

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Kepeski

Odnos do homoseksualnosti v Srbiji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irena Kepeski

Mentor: izr. prof. dr. Roman Kuhar

Somentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Odnos do homoseksualnosti v Srbiji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

POSEBNA ZAHVALA

*udeležencem raziskave za sodelovanje,
prof. Kuharju za mentorstvo in potrpežljivost,
prof. Bakiću za pomoč
in mojim bližnjim za podporo.*

Odnos do homoseksualnosti v Srbiji

Homofobijo danes razumemo kot obliko političnega, osebnega in moralnega nestrinjanja s homoseksualnostjo. Pomeni pa obsojanje, odpor, nestrinjanje, nasilje, omalovaževanje in diskriminacijo istospolno usmerjenih posameznikov. Pomen magistrskega dela je preučiti in analizirati homofobijo, ki se pojavlja v Srbiji, kot tudi predstaviti s homofobijo povezane fenomene diskriminacije, stigmatizacije in kršenja človekovih pravic ter izpostaviti, da v sodobnih družbah poleg tistih, ki eksplicitno izražajo svoje sovraštvo do istospolno usmerjenih oseb, obstaja še večje število tistih, ki so navidez strpni in liberalni do homoseksualnosti, saj je strpnost prisotna, dokler drugačnih od sebe ne vidijo in ne slišijo. Predstavili smo tudi pravni okvir, ki se nanaša na spoštovanje pravic istospolno usmerjenih oseb v Srbiji, ki bi naj bil pomembno sredstvo za boj proti homofobiji. Rezultati naše raziskave med študenti sedmih fakultet Univerze v Beogradu kažejo, da je v Srbiji prisotna visoka stopnja homofobije, kot je razvidno tudi iz mednarodnih raziskav o socialni distanci do homoseksualcev, ki je med drugim odraz visoke stopnje nacionalizma in tradicionalizma, kot tudi desekularizacije v srbski družbi. Iz podatkov je prav tako možno opaziti razlike pri stopnji homofobije med fakultetami. Med nekaterimi študenti so prisotna zelo homofobična, diskriminatorna stališča, prav tako pa lahko zasledimo tudi tiste, ki navajajo da bi lahko tolerirali homoseksualne osebe, v kolikor bi bile potisnjene v zasebnost oziroma bi se manj izpostavljale.

Ključne besede: homofobija, homoseksualnost, Srbija, desekularizacija in nacionalizem.

Attitudes towards homosexuality in Serbia

Homophobia is nowadays understood as a form of political, personal and moral disapproval of homosexuality. It refers to condemnation, resistance, disagreement, violence, disregard and discrimination against homosexual individuals. The goal of this master's thesis is to examine and analyse homophobia that occurs in Serbia, as well as to present the phenomena of discrimination, stigma and human rights violations, which are related to homophobia. Furthermore, the idea is to point out that in modern societies, in addition to those who explicitly express their hatred of homosexuals, there is an even greater number of citizens who are seemingly tolerant and liberal towards homosexuality. However, this tolerance is present only until people do not see or hear the ones that are different from themselves. We have also presented the legal framework, which refers to respecting the rights of homosexuals in Serbia and is supposed to be an important mechanism in the fight against homophobia. The results of our research among students of seven faculties of the University of Belgrade, show that high level of homophobia is present in Serbia, as it is shown in the international researches on social distance towards homosexuals. Among other things, it is a result of high level of nationalism and traditionalism, as well as desecularization in Serbian society. From the data, it is also possible to see differences in the level of homophobia between various faculties. Among some of the students a very homophobic and discriminatory views are present. Furthermore, we can also detect those who state that they could tolerate homosexuals, only if they were pushed into privacy or were less exposed.

Key words: homophobia, homosexuality, Serbia, desecularization and nationalism.

KAZALO

1	UVOD.....	7
2	O FUNKCIJAH IN POSLEDICAH HOMOFOBIE	9
2.1	DEFINICIJA POJMA.....	9
2.2	FUNKCIJE HOMOFOBIE	10
2.3	NAVIDEZNO SPREMINJANJE HOMOFOBIE	13
2.4	POSLEDICE HOMOFOBIE	14
2.5	OZAVEŠČANJE O ČLOVEKOVIH PRAVICAH IN DISKRIMINACIJI V ŠOLAH	17
3	RAZLOGI ZA HOMOFOBIJO	19
3.1	STIGMATIZACIJA	20
3.2	PREDSODKI IN STEREOTIPI.....	22
3.3	DISKRIMINACIJA	25
3.4	DISKRIMINATORNE IDEOLOGIJE	27
3.5	NACIONALIZEM IN TRADICIONALIZEM	30
3.6	VPLIV RELIGIJE NA HOMOFOBIJO.....	33
3.6.1	<i>Srbska pravoslavna cerkev in homoseksualnost.....</i>	<i>36</i>
4	POMEMBNOST DEKRIMINALIZACIJE HOMOSEKSUALNOSTI.....	37
4.1	PRAVNI OKVIR V SRBIJI.....	38
5	STOPNJA HOMOFOBIE V SRBIJI.....	41
6	METODOLOGIJA.....	48
7	KVANTITATIVNI DEL	50
7.1	HIPOTEZE.....	50
7.2	REZULTATI RAZISKAVE EUROPEAN VALUES STUDY	50
7.2.1	<i>Poročilo o izvedbi</i>	<i>50</i>
7.2.2	<i>Analiza in interpretacija podatkov.....</i>	<i>51</i>
7.3	REZULTATI RAZISKAVE »ODNOS ŠTUDENTOV DO RAZLIČNIH DRUŽBENIH SKUPIN«	53
7.3.1	<i>Poročilo o izvedbi</i>	<i>53</i>
7.3.2	<i>Analiza in interpretacija podatkov.....</i>	<i>54</i>
8	KVALITATIVNI PODATKI.....	63

8.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	63
8.2 PREGLED VSEBINE ODGOVOROV IN ANALIZA PODATKOV	64
8.3 ANALIZA INTERVJUJA Z VLADANOM GLIŠIĆEM IZ ORGANIZACIJE »SRPSKI SABOR DVERI«	78
9 ZAKLJUČKI.....	82
10 LITERATURA.....	90
PRILOGA.....	95
PRILOGA A: ANKETNI VPRAŠALNIK	95
PRILOGA B: REGRESIJSKA ANALIZA, KI PRIKAZUJE POVEZANOST ZA PRVE TRI HIPOTEZE....	101
PRILOGA C: REGRESIJSKA ANALIZA, KI PRIKAZUJE POVEZANOST ZA ČETRTO HIPOTEZO	103
PRILOGA Č: PRIMERJALNA ANALIZA, KI PRIKAZUJE STOPNJO HOMOFBIJE NA IZBRANIH FAKULTETAH.....	104
PRILOGA D: PREPIS INTERVJUJA Z VLADANOM GLIŠIĆEM, PRIPADNIKOM ORGANIZACIJE »SRPSKI SABOR DVERI«	107

1 UVOD

Življenje v Srbiji je za geja zelo težko, vendar se ne želim skrivati. Že »izstopanje iz klozeta« je zaradi visoke stopnje homofobije težavno. Tudi starši v večini primerov ne morejo razumeti ali sprejeti svojih otrok zaradi njihove spolne usmerjenosti. Zadnje čase se tudi sam ne oblačim kot gej, saj ne želim pritegniti preveč pozornosti, Nikoli ne veš, komu se lahko zameriš, in kaj lahko temu sledi. Vse je odvisno od dogajanja v mestu. Če so kakšne tekme, je potrebno biti še posebej previden, na običajen dan pa niti ni tako hudo. (Miladin, 23, študent iz Beograda)

Cilj pričujoče magistrske naloge je proučiti in analizirati odnos ljudi do homoseksualnosti¹ v Srbiji, razloge ter kazalce, ki vplivajo na visoko stopnjo homofobije², ter s pomočjo analize sekundarnih virov izpostaviti morebitne rešitve za boj proti tovrstni diskriminaciji.

H globljemu razmišljanju o homofobiji v Srbiji nas je spodbudil odziv množice na Parado ponosa leta 2010 v Beogradu. To je sicer bila prva in do sedaj edina Parada, ki je bila »uspešna«, kljub nestrinjanju in odkritemu sovraštvu nasprotnikov. Prvi poskus Parade ponosa že leta 2001 ni uspel, saj so udeležence in udeleženske napadli navijači, ultra-desničarji in verske skupine pod vodstvom duhovnika Žarka Gavrilovića ter nekatere politične organizacije. 2004 in 2009 je bila Parada ponosa odpovedana iz varnostnih razlogov, kot se je glasilo uradno sporočilo, vendar so bili v resnici v ospredju politični razlogi. Odpovedane so bile tudi vse parade do danes (Savić 2009; Mikuš 2011), kar je odraz dejstva, da homofobija, kot navaja Trappolin (2011, 10), ni le disfunkcionalni in patološki odnos, ki izhaja iz posameznika, ampak značilnost mehanizmov družbene reprodukcije, ki konstruirajo homoseksualnost kot »škodljivo identiteto«.

Do sredine prejšnjega stoletja sovraštvo do homoseksualnosti ni bilo opredeljeno kot problem. Ravno obratno: problem je bila homoseksualnost, ki jo je bilo potrebno zdraviti. Šele pozneje se uveljavi interpretacija, ki jo med drugimi izpostavi Weinberg, pred njim pa na prelomu stoletja že Hirschfeld in ne nazadnje tudi Freud, da niso homoseksualci tisti, ki so bolni, temveč homofobična družba oziroma psihiatrija in družbeni red, ki so

¹Izrazi homoseksualci, geji in lezbijke, LGBT (lezbijke, geji, biseksualna in transseksualna populacija) in LGBTTIQ (lezbijke, geji, biseksualna, transseksualna, transspolna, interseksualna in queer populacija) bodo v tekstu uporabljeni kot sinonimi za istospolno usmerjene osebe, odvisno od izrazov, ki so jih uporabljali omenjeni avtorji v svojem tekstu.

²Termina homofobija in homonegativnost bosta v tekstu uporabljena kot sinonima za negativen, diskriminatoren ali sovražen odnos do homoseksualcev.

homoseksualca predstavljali kot bolnika (Kuhar in drugi 2011, 23–4). Z izstopanjem gejev in lezbijk iz *klozeta*³ se je začela situacija spreminjati in nastajati so začela družbena gibanja gejev in lezbijk. Počasi je problem postajala homofobična družba in ne več homoseksualci, tako v znanstvenem kot družbenem smislu.

V sodobnih družbah poleg tistih, ki eksplicitno izražajo svoje sovraštvo do istospolno usmerjenih oseb, obstaja – vsaj tako se zdi – še večje število tistih, ki so navidez strpni in liberalni do homoseksualnosti, vendar v zvezi s tem postavljajo določene »pogoje«. Tovrstno navidezno strpnost lahko npr. zasledimo v vprašanju: »Zakaj morajo homoseksualci razkazovati svojo spolno usmerjenost, če je mi (heteroseksualci) ne«? ali v trditvah: »Saj me ne motijo, dokler so za štirimi stenami« ali »Nimam nič proti njim, dokler me ne napadajo«, oziroma v tistih, ki se zdijo še bolj premišljene: »Gejevski lobi je tako močan, da mi zaradi njih ostajamo brez služb«. Rener (2005, 10–11) razlaga, da gre v takih primerih za klasično hierarhijo zatiralske moči, ki pa se celo ponaša z liberalno odprtostjo. Strpnost je prisotna, dokler drugačnih od sebe ne vidimo in ne slišimo. Ta vzorec nam je znan iz totalitarnih režimov, kjer so bile zatirane družbene skupine deležne prisilnega potiskanja v zasebnost.

Analiza homonegativnosti v postsocialističnih družbah je zelo pomembna, saj je pravno in politično ravnanje z manjšinami, zlasti glede na zgodovino kršenja človekovih pravic, lahko pokazatelj napredka demokracije v teh družbah. Prav tako pa so raziskave o homonegativnosti potencialni pobudnik javnih razprav, ki lahko vplivajo na nove politike in posledično pomagajo pri oblikovanju manj stigmatizirane in bolj vključujoče družbene realnosti (Brajdić in Štulhofer 2012). Omenjeno je tudi eden od osrednjih razlogov za nastanek te magistrske naloge.

V prvem delu naloge bomo orisali omenjeno problematiko z razlago homofobije in njenih funkcij ter proučili vzroke, ki najbolj vplivajo na povečano stopnjo homofobije ter posledic, ki jih ta pušča za seboj. Prav tako se bomo ukvarjali s homofobijo povezanimi fenomeni diskriminacije, stigmatizacije in kršenja človekovih pravic. Pri tem nas bo še posebej zanimal družbenopolitični okvir, ki je vplival na visoko stopnjo homofobije v Srbiji. Naša teza je, da je visoka stopnja homofobije v Srbiji, ki jo kažejo mednarodne raziskave o socialni distanci do homoseksualcev (Evropska študija vrednot /EVS/ je leta 2008 pokazala, da 56 % državljanov Srbije ne želi imeti homoseksualca za soseda), med drugim odraz visoke stopnje

³*Klozet* (iz ang. *Closet* /omara/): oznaka za čas, ko posameznik skriva svojo istospolno usmerjenost, je v »klozetu«. *Coming out of the closet* (razkritje) je nasprotje tega, saj označuje čas, ko oseba pride iz klozeta, se razkrije.

nacionalizma in tradicionalizma, kot tudi desekularizacije v srbski družbi. V prvem delu naloge se bomo prav zato ukvarjali tudi s pravnim okvirom v Srbiji, ki se nanaša na spoštovanje pravic istospolno usmerjenih oseb in je zelo pomemben za boj proti homofobiji. Med drugim bomo predstavili, kako naj bi potekalo ozaveščanje o diskriminaciji v šolah ter zakaj je to tako pomembno.

V drugem delu bomo predstavili rezultate lastne raziskave o »Odnosu študentov do različnih družbenih skupin«, ki je bila sestavljena iz kvalitativnega in kvantitativnega dela. Cilj raziskave je bil ugotoviti razširjenost homofobije na sedmih fakultetah Univerze v Beogradu, prikazati poglede študentov in študentk na homoseksualnost, analizirati razloge za homofobijo ter kako bi se morda lahko vplivalo na njeno zmanjšanje.

2 O FUNKCIJAH IN POSLEDICAH HOMOFOBIE

2.1 Definicija pojma

Homofobija je danes najbolj razširjen izraz za negativen, diskriminatoren odnos do homoseksualcev (Smith v Herek 1991). Pojem homofobija je leta 1967 skoval klinični psiholog George Weinberg. V prvotnem smislu je označeval iracionalen gnus in strah pred homoseksualci, ki ima za posledico nasilje, odpor in deprivacijo (Britton 1990, 423). S homofobijo je želel označiti reakcije svojih heteroseksualnih prijateljev, ki so vedno našli izgovor, da ne bi spoznali njegovih homoseksualnih znancev. Takrat je ugotovil, da gre pri tovrstnih posameznikih za fobijo, povezano s homoseksualci (Nichols v Kuhar 2006, 550). Razlika med homofobijo in drugimi fobijami je ta, da se ostale fobije praviloma ne spreobrnejo v nasilje, medtem ko se homofobija pogosto izraža na nasilen, tako verbalen kot tudi fizičen način, ali pa tudi s spolnim nasiljem (Kuhar 2006, 550).

Homofobijo danes razumemo kot obliko političnega, osebnega in moralnega nestrinjanja s homoseksualnostjo. Pomeni obsojanje, odpor, nestrinjanje, nasilje, omalovaževanje in diskriminacijo istospolno usmerjenih posameznikov. Sam termin, kot smo že zapisali, v izvornem pomenu označuje fizični odpor do homoseksualcev, v dobesednem prevodu pa pomeni »strah pred istostjo«, saj je beseda sestavljena iz grške besede *phobos* (fobija) in predpone *homo*, ki izhaja iz besede homoseksualnost in ne latinske besede *homo* (človek). Kuhar (2006, 548) izpostavlja, da je dobeseden prevod besede homofobija – strah pred istostjo – sicer precej neroden, vendar je ravno tovrsten strah pomemben del homofobije kot

»strahu pred homoseksualnostjo«. Pri homofobiji ne gre le za strah pred homoseksualci, ampak tudi za strah pred tem, da bi bil posameznik prepoznan kot homoseksualec. Strah pred homoseksualci je produkt predsodkov in stereotipov ter večinoma izhaja iz nepoznavanja in odsotnosti izkušenj s homoseksualci. Tako večina ljudi, ki čuti odpor do homoseksualcev, z njimi pravzaprav nikoli ni imela stika (Toš in drugi v Kuhar 2006, 541).

Boj proti homofobiji ni boj proti heteroseksualnosti, kar je velikokrat argument homofobov, ampak boj proti heteronormativnosti, to je institucionalizaciji heteroseksualnosti kot posebne oblike prakse in odnosov, ki se kaže kot edina naravna, fiksna, stabilna, univerzalna in normalna kategorija (Kuhar 2006, 558). Heteroseksualna normativnost je vseprisotna in nevidna ravno zato, ker se vsakodnevno pojavlja. Heteronormativnost, ki se vzpostavlja z represijo in nasiljem, je prisotna povsod okoli nas, družbeno življenje in javni prostor sta prežeta z njo. Njene samoumevnosti se ne opazi, dokler je kdo ne krši, ali je tega obtožen (Rener 2005, 9–10).

2.2 Funkcije homofobije

Pri razumevanju homofobije je pomembno vedeti, da ima ta različne funkcije v različnih nacionalnih kontekstih. Te so odvisne od kulturne in družbene organizacije razmerij med spoloma, institucionalizacije načela enakosti spolov, priznavanja kulturnih razlik in družbene vključenosti gejev in lezbijk. Ti dejavniki so odvisni tudi od družbenega razslojevanja v določeni državi (Kuhar in drugi 2011).

Od možnih treh tipov razumevanja homofobije, Groneberg (v Kuhar in drugi 2011, 26–7) kot prvega navaja inercialno razlago, ki homofobijo pojasnjuje kot »usedlino stoletij dolgega pravnega, verskega in moralnega preganjanja homoseksualnosti«. Drugi tip, ki je v sodobni znanstveni literaturi najpogostejši, opozarja, da homofobija ni le odsev preteklih odnosov do homoseksualnosti in da se vedno znova vzpostavlja. Je modern fenomen, ki »vztraja« zaradi neenakosti med spoloma, nacionalizma in stigme ali nasilja nad marginaliziranimi družbenimi skupinami. Tretji tip išče vzroke za homofobijo v preteklosti, pri tem pa ga zanimajo globlji razlogi, kako je določena subjektiviteta skonstruirana in kako smo postali to, kar smo. Pri razumevanju homofobije je potrebno posebno poudariti konstrukcijo moške subjektivitete, saj naj bi ravno tam bilo največ homofobičnih nastavkov.

Klasična analiza homofobije, katere avtor je Herek, je funkcionalistična in govori o heteroseksizmu. Razume ga kot ideološki sistem, ki stigmatizira in zanika vse, kar je

neheteroseksualno. Kulturni heteroseksizem predstavlja institucionalizirano obliko diskvalifikacije neheteroseksualne seksualnosti, medtem ko psihološki heteroseksizem pomeni internalizacijo heteroseksualnih norm kot ideologije, ki se izraža v obliki homofobičnega predsodka. Queerovska teorija združuje oba koncepta v novem, ki govori o heteronormativnosti slehernega vidika v družbenem življenju (Kuhar in drugi 2011, 27).

Herek (1987) je v iskanju odgovora na vprašanje, zakaj so nekateri heteroseksualci sovražni do homoseksualcev, medtem ko so drugi strpni, odkril tri glavne funkcije odnosov heteroseksualcev do homoseksualcev. Odnosi, ki vključujejo izkustveno funkcijo, pomagajo posamezniku pri iskanju smisla v prejšnji interakciji s homoseksualnimi osebami in so vodilo za prihodnje ravnanje. Tisti, ki so imeli pozitivno interakcijo z gejem ali lezbijko, generalizirajo to izkušnjo in sprejemajo vse homoseksualce. V obratnem primeru pa utrdijo negativen odnos in s tem povezane stereotipe. V nasprotju s prejšnjo funkcijo odnosi pri ostalih ne temeljijo na dejanskih izkušnjah z istospolno usmerjenimi osebami. Odnosi pri simbolni funkciji, ki so tudi najpogostejši, krepijo posameznikovo samopodobo na enega od dveh načinov: z izražanjem vrednot, ki so osrednjega pomena za njeno ali njegovo razumevanje samega sebe (npr. kristjan, ki obsoja homoseksualnost zaradi potrditve svoje verske identitete) in z izražanjem stališč, ki jih podpirajo prijatelji, družina ali širša družba (npr. posameznik utrdi svojo pozicijo »normalnega, pravega moškega« s pripovedovanjem »šal o pedrih«). Ne nazadnje nekateri posamezniki uporabljajo defenzivno funkcijo tako, da zmanjšajo strah, povezan z nezavednim psihičnim konfliktom glede osebnega seksualnega ali spolnega statusa. V teh primerih gre za odziv na potlačeno homoseksualnost. Z obrambnim odnosom so lastne nezaželene lastnosti projicirane na homoseksualne osebe, s čimer imajo posamezniki možnost, da simbolno napadejo ta nesprejemljivi vidik sebe.

Funkcionalistični pristop ni pomemben zgolj zato, ker ponuja razlago za predsodke o homoseksualcih, temveč tudi zato, ker predlaga strategijo za spreminjanje teh odnosov. Predsodke je najučinkoviteje mogoče odpraviti z vplivanjem na primarne psihološke funkcije, ki so za njih odgovorne. To pa pomeni, da so pri različnih posameznikih potrebne različne strategije za spreminjanje negativnega odnosa do homoseksualcev. Na primer ustvarjanje družbene norme, ki podpira sprejemanje homoseksualnih oseb, bi bila učinkovita strategija za zmanjševanje predsodkov med heteroseksualci, katerih sovražni odnos izhaja iz njihove potrebe, da bi bili sprejeti od drugih. Predstaviti alternativo obsojajočim verskim pogledom na homoseksualnost bi najverjetneje imelo pozitiven vpliv na posameznike, katerih predsodki prihajajo iz njihove potrebe, da se dojemajo kot verne osebe. Učinkovitost te

strategije bi se povečala, če bi spoštovani verski voditelji javno podprli homoseksualne osebe, kar se je v nekaterih primerih tudi že dogodilo (Herek 1991, 65–7).

Ule (v Rener 2009, 106–17) pa navaja, da je funkcionalistična interpretacija preveč pomanjkljiva, saj predsodki in stereotipi niso individualna lastnost, kjer bi šlo za posameznikovo moralno ali etično nezaveščenost oziroma pomanjkanje znanja ali izkušenj, ampak gre za ukoreninjeno družbeno konstrukcijo in ideologijo, ki se kaže kot struktura moči. Zaradi tega ne moremo pričakovati oziroma je zmotno verjeti, da se jih da odpraviti zgolj z dodatnim izobraževanjem, informacijami ali »izkustvenimi tehnikami« (npr. če posameznik pozna homoseksualno osebo, bo zelo verjetno manj diskriminatoren). Said (v Rener 2009, 117) na tej točki omenja »verigo drugačenja«, kar pravzaprav kaže na začaran krog marginaliziranih skupin (Drugih). S tem ko tlačimo Druge, smo v privilegiranem položaju, smo tista »normalna večina«, kar nam daje občutek moči in pripadnosti, pa če smo sami še tako šibki. Zato je mnenja, da se predsodkov in stereotipov o homoseksualnosti ne da odpraviti ali zmanjšati zgolj s pedagoškim pristopom oziroma obravnavo te problematike pri pouku.

Heteroseksualci, ki imajo homoseksualne prijatelje ali znance, bodo verjetneje kot drugi sprejemali istospolno usmerjene osebe oziroma bodo do njih bolj tolerantni (Gentry v Herek 1991, 73). Ta vzorec lahko delno izhaja iz tega, da homoseksualci svojo spolno usmerjenost razkrijejo tistim, za katere menijo, da so bolj odprti in razumevajoči (Weinberg v Herek 1991). Odnos do homoseksualcev se med heteroseksualci ponavadi lahko izboljša tudi po izobraževalnih programih o homoseksualnosti, po splošnih seminarjih o spolnosti, predavanjih, ki jih izvajajo homoseksualne osebe, posnetkih, v katerih so predstavljeni homoseksualci ter vajah, v katerih udeleženci igrajo vlogo homoseksualne osebe, ki se razkrije pred ostalimi udeleženci. Tovrstni seminarji in tečaji zagotavljajo dejanske informacije in s tem lahko ovržejo stereotipe, prav tako pa lahko vplivajo na razvoj pozitivnega odnosa do homoseksualnih oseb. Lahko ustvarjajo družbene norme, ki spodbujajo strpnost in preprečujejo predsodke, ki jih ljudje imajo o homoseksualcih, ali pa preprosto spodbudijo udeležence, da se strpno odzovejo, ne glede na njihov dejanski odnos do homoseksualnosti (Herek 1991).

Ne glede na to, da mnogi avtorji trdijo, da je osebna izkušnja najboljši način soočanja s homofobijo, Lipkin (v Kuhar in drugi 2011, 77) navaja težavo in pravi, da so tovrstni projekti utopični in cinični, saj se v tem primeru pričakuje, da oseba, ki naj bi predstavljala vse

homoseksualce, ustreza določenim kriterijem in pričakovanjem, je prijazna, pametna, olikana, prijetnega videza, da bi morda dosegla pogoj za vzpostavitev tolerance. Prav tako izkušnja, ko nekoga vidimo in le bežno »spoznamo«, ne vodi nujno kar takoj k zmanjšanju predsodkov in nestrpnosti. V primeru, da posameznikom ta oseba, »ta živi primer«, ni všeč zaradi katerega koli razloga ali je tovrsten stik vsiljen, se lahko pri homofobični osebi, ki se počuti ogroženo, ta občutek še bolj poglobi. To pa ne pomeni, da takšni stiki niso v pomoč, saj v veliko primerih lahko pripeljejo do zaključkov, da med »nami« in »njimi« le ni bistvenih razlik, vendar jih ne smemo jemati kot samoumevne. Kot rešitev navaja »transformativno interaktivno učenje«, ki bi pri ljudeh lahko povečalo stopnjo moralne presoje do te mere, da bi spoštovali dostojanstvo in pravice vsakega posameznika, tako da bi jim pokazali »nezadostnost njihovih argumentov za razrešitev moralnega konflikta«.

2.3 Navidezno spreminjanje homofobije

Zadnje čase je v Sloveniji, kot bomo videli v nadaljevanju pa tudi v Srbiji, možno opaziti spremembe in premike v delovanju stereotipov in predsodkov ter večjo mero strpnosti do gejevske in lezbične skupnosti, kot tudi spreminjanje delovanja homofobije kot takšne oziroma oblikovanje »nove homofobije« (Kuhar 2011, 59).

Rener govori o treh vrstah omenjenega premika. Pri prvem gre za premik predsodkov v smer politične korektnosti, saj so ti postali bolj subtilni in prikriti. Seksizem, rasizem, ksenofobija, antisemitizem in homofobija niso več javno sprejemljive oblike izražanja oziroma delovanja, kljub temu pa še vedno imajo svojo pestro publiko, ki tovrstne poglede še kako pozdravlja oziroma spodbuja, kar je moč opaziti pri volilnem »nagrajevanju« politikov, ki spodbujajo nestrpnost (Rener 2009, 115–16). To lahko opazimo tudi v Srbiji, čeprav se zdi, da je v srbski politiki in širši javnosti izražanje predsodkov bolj odkrito v primerjavi z nekaterimi drugimi državami⁴.

⁴Med politiki in različnimi (skrajno desničarskimi) organizacijami, ki vplivajo na javnost, je možno opaziti precej nestrpnih, homofobičnih izjav. Primer tega je tudi izjava politika in takratnega župana Beograda, Dragana Đilasa, na novinarski konferenci leta 2009, da bi seksualne opredelitve morale ostati med štirimi stenami. Prav tako je poudaril, da je to njegovo mnenje, ne glede na to, ali je komu všeč ali ne, da s tem nikogar ne ogroža ter da ne razume, zakaj bi kdor koli izkazoval svojo seksualno opredelitev v javnosti, če je to zasebna stvar posameznika (B92 2009). Tudi leta 2014 je takratni srbski premier, Ivica Dačić, podal izjavo, da homoseksualci imajo enake pravice kot ostali državljani, vendar da je mnenja, da to ni normalno ter da ne čuti sovraštva do »njih«, ampak da ne more sprejeti, da je to normalno. V nadaljevanju je povedal, da glede na to, da so (homoseksualci) manjšina in izjema, bi tudi oni morali paziti, da ne žalijo večine. Dodal je, da v kolikor to obstaja v EU državah, še ne pomeni, da moramo tudi »mi« podpreti takšen pojav ter da to ni vzor, po katerem naj bi vzgajali naše otroke (Blic 2014). Dragan Marković Palma, predsednik stranke Jedinstvena Srbija je med

Pri drugem gre za premik tarč predsodkov od starih (Romi, Bosanci, ženske), ki so še naprej zelo prisotne, k novim (geji, lezbijke, muslimani, debeli, kadilci), ki so ali ponovno v »modi«, ali pa so na novo izumljene. Predsodki so prisotni v »blažji« obliki, kot so vici, ali pa v bolj nasilnih oblikah, ki imajo lahko resne psihofizične posledice za same tarče. Nova oblika nasilja in sovraštva je znatno nevarnejša kot stara, saj je manj očitna in kot pravi Rener (2009), bolj »kultivirana« in sprejemljiva, zato pa jo je težje identificirati in se proti njej boriti. Posledice so številne, med drugim tudi občutek »presežene enakosti«, saj naj bi bili npr. geji in lezbijke preveč enakopravni, imeli preveč pravic in si preveč upali. Prav tako je prišlo do selekcije Drugih, v smislu delitve na »dobre« in »slabe« znotraj določenih tarč (namesto generalizacije). Tujci so sedaj lahko zaželeni turisti in investitorji, lahko pa so tudi nezaželeni prebežniki, ki »nas« ogrožajo. Homoseksualci so v redu, dokler se jim ne vidi, kdo so, v kolikor pa je njihova spolna identiteta prepoznavna, niso več sprejemljivi, označeni so za napadalne ali tiste, ki se preveč eksponirajo. Primer tovrstne (binarne) selekcije je viden tudi v rimskokatoliški cerkvi, katere uradno stališče glede homoseksualnosti je, da homoseksualnost sama po sebi ni greh, je pa grešno prakticiranje homoseksualnosti. Tovrstna razdelitev je nevarna in vodi v raztrganost ter notranje napetosti znotraj same ranljive skupine.

Tretja oblika premikov je še bolj dvočlana, saj gre za »ideologijo varnosti« oziroma za prikrite in prefinjene kulturne rasizme. Tukaj nastopi tisti »ampak«, npr. »Nič nimam proti homoseksualcem, ampak ...«, kjer oseba v bistvu »nima nič« proti omenjenim skupinam (homoseksualcem, Romom, invalidom ...), dokler jih nima za sosede, dokler ne hodijo v isti razred kot njihovi otroci oziroma so kolegi v službi, dokler niso opazni (prav tam).

Smith (v Kuhar 2006, 60) poudarja, da je omenjena »nova homofobija« zgolj navidezno prijazna do homoseksualcev in še to v primeru, če se ti popolnoma asimilirajo v prevladujočo heteroseksistično družbo oziroma so tako rekoč lahko prisotni, vendar nevidni.

2.4 Posledice homofobije

Tako kot pripadniki drugih stigmatiziranih skupin se tudi homoseksualne osebe soočajo s številnimi psihološkimi izzivi, ki so posledica sovražne družbe. Zaradi homofobičnih predsodkov se veliko posameznikov čuti prisiljenih prikrivati svojo spolno usmerjenost in zato »prevzemajo« vlogo heteroseksualne osebe (Herek 1991). Nemalokrat razvijejo za

drugim izjavil, da naj oni (nanašajoč se na homoseksualce) delajo kar hočejo za svojimi štirimi stenami, vendar se borimo (Srbi) proti beli kugi in da dva moška ne moreta narediti otroka (Korak 2014).

»preživetje« različne strategije, katerih cilj je zmanjšanje bolečine. Nekateri se odločijo, da zamolčijo resnico, drugi pa se opredelijo za strategijo kreativnega interpretiranja realnosti, kjer določene resnice prilagodijo pričakovanjem svojih bližnjih (npr. rečejo, da imajo partnerja nasprotnega spola, ali celo določenega prijatelja/prijateljico, ki je pripravljen igrati to vlogo, predstavijo družini) (Jarić 2011, 161). Prikrivanje spolne usmerjenosti ustvarja boleč razkol med javno in zasebno identiteto. Homoseksualne osebe, ki prikrivajo svojo pravo spolno identiteto, se zaradi predsodkov lahko počutijo neavtentično (neprično), ker živijo v laži in prepričanju, da jih drugi ne bi sprejeli, če bi poznali resnico. Potreba po skrivanju marsikdaj lahko prekine ali pokvari dolgoletna družinska razmerja in prijateljstva, saj se nekateri geji in lezbijke distancirajo, da bi se izognili razkritju svoje spolne usmerjenosti. Prikrivanje pred družino in prijatelji je še dodatno breme, saj se morajo s stresom, ki je prisoten v vseh razmerjih, posamezniki soočati popolnoma sami, brez kakršnekoli podpore, kar je med drugim ogromna obremenitev za homoseksualna razmerja (Goffman v Herek 1991). Velzen (2007) vsakdanje življenje gejev in lezbijk v Srbiji opisuje skozi Baumanov koncept »shifting identities« (*spreminjajočih se identitet*). Kot navaja, intervjuvanci aktivno »spreminjajo« svojo seksualno identiteto, odvisno od konteksta in situacije oziroma možnosti. Iz intervjujev je razvidno, kako homoseksualne osebe več ali manj odkrito izražajo svojo homoseksualnost med »somišljeniki« in »gay friendly« ljudmi (tistimi, ki jih sprejemajo), medtem ko se v javnosti ali med ljudmi, ki jih ne sprejemajo (vključno z družino in kolegi), odločajo za delno ali popolno prikritost. Zamolčanje in spreminjajoče identitete (med homoseksualno, biseksualno in heteroseksualno identiteto) so v srbski družbi, po mnenju intervjuvancev, nujne za ohranjanje družbenega in ekonomskega položaja. Posledica negativnega odnosa do homoseksualcev, odklanjanja ali tudi zgolj delnega sprejemanja je, da se veliko gejev in lezbijk v Srbiji počuti manj svobodne v družbi svojih heteroseksualnih prijateljev, katere zaradi tega tudi pogosteje zanemarjajo. Nasprotno se v družbi LGBTTIQ oseb počutijo bolj sproščeni, bolj razumljeni in na splošno se z njimi lažje povežejo. Velikokrat jih družina in heteroseksualni prijatelji ne razumejo dovolj oziroma jih ne sprejemajo vedno takšne kot so, kar je posledica razkola med njimi. Kot piše Jarić (2011) je zaradi omenjenega za mnoge pripadnike LGBTTIQ populacije edini prostor, kjer so svobodni, skupina ljudi, ki z njimi delijo enak ali podoben prostor socialne margine, kar ima tako pozitivne kot negativne posledice.

Kultura strahu pred homoseksualnostjo ima za posledico ponotranjeno homofobijo, ki se odraža v vsakdanjem življenju gejev in lezbijk, saj pogosto živijo v neprestanem (zavednem,

ali nezavednem) strahu, ker so lahko žrtve psihičnega ali fizičnega nasilja. Poskus iskanja smisla v napadih in potreba po dojetanju sveta kot pravičnega, lahko pripeljeta tudi do samokaznovanja zaradi istospolne usmerjenosti. Tovrstno obtoževanje samega sebe lahko povzroči občutke depresije in nemoči tudi pri posameznikih, ki so sicer zadovoljni s svojo spolno usmerjenostjo. Ko »pridejo iz klozeta«, lezbijke in geji tvegajo zavrnitev, diskriminacijo in celo nasilje (Kuhar in drugi 2011, 20–1). Ob tem lahko ugotovijo, da se nikoli ne bodo vklopili v hegemoni vrednotni standard, ki ga družba in njihova okolica pričakujeta, promovirata in je samoumeven. To ima lahko zelo negativne posledice za homoseksualne osebe, saj se včasih zaradi zunanjega sovražnega odnosa obrnejo k nasilju nad samim seboj, prav tako pa velikokrat čutijo nelagodje in notranji pritisk zaradi okolice, dvomijo o lastni »normalnosti«, kar lahko povzroči umik vase (Jarić 2011). Vse te izkušnje imajo psihološke posledice, z zelo možnimi dolgotrajnimi učinki. Biti tarča diskriminacije, pogosto vodi do občutkov žalosti in tesnobe, prav tako pa lahko pripelje do občutka, da je življenje težko in nepravično ter do nezadovoljstva z okolico oziroma skupnostjo (Herek 1991). Raziskave kažejo, da homofobija med drugim vpliva na višjo stopnjo poskusov samomora med LGBT mladostniki kot med heteroseksualnimi (Kuhar in drugi 2011). Družbeni pritisk, ki so mu izpostavljene LGBTTIQ osebe, pogosto otežuje njihovo vsakdanje življenje. Ravno zato mnogi izgubijo moč in voljo za nadaljnji boj, nekateri pa prilagajajo lastne želje o prihodnosti življenju, za katerega menijo, da ga je možno izpeljati v dani kulturni in socialni situaciji (Jarić 2011).

Poleg negativnega odnosa do homoseksualcev, ki prevladuje v Srbiji, Velzen (2007) navaja še druge razloge, ki vplivajo na razočaranje, nelagodje in krivdo, ki jih čutijo lezbijke, geji in njihovi bližnji. Homoseksualnost spodkopava tradicionalne patriarhalne vrednote, saj pomeni nezmožnost ustvarjanja »tradicionalne« družine, kar starše gejev in lezbijk nemalokrat frustrira, saj so zaskrbljeni za prihodnost svojega otroka. Nekateri se čutijo tudi odgovorne oziroma krive za otrokovo drugačnost. Ob temu pa jih je veliko tudi razočaranih in osramočenih. Po opisu intervjuvancev, njihove starše velikokrat skrbi, da ne bodo imeli vnukov, da »tovrstne zveze« ne trajajo dolgo, nekateri menijo, da gre za sekto ali pa »gejevski lobi«. Ne glede na to Velzen (2007) piše, da nihče od intervjuvancev ni bil popolnoma (družbeno in ekonomsko) izobčen iz družine. Veliko intervjuvancev pa vendarle ohranja nekakšen občutek krivde, da so vsaj do neke mere razočarali starše.

2.5 Ozaveščanje o človekovih pravicah in diskriminaciji v šolah

Vključitev tem o homofobiji in homoseksualnosti v šolski kurikulum bi precej pripomogla k ozaveščanju in zmanjšanju nestrpnosti ter diskriminacije, prav tako pa bi omogočila pedagogom, da se odprto pogovarjajo o tej temi, ne glede na morebitno nestrinjanje staršev. Tistim, ki so se bali na »svojo pest« odpreti to temo, pa bi dalo dodatno podporo, kot tudi smernice, kako razpravljati o tovrstni tematiki (Kuhar in drugi 2011, 124). Za nekatere je pogovor o homoseksualnosti v šolah problematičen, saj ga razumejo kot promocijo, namesto kot izobraževanje in ozaveščanje, med drugim tudi zato, ker tema ni umeščena v šolski program. Zgolj občasno ali samo enkratno diskutiranje o homoseksualnosti pa je prav tako problematično, saj daje vtis, da je »tematika« nepomembna ali celo sporna in lahko še bolj poveča diskriminacijo. Takacs (v Kuhar in drugi 2011, 78) prav tako dodaja, da se ponavadi na tovrstnih delavnicah poudarja zgolj potreba po toleranci, namesto potrebe po sprejemanju istospolno usmerjenih oseb. Ravno zato bi obravnavanje katerih koli marginaliziranih skupin ali manjšin moralo biti del kurikulumuma.

Šolski molk, predvsem s strani učiteljev oziroma nadrejenih, sodi k »spontani ideologiji« homofobije, diskriminacije, zatiranja in za seboj pušča posledice. S tem ko se nadrejeni odločijo, da ne bodo ukrepali v primeru verbalnega ali fizičnega nasilja, dajejo lasten zgled, da ga dopuščajo ter podpirajo. To ima za zatirane (žrtve, homoseksualce) katastrofalne posledice, saj šola za njih ni varno okolje, temveč ravno nasprotno. Zato se je marsikdaj izogibajo, kar vpliva na njihovo izobrazbo, samozavest in samopodobo. Raziskave kažejo, da učitelji zelo redko posegajo v takšnih primerih, nemalokrat pa so tudi sami soudeleženi v izvajanju nasilja (GLSEN v Rener 2009, 108). Maljevac navaja, da so homoseksualci (kot tudi druge manjšine oziroma Drugačni) odlično »orodje« za dokazovanje »prave moškosti«, pripadnost določeni skupini ali zgolj za neizčrpno zabavo vrstnikov. Kljub temu pa se pri pouku še vedno ne govori o tej temi, delavnice, ki bi jih določene NVO organizacije lahko izvajale, pa so prav tako redkokdaj sprejete (prav tam, 107–8).

Vzgoja v šolah naj bi vsekakor potekala brez vsiljevanja lastnih stališč, v skladu s skupnimi in partikularnimi vrednotami (vrednotni okvir določajo Ustava in podrejeni akti, vključno s kurikulumom), vendar obstaja razlika med določenimi tematikami. Če gre za empirično nepreverljiva vprašanja, kot je na primer obstoj boga, bi učitelj moral opozoriti na različne poglede, vendar dovoliti različna mnenja. Pri tematiki, ki neposredno zadeva človekove pravice, kot je to primer pri diskriminaciji istospolnih oseb, pa mora učitelj, kljub

različnim pogledom, postaviti jasno mejo in ne sme tolerirati nestrpnosti oziroma nespoštovanja človekovih pravic (Kuhar in drugi 2011, 81). Kljub temu pa bi se bilo potrebno oddaljiti od razprav o homoseksualnosti in se osredotočiti na tiste o homofobiji. Če je poudarek na homoseksualnosti, zgleđa, da je to tista problematika, s katero se je potrebno soočati oziroma o njej razpravljati, v bistvu pa je ravno nasprotno. Izhodiščne razprave bi, kot pravi Fortin, morale biti univerzalne človekove pravice in polnopravno državljanstvo (Kuhar in drugi 2011, 89–90). Moralnim presojam (v izobraževanju) se je potrebno izogniti tako, da se ostane na polju etike, in razlikovati med pravičnostjo oziroma univerzalnimi človekovimi pravicami in nepravičnostjo oziroma homofobijo. Pravičnost skupine se doseže ravno s priznanjem, torej podelitvijo pravic, saj tako postaja enakovredna (Fraser v Kuhar in drugi 2011, 90).

V Srbiji na nobeni stopnji izobraževanja, od osnovne šole do fakultete, ni zadostnih in relevantnih informacij o LGBT osebah in njihovih pravicah (Martinović v Mršević 2013, 63). Po drugi strani pa je verouk v Srbiji v šolah izbirni predmet, kar prav tako kaže na vstop Cerkve v izobraževalni program in njeno širjenje zunaj cerkvenih meja. Če je izobraževanje, vsaj delno, ključ do rešitve omenjenega problema, Srbija nima ključa. Ozaveščanje in izobraževanje otrok brez preoblikovanja celostnega sistema vsekakor ni mogoče.

Center za promocijo LGBTIQ pravic Gayten je izdal zbornik, kjer so analizirani nekateri učbeniki srednjih šol za sociologijo, ustavo in državljanske pravice, filozofijo, zgodovino umetnosti, biologijo in psihologijo v Srbiji (Maljković 2008). Pri analizi srednješolskega učbenika za sociologijo⁵, ki je bil odobren leta 1992 in je edini v uporabi za omenjeni predmet, Spasićeva (2008, 16) ugotavlja, da homoseksualnost sploh ni omenjena, kot tudi ne splošne teme o telesu, zdravju in intimnih odnosih ter feminizmu. Iz tega učbenika se ne more sklepati, da kaj takšnega sploh obstaja kot sestavni del družbe, heteroseksualna normativnost pa je močno poudarjena. Teme o stigmatizaciji ali diskriminaciji na kakršni koli podlagi sploh niso omenjene, kot tudi mnoge druge, npr. o različnih družbenih gibanjih ali NVO. V učbeniku za ustavo in državljanske pravice, pravice LGBT oseb niso omenjene v poglavju, posvečenemu človekovim pravicam, iz česar bi se po mnenju avtorja (Marinković 2008, 39) dalo sklepati, da za LGBT osebe pravice ne obstajajo. Maljković (2008, 71) prav tako izpostavlja, da je v učbeniku za filozofijo homoseksualnost enostavno »nevidna«, enako velja za teme o biološkem ali družbenem spolu, kot tudi feministične teorije in podobno, kar

⁵Mitrović, Milovan in Sreten Petrović. 2005. *Sociologija za III. razred stručnih škola i IV. razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

velja tudi za učbenik o zgodovini umetnosti (Pražić 2008, 95), ter učbenike za biologijo, kjer se bralec skozi gradivo uči zgolj o znanih (oziroma »normalnih«) načinih razmnoževanja v živem svetu (Ovari 2008, 105). V dveh učbenikih za psihologijo je homoseksualnost celo omenjena, vendar zelo nedosledno in v kontekstu družbenih patologij. Zveze so izenačene s heteroseksualnimi zvezami, družine pa s »tradicionalno« družino, kar daje izkrivljeno in nadvse napačno, diskriminatorno sliko ter močno stigmatizira neheteroseksualne zveze ter netradicionalne družine (Zulević 2008, 126–43).

3 RAZLOGI ZA HOMOFBIJO

Tema o homofobiji pogosto lahko potegne za seboj binarno razdelitev na homoseksualce kot žrtve in heteroseksualce kot zatiralce, kjer se nato sproži še val predpostavk, da gre za boj proti homoseksualnosti, kar obstoječi razkol le še poveča. V bistvu gre zgolj za boj proti heteronormativnosti, stigmati in diskriminaciji. Produkt tovrstnih razprav je delitev med »nami« (normalnimi) in »njimi« (drugačnimi, nenormalnimi) (Kuhar 2006, 17).

Dolar (v Kuhar 2006, 13) omenja, da zatiranje in potlačevanje nedovoljenih užitkov (pri heteroseksualcih), ustvarja sovražstvo do Drugega, saj se za njega predpostavlja, da ima dostop do tovrstnih užitkov. Takšne in podobne predstave, npr. da so homoseksualci premožni, racionalizira to sovražstvo. Ena od teorij, ki izhaja iz psihoanalize in določenih raziskav⁶, je, da je homofobija rezultat strahu, nelagodja in jeze nekaterih heteroseksualcev v povezavi s homoseksualci oziroma ob njih, saj naj bi šlo za rezultat zatrtih homoseksualnih dražljajev, občutij in želja, ki se jih posameznik ne zaveda ali pa jih zanika (Kuhar 2006, 15). Negativni stereotipi se oblikujejo skozi zgodovinske kulturne ideologije, ki opravičujejo podrejanje manjšin. Ker so te ideologije navzoče v vsakdanjem diskurzu (npr. preko množičnih medijev), se posamezni stereotipi nenehno krepijo. Nekateri odražajo ideologije, ki so značilne za določene »tuje skupine« (*out groups*)⁷. Primer tega je prepričanje, da homoseksualne osebe kažejo lastnosti, ki niso skladne s tistimi, ki so kulturno predpisane za njihov spol, npr. da so geji »feminizirani«, lezbijke pa »možake«. Zato so osebe, ki izkazujejo tovrstne »napačne« lastnosti, prej označene za homoseksualca. Kulturne ideologije o tujih

⁶Eksperiment ameriških raziskovalcev iz leta 1996 (*Adams in drugi* v Kuhar 2006, 16).

⁷Lastna/naša/vladajoča skupina (skupina, kateri pripadamo) in tuja/nasprotna/Druge skupina (podrejena skupina, različna od naše prevladujoče).

skupinah običajno prikazujejo pripadnike te skupine kot nevarne in hkrati podrejene pripadnikom prevladujoče skupine. Adam (v Herek 1991) je ugotovil, da obstajajo skupne kulturne podobe homoseksualcev, črncev in židov. Vse se jih namreč označuje kot živalske, pretirano seksualne (*hiperseksualne*), preveč izpostavljene (*overvisible*), krivoverske (heretične) in zarotniške (Herek 1991).

Posebej močna kulturna podoba tujih skupin jih prikazuje kot grožnjo najboljčutljivejšim pripadnikom »lastne skupine« (*in-group*), še posebej otrokom. Primer tega je pripisovanje lezbijkam in gejem, da spodbujajo homoseksualnost (sploh tistim, ki se ukvarjajo z otroki – na primer učiteljem in učiteljicam) kot tudi pripisovanje spolne zlorabe otrok. Najrazličnejše raziskave seveda dokazujejo, da temu ni tako in da homoseksualne osebe ne zlorablajo otrok pogosteje kot heteroseksualne⁸. Vendar starši, ki tako ali drugače zaznajo potencialno nevarnost za svoje otroke, ob tem pogosto doživijo visoko stopnjo čustvenega reagiranja, ki jim onemogoča dojetje resnice. Namesto tega so nagnjeni k preveč poenostavljenemu mišljenju, napakam pri obrazložitvi in napačnim procesom odločanja. Zato je čustvena reakcija, izzvana s tematiko o spolni zlorabi otrok, nedvomno glavni razlog, zaradi katerega homofobični aktivisti razširjajo ta stereotip in s tem izkrivljajo resnico. Lažno obtoževanje pripadnikov manjšinskih skupin nadlegovanja otrok ni le edinstvena strategija homofobov. Drugi razlog, zakaj nekateri še vedno verjamejo tovrstnim stereotipom, je, da zaradi napačnih informacij in izkrivljenih resnic enačijo homoseksualnost z moško-moškim spolnim nadlegovanjem, čeprav je to storjeno s strani moških, ki so največkrat ali heteroseksualci ali nimajo nobene odrasle spolne usmerjenosti (Groth in Birnbaum v Herek 1991). Že v preteklosti so nezaželene manjšine pogosto predstavljali kot tiste, ki prežijo na ranljive skupine in posameznike, zlasti na otroke, da bi razširili/povečali diskriminacijo in jih lažje izobčili (Herek 1991).

3.1 Stigmatizacija

Ko se ljudje opiramo na predvidevanja o določenem posamezniku, ki se nato spremenijo v normativna pričakovanja, se ustvarja navidezna socialna identiteta. V primeru, kadar se ta zaradi določene lastnosti razlikuje od posameznikove dejanske identitete, posameznika lahko

⁸Groth in Birnbaum (v Herek 1991) sta v svoji študiji ugotovila, da med 175 odraslimi moškimi, ki so bili obsojeni spolnega napada na otroka v Massachusettsu, nihče ni imel izključno odrasle homoseksualne spolne usmerjenosti. Večina (47 %) ni nikoli razvila odrasle spolne usmerjenosti; 40 % jih je bilo kategoriziranih kot heteroseksualci, preostalih 13 % pa so razvrstili med odrasle biseksualce (v odraslih razmerjih so imeli spolni odnos z ženskami in moškimi). Nihče pa ni bil primarno seksualno naklonjen le moškimi oziroma gejem.

označimo kot manj zaželenega, slabšega. Lastnost, ki povzroča neskladnost med navidezno in dejansko socialno identiteto, je stigma oziroma pojem, ki se uporablja za lastnost, ki je zelo diskreditirajoča. Stigma je nezaželena drugačnost. Goffman (2008, 11–12) izpostavlja tudi, da kategorizacije oseb in nabor njihovih lastnosti določa družba.

Tudi Coleman (1999, 212–13) pojasnjuje, da je stigma precej odvisna od socialnega konteksta ter da je dominantna skupina velikokrat tista, ki določa, katere človeške razlike so zaželene oziroma nezaželene. Stopnja stigmatizacije pa se lahko razlikuje tudi glede na to, kako nezaželena je razlika v določeni družbeni skupini. Nespremenljive razlike, kot so lahko vidne pomanjkljivosti, nacionalnost, barva kože, pa tudi spolna usmerjenost, so še posebej stigmatizirane. Stigma nekaterim nestigmatiziranim posameznikom v bistvu omogoča, da se počutijo boljše oziroma superiorne v primerjavi s stigmatiziranimi oziroma inferiornimi osebami. Pri stigmatizirani osebi ima stigma centralni položaj, saj prevlada pri percepciji celotne osebe in na ta način lahko izniči njene ostale lastnosti in kvalitete. Crocker in Lutsky (v Coleman 1999) tovrstno stereotipizacijo, kjer gre za zaničevanje lastnosti pripadnikov tuje skupine in povzdigovanje lastnosti lastne, povezujeta s potrebo po samopoveličevanju. Drugi razlog pa je strah, da bi tuja skupina lahko ogrozila ravnotežje moči. Coleman (1999) navaja tri pomembne vidike stigme, in sicer strah kot njeno čustveno, stereotipiziranje kot kognitivno in socialno kontrolo kot vedenjsko komponento.

Ker tisti, ki sodijo med »normalne«⁹ oziroma nestigmatizirane, vidijo stigmatizirano osebo (v našem primeru geje in lezbijke) kot zaznamovano, jo zavedno ali nezavedno diskriminirajo, s čimer znižujejo kvaliteto njenega vsakdanjega življenja. Tako prihaja do ustvarjanja teorije stigme, ideologije, s katero se pojasnjuje posameznikova manjvrednost in nevarnost. Na to se navezuje uporaba žaljivih stigmatizirajočih izrazov, kot tudi pripisovanje drugih napak oziroma nezaželenih lastnosti. Posledica stigme je lahko, da posameznik poskuša popraviti svojo »pomanjkljivost« ali da se odloči za samoosamitev, kar vodi v potrto, zmedenost in sovražnost (Goffman 2008, 14–20). Stigmatiziranim je tako vsiljen občutek odgovornosti za njihovo lastno stigmo. Prav tako pa se jih pogosto obravnava, kot da so nevidni, saj so mnogi nestigmatizirani mnenja, da bo z izolacijo določenih stigmatiziranih posameznikov izginil tudi problem, zato stigma po svoje predstavlja nekakšno socialno smrt (Coleman 1999).

⁹Goffman (2008) uporablja termin »normalen« za vse tiste osebe, ki ne odstopajo negativno od določenih pričakovanj. Normalni (nestigmatizirani) svojo, prevladujočo skupino, v bistvu vidijo kot naravno oziroma normalno, Druge (stigmatizirane) pa kot nenaravne oziroma nenormalne.

V kolikor je razhajanje med posameznikovo navidezno in dejansko identiteto znano, lahko pokvari njegovo socialno identiteto. Posameznik tako postane diskreditirana oseba v svetu, ki ga ne sprejema. Posledično lahko pride do »spoznanja«, da ne obstaja nihče, ki bi mu bil podoben in da je celoten svet proti njemu, ali pa ugotovi, da obstajajo »sočutni drugi«, ki ga sprejemajo in ga kljub »pomanjkljivosti« in njegovim lastnim dvomom vidijo kot »normalnega«. Ena skupina »sočutnih drugih« so tisti, ki s posameznikom delijo njegovo stigmo in mu nudijo podporo ter tolažbo, zaradi česar se v takšnem krogu ljudi ponavadi počuti dobro oziroma domače. Druga skupina pa so osebe, ki so »normalne« oziroma ne delijo posameznikove stigme, vendar se jim stigmatizirani posameznik lahko zaupa in se mu ni treba skrivati, saj v njem vidijo običajnega drugega (Goffman 2008, 25–33). Socialno zavračanje ali izolacija sta načina, kako nestigmatizirani ljudje posredujejo občutek inferiornosti stigmatiziranim ljudem. To vpliva na stigmatiziranega posameznika in tudi na njegovo družino in prijatelje (Coleman 1999). Pogosto pa se zgodi, da stigma ne odbija le tujcev, ampak ravno posameznikove bližnje, zaradi česar si jo bo prizadeval prikriti ravno pred tistimi (Goffman 2008, 53), ki bi mu morali nuditi največjo podporo, kar ima lahko negativne posledice za posameznika, prav tako pa mu zelo otežuje vsakdanje življenje.

Stigma se ohranja kot družbeni problem, kar pomeni, da je še vedno uporabna kot sredstvo za nadzor določenih segmentov populacije, prav tako pa pomaga ohranjati obstoječo družbeno hierarhijo. »Predispozicija za stigmatiziranje se prenaša z generacije na generacijo s pomočjo socialnega učenja oziroma s socializacijo« (Coleman 1999).

3.2 Predsodki in stereotipi

»Začasne sodbe postanejo predsodki le tedaj, ko jih navkljub vplivu novega spoznanja ne moremo opustiti« (Allport v Mitscherlich 1999). Predsodki se kažejo v nespoštljivem ali netolerantnem odnosu do drugačnih. Lahko služijo kot opravičilo diskriminacij, preganjanja ali prepuščanja ogroženih skupin njihovi usodi. V vsakdanjem svetu se izražajo skozi vsakdanji govor, šale in dvoumnosti. Prisotni pa so tako v medijih, kot tudi v državnih institucijah, znanosti in kulturi. Kadar predsodke skušamo posplošiti, postanejo odkrito orodje določene politike ali ideologije. Po drugi strani pa ignoriranje predsodkov povečuje njihovo moč in vpliv ter jih na ta način tudi opravičuje. Ravno razlike v spolnih usmeritvah sprožajo med ljudmi številne in zelo močne predsodke (Nastran Ule 1999, 300).

Allport (v Nastran Ule 1999) stereotipe razume kot poenostavljene sodbe posameznika o drugih ljudeh oziroma skupinah, predsodke pa kot sovražna čustva do drugih posameznikov ali skupin, ki temeljijo na napačnih posplošitvah določenih negativnih stereotipov. V tem smislu je negativna stereotipizacija »podobna« stigmatizaciji posameznika ali skupine. Pojasnjuje jih kot mehanizme socialne kategorizacije, ki poenostavljajo in organizirajo posameznikovo videnje sveta ter postajajo negativni le v določenih družbenih okoliščinah. Socialne kategorije naj bi omogočale delitev ljudi na »nas« in »druge« oziroma na tiste, ki pripadajo določenim skupinam, in tiste, ki jim ne. Prav tako pa homogenizirajo razlike med člani iste kategorije in krepijo razlike med člani različnih kategorij. Predsodki in stereotipi zabrišejo zaznavanje individualnih razlik med ljudmi ter poudarjajo samo pripadnost posameznika določeni skupini (Katz in Braly v Nastran Ule 1999). Temeljna učinka kategorizacije sta ravno poudarjanje pretirane razlike med različnimi skupinami in podobnosti znotraj skupine, vendar se med seboj razlikujeta, nista simetrična. Tuja skupina se namreč zdi bolj homogena, njeni člani so videti bolj podobni drug drugemu (oni so enaki) kot v lastni skupini (mi smo si različni) (Brown 1995, 53).

Z negativnimi odnosi do gejev in lezbijk je močno povezano sprejemanje negativnih stereotipov ter pretiranih in trdnih prepričanj o njihovi veljavi (Allport v Herek 1991). Kot pravi Herek (1991, 65–7), v vsakdanjem življenju nenehno sprejemamo (pre)veliko količino informacij. Posledično uporabljamo za tolmačenje njihove pomembnosti in povezovanje s preteklimi izkušnjami različne strategije. Te omogočajo, da dojamemo svet kot razmeroma stabilen, dokaj predvidljiv in na sploh obvladljiv (Snyder v Herek 1991). Ena takšnih strategij je, kot že omenjeno, kategorizacija oziroma mentalni proces, s katerim povezujemo ali združujemo različne predmete, kot tudi ljudi, po karakteristikah, ki so jim vsem skupne. Ko je objekt združen z drugimi, imamo na voljo precej informacij o njem že samo s pomočjo opredelitve značilnosti te kategorije. Allport (v Brown 1995, 40) pojasnjuje, da je kategorizacija nujen predpogoj predsodka, do nje pa ne prihaja zgolj v problematičnih okoliščinah. Bruner prav tako izpostavlja, da je kategorizacija neizbežna značilnost človekovega obstoja, saj je svet preveč kompleksen prostor, da bi ljudje v njem preživel, ne da bi ga poenostavili, zato se zanašajo nanjo (prav tam). Ko pa se kategorizacija uporablja za ljudi, je posledica pogosto stereotip (Hamilton v Herek 1991). Do stereotipov torej prihaja, ko razvrščamo ljudi v skupine na podlagi nekaterih značilnosti, nato pripisujemo dodatne lastnosti tej kategoriji in pozneje pripisujemo te dodatne lastnosti vsem posameznikom določene skupine. Kategorizacija temelji na značilnostih, ki dejansko določajo skupino, npr.

prepričanje, da čutijo homoseksualne osebe primarno spolno ali emotivno privlačnost do drugih oseb istega spola. Stereotipi pa vključujejo značilnosti, ki niso povezane s kriteriji za pripadnost tej skupini, npr. prepričanje, da so vsi geji feminizirani ali pa, da vse lezbijke sovražijo moške. Homofobične osebe pogosto opazijo samo tiste lastnosti, ki se ujemajo z njihovimi stereotipi o homoseksualnih osebah (selektivna percepcija) in se ne spominjajo značilnosti, ki se z njimi ne ujemajo. Prav tako za nazaj uporabljajo stereotipne vsebine kot podlago za navidezne, varljive korelacije (selektivni spomin). Ta proces selektivnega dojetja vpliva na odziv homofobov do gejev in lezbijk. Lahko se zgodi, da se spomin o določeni osebi spremeni oziroma postane izkrivljen, ko posameznik dojame, da je ta oseba homoseksualna in ne heteroseksualna (Herek 1991, 66).

Tajfel in Turner predsodke prav tako razlagata skozi teorijo o skupinskih kategorizacijah, po kateri se ljudje identificirajo z lastno skupino, skozi katero dojemajo druge ljudi in same sebe. Svojo skupino nenehno primerjajo z drugimi, pri čemer poudarjajo prednosti lastne skupine. S tem dvigujejo tudi lastno samopodobo ter pomanjkljivosti druge skupine, kar vodi v nastanek negativnih stereotipizacij, omenjene kategorizacije pa se v problematičnih socialnih razmerah lahko sprevržejo v predsodke o drugačnih. Binarna delitev družbenega prostora naj bi se po mnenju Deschamsa zmanjšala v primerih, kadar je socialni status referenčne skupine visok, zaradi česar posameznikom iz te skupine ni treba poudarjati pozitivnih lastnosti lastne in negativnih lastnosti druge, da bi si zagotovili pozitivno samopodobo. Vsekakor pa je težnja k binarnim delitvam znotraj družbe zelo nevarna za naraščanje družbene moči predsodkov (Nastran Ule 1999, 299–333). Williamson (v Nastran Ule 1999) poudarja, da je v omenjenih procesih prisotna razlika med spoloma. Moški naj bi bolj kot ženske potencirali medskupinske razlike in dajali večji pomen lastni skupini, ženske pa po drugi strani težijo k sodelovanju in stiku z drugimi skupinami. Prav tako je mnenja, da je medskupinsko vedenje kompleksno in da je potrebno upoštevati spolne, rasne in razredne razlike.

Dollardova frustracijska teorija agresivnosti pravi, da so predsodki verbalni izrazi agresije ter da se ta pogosto usmeri k občutljivim in dosegljivim tarčam, kot so manjšine, namesto proti dejanskim vzrokom frustracij (v Nastran Ule 1999). Adorno razlaga sovraštvo posameznika do stigmatiziranih skupin skozi represijo in odpovedi, ki jih je doživel v življenju, še posebej v otroštvu, saj naj bi bilo izražanje predsodkov instrument za preusmerjanje agresije z dejanskega vzroka na nadomestni objekt (prav tam).

Brown (v Nastran Ule 1999) je mnenja, da stereotipi in predsodki opravičujejo privilegije dominantne skupine. Horkheimer in Mitscherlich pa sta izpostavila, da šele povezava individualnih predsodkov z ideološko ali politično dovoljeno in opravičeno diskriminacijo proizvaja odpor do drugačnosti in množično nasilje do stigmatiziranih družbenih skupin (prav tam).

Allport je za zmanjšanje razširjenosti in stopnje predsodkov predlagal povečanje števila medosebnih kontaktov in spoznavanja med člani različnih skupin. Na tej predpostavki se pozneje razvije tako imenovana hipoteza stika, da boljše poznavanje resničnega življenja obeh skupin ustvarja bolj racionalna in pravična stališča posameznikov do druge in lastne skupine (v Nastran Ule 1999). Omenjena strategija je uspešnejša v primeru družbene in institucionalne podpore. Problem takšne strategije je pogosto ta, da posamezniki ene skupine niso pripravljeni posplošiti morebitnih pozitivnih stališč do posameznika druge skupine na njegovo celotno skupino. Prav tako se moramo zavedati, da bodo predsodki prisotni, vse dokler omogočajo posameznikom ali določenim skupinam ugodnejši družbeni položaj (prav tam).

Predsodki vplivajo na osebno in socialno identiteto njihovih žrtev. Te se poistovetijo z njimi. Prvi korak k zmanjšanju ali odpravi predsodkov je kritična javnost, ki jih delegitimira in jim odvzame motivacijsko moč (Nastran Ule 1999). Zaradi navideznih korelacij, selektivne percepcije in spomina na informacije, ki potrjujejo stereotipe, so stereotipi proti homoseksualcem zelo odporni na spremembe, tudi če so v nasprotju z realnostjo. Zato so mnogi mnenja, da vidijo številne geje in lezbijke kot neprilagojene, obsedene s seksom in nesposobne za predane partnerske odnose. Ne opažajo pa homoseksualcev, ki kršijo te stereotipe in heteroseksualcev, ki jih izpolnjujejo (Herek 1991).

3.3 Diskriminacija

Na diskriminacijo lahko gledamo z različnih zornih kotov. Kot piše Kuhar (2009, 13), je diskriminacija v sodobnem pomenu praviloma razumljena kot »neprimerno ločevanje«. Najsplošnejša oblika diskriminacije je družbeno izključevanje določenih posameznikov ali skupin. S pravnega stališča je diskriminacija z zakonom prepovedano neenako obravnavanje osebe ali skupine v primerjavi z drugo osebo ali skupino zaradi osebnih okoliščin. S sociološkega stališča pa gre pri diskriminaciji za družbene prakse, ki temeljijo na predsodkih in stereotipih, ki so zakoreninjeni v kulturi neke družbe. Posledice tega so segregacija in

marginalizacija. »Diskriminacija je vsaka praksa, ki določenim posameznikom ali skupinam onemogoči uživanje njihovih pravic in svoboščin in jih v primerjavi s preostalimi člani in članicami določene politične ali družbene entitete postavlja v slabši položaj in v fizičnem ali simbolnem smislu odrija na rob družbe« (Kuhar 2009, 15).

Ko govorimo o homofobiji, govorimo predvsem o diskriminaciji glede na spolno usmeritev (Kuhar 2009, 15–17). Lahko je posredna ali neposredna ter individualna ali sistemska. Poleg omenjenih poznamo tudi prakse diskriminacije, ki vključujejo nadlegovanje, viktimizacijo, etnično profiliranje, diskriminacijo preko povezave in podobno. Kot obliki diskriminacije obstajata tudi dajanje navodil za diskriminacijo in sovražni govor.

Poleg omenjenih oblik diskriminacije moramo biti pozorni tudi na diskurzivno diskriminacijo, ki je povezana z jezikom ali različnimi diskurzivnimi oblikami izključevanja. Na tak način, torej z lingvističnimi sredstvi, se neenako ali manj ugodno obravnavajo skupine ali posamezniki, ki naj bi pripadali »nezaželeni« izbrani skupini. Boreus (v Kuhar 2009) loči štiri tipe tovrstne diskriminacije, in sicer: *1. negativne reprezentacije Drugih*, *2. izključevanje*, *3. nelingvistične oblike manj ugodnega obravnavanja* in *4. diskriminatorna objektivizacija*. Pri prvi gre za vzpostavljanje razlike med »nami« in »njimi«. Lastno skupino povzdiguje, preostale pa konstruiramo kot Druge, ki so manjvredni in ogrožajoči. »Drugačni« so vsi, ki so različni od »nas«. Do neke mere se jih sprejema oziroma tolerira, vendar le dokler so v družbeno sprejemljivih okvirjih in dokler so podrejeni dominantni skupini. Ta tip diskurzivne diskriminacije se lahko pojavlja z zavestno uporabo oznak, ki imajo negativno konotacijo, ali pa ko nam niso na voljo izrazi, ki ne bi bili žaljivi ali ponižujoči. Izključevanje se deli na dva osnovna tipa diskurzivnega izključevanja: izključevanje glasu in vzpostavljanje nevidnosti. Prvi ima za posledico tišino določenih skupin v razpravi in medijskem tekstu, ali pa so ti glasovi pomanjkljivo predstavljeni, s tem pa so utišani tudi alternativni pogledi na probleme in rešitve zanje. Pri vzpostavljanju nevidnosti gre predvsem za obliko izključevanja, kjer se o določenih posameznikih ali skupinah, njihovi kulturi, sploh ne poroča, ali pa se o njih poroča izključno v negativnem kontekstu. Tretji tip je stereotipizacija določenih skupin, ki se odvija predvsem preko medijskega diskurza. Do diskriminatorne objektivizacije prihaja, ko se o določenih posameznikih ali skupinah govori, kot da so objekti oziroma predmeti in na tak način te skupine oropa subjektivitete.

3.4 Diskriminatorne ideologije

Čeprav se dozdeva, da izključujoče ideologije, kot na primer rasizem¹⁰ in med drugim tudi homofobija, izhajajo iz ogorčenosti ljudstva, so največkrat zasnovane na elitističnih ideologijah, diskurzu in družbenih praksah. Ideološka načela določene skupine, zlasti tistih, ki delujejo z vrha navzdol, so večinoma oblikovane s strani majhnega števila voditeljev, mislecev, intelektualcev, ideologov, revolucionarjev in podobno. Ideje, ki si jih eden ali nekaj pripadnikov elit izmisli, lahko postanejo ideologija, če se razširijo v družbi in kadar se posamezniki oziroma skupina lahko poistovetijo z njimi in jih delijo ter izvajajo. S pomočjo različnih razprav znotraj skupine in z ostalimi organizacijskimi in institucionalnimi praksami se omenjene ideologije pomikajo med pripadnike skupine in celotne družbe. Pripadniki elit so namreč tisti, ki imajo dostop do sredstev za množično komunikacijo in javnega diskurza, ki omogočajo najboljšo promocijo in reprodukcijo ideologij. Razvoj ideologij pa je tudi dvosmeren družbeni proces, saj je vodstvo od zgoraj navzdol ozko povezano z vplivanjem, izkustvom in delovanjem od spodaj navzgor (Dijk 2006, 231–238).

Tovrstne ideologije se, sploh v »primernih« družbeno-ekonomskih okoliščinah, kadar prevladujejo revščina, nezaposlenost in nezadovoljstvo ljudstva, zaradi pristranske percepcije, da imajo drugi (priseljenci, druge etnične in marginalizirane/manjšinske skupine) prednosti pred njimi, da lažje pridejo do stanovanj, socialne oskrbe in zaposlitve, zlahka širijo in vključijo v ogorčenost ljudstva. Zaradi tega se velikokrat zdi, da so elite bolj tolerantne do manjšinskih problematik kot takrat že stigmatizirajoče in diskriminatorno ljudstvo. Kadar pa se vodilni politiki in množični mediji zavzemajo za različne oblike izključevanja, ima ljudstvo opravičilo za prenašanje krivde na Druge (prav tam).

Tovrstni predsodki in ideologije so veliko bolj povezani s temeljnimi vrednotami enakopravnosti in sprejemanja ter manj z ekonomsko grožnjo in izkušnjami v vsakdanjem življenju. Manjšine imajo majhen vpliv v večini Zahodnih družb, posledice odnosov med skupinami pa so simbolne in ideološke, ne pa družbeno-ekonomske. Elite izpostavljajo družbeno-kulturne v družbeno-ekonomske interese, saj te širša javnost hitreje sprejema (npr. poudarjanje, da je Parada ponosa zelo draga za državo). V tako oblikovani družbi ni težko na priseljence in manjšine »zvaliti« krivde za obče težave ali nereda (nezaposlenost, uničevanje socialne države, kriminal, propadanje mest), saj množični mediji, politiki in mnogi

¹⁰Dijk (2006) piše o izključujočih ideologijah, različnih oblikah diskriminacije in marginalizacije. Kot osrednji primer navaja rasizem, kljub temu pa se omenjene teorije lahko prenesejo tudi na homofobijo.

intelektualci spodbujajo ali dopuščajo tovrstno diskriminatorno propagando. Pristranskost, ustvarjanje stereotipov in etnična polarizacija v medijih je prav tako fenomen, povezan z elitami. Primer tega so tudi pristranski učbeniki, »problematične« znanstvene raziskave, medijske »resnice« in podobno (prav tam).

Ideološka dominacija se kaže v različnih oblikah in situacijah, med drugim tudi v preprečevanju solidarnosti med nedominantnimi skupinami, nasprotnike je potrebno spreti, da bi se jih premagalo. Ali pa z diskreditacijo pripadnosti neki skupini, na način, da se jo označi za radikalno, zastarelo, nemoralno, ali kako drugače s ciljem motiti ali preprečiti solidarnost v podrejenih skupinah (Dijk 2006).

Potrebno se je zavedati, da so elite sposobne nadzirati in vplivati na podrejene skupine oziroma javnost. Ideologije elit so v množičnih medijih najbolj izpostavljene in ne glede na to ali prihaja do kakršnih koli kritik, prikazane vsaj z naklonjenostjo ali spoštovanjem. S pomočjo medijev imajo dominantne skupine in njihovi diskurzi možnost prodreti do širše javnosti. Vpliv medijev je zelo močan, zlasti na posameznike, ki nimajo alternativnih ideoloških virov ali lastnih izkušenj, ki bi bile v nasprotju z dominantno ideologijo, kot jo predstavljajo in reproducirajo mediji. Javnost sprejema tudi dele določene ideologije, ki se zdijo v njenem interesu oziroma nimajo negativnih posledic zanjo (Dijk 2006, 239–248).

Ideologije se prenašajo na politike in se izražajo v konkretnih praksah, kot npr. ukrepanje policije (prav tam). To je vidno v delovanju Sindikata srbske policije in desničarske organizacije »Srpski sabor Dveri« (v nadaljevanju Dveri), ki sta skupaj pozvala pripadnike LGBT organizacij, naj prekličejo Parado ponosa, podprli pa so jih tudi določeni visoki funkcionarji vladajoče stranke. Tudi takratni župan Beograda, Dragan Đilas, je izjavil, da so njegova stališča sorodna stališčem organizacije Dveri in da družba ni pripravljena na Parado. Glavni razlog naj bi bil ohranitev družinskih vrednot in družine kot temelja družbe in države. Leta 2009 so zaradi napovedi navijačev in skrajnih desničarjev, da bodo izzvali nered, prepovedali vsa »zborovanja«. Minister za notranje zadeve, Iвица Dačić, je zaradi situacije na Kosovu leta 2011, medetničnih konfliktov v Temerinu in napovedane Parade ponosa izjavil, da obstaja zaradi obstoječih konfliktov prevelika napetost in nestrpnost in Parada ponosa je bila odpovedana (Radoman 2012, 166). Namen Parade je vidnost in potrditev seksualnih manjšin, saj so njihove pravice, kot tudi obstoj, pogosto zanikani. Radoman (2012) navaja, da je Parada z naprednimi idejami nasprotje patriarhalnim in konservativnim vrednotam, zato

njena vsakršna napoved v Srbiji, od leta 2001, sproži odziv številnih političnih akterjev, desničarjev in levičarjev.

Negativnim primerom elit in državnih organov pogosto še bolj odprto in nasilno sledijo organizacije ali skupine mladih, ki odkrito diskriminirajo ali napadajo različne manjšine. Spodbujanje etnocentrističnih, ksenofobičnih, homofobičnih in rasističnih ideologij s strani elit in institucij jasno vpliva na vsakdanje prakse izključevanja, marginalizacije in nasilja proti Drugim. Dijk (2006, 249–255) izpostavlja, da tako skrajno desničarske in konservativne stranke, ki danes nikakor niso v manjšini, kot tudi rasistični in ksenofobični znanstveniki, njihovi izdelki in medijska pozornost, močno vplivajo na proces reprodukcije tovrstnih ideologij in njihovo sprejemanje s strani javnosti. To ustvarja družbeno klimo, ki se na več ravneh prilagaja takšnim ideologijam in politikam. Določene dominantne ideologije z javnim diskurzom in mehanizmi manipulacije blažijo pomanjkljivosti ideologije in poudarjajo tiste dele, ki se lahko zdijo bolj »privlačni«. Primer tega so rasistične in nekatere konservativne stranke, ki spodbujajo etnične predsodke, obsojajo manjšine in priseljence za družbene probleme in na ta način pridobivajo volivce in privrženca. Prav tako pa lahko na bolj subtilen način pritegnejo tudi tiste, ki zavračajo odprti rasizem, ampak so na primer bolj občutljivi za ekološke ali družbene ideje, tako da kažejo na prenaseljenost, nezadostnost naravnih virov, preveliko kulturno različnost določenih skupin. Množični mediji pa ponavadi izberejo »dejstva«, ki so v skladu z interesi elite (prav tam).

Radoman (2012, 154–155) navaja dominantne diskurze in akterje, ki so bili proti uveljavljanju LGBT pravic v Srbiji ter podobnosti med ideologijami različnih političnih opcij. Med prvimi omenja diskurz radikalne desnice, ki je odkrito pozivala na razbijanje Parade ponosa ter sodelovala v akcijah neonacističnih organizacij *Obraz*, *SNP Naši* in *1389*. Podoben diskurz se kaže v stališčih političnih strank, kot so *Srpska radikalna stranka*, *Demokratska stranka Srbije*, *Srpska napredna stranka* ter tudi pri *SPC* (*Srbska pravoslavna cerkev*) in organizaciji *Srpski sabor Dveri*. Razlika med prvim in drugim diskurzom je zgolj v manj neposrednem pozivanju k nasilju pri drugem, saj ti celo trdijo, da so proti nasilju, vendar so njihovi govori pogosto v nasprotju s tem. Prav tako stranke čuvajo »ugled« in volivce, zato ne pozivajo odkrito na nasilje, mladinske skrajno desničarske organizacije pa nimajo nikakršnih ovir. Pri drugih prevladuje retorika, ki homoseksualnost označuje kot bolezen, nekaj nenaravnega, poudarja obstoj gejevskega lobija in nacionalno identiteto, ki je ogrožena s strani Zahodne gejevske kulture. Menijo, da je vprašanje svobode, ki je povezano z izražanjem seksualne usmerjenosti, nedopustno. Homoseksualnost razumejo kot stvar

izbire, zato naj bi bilo logično obsojati tiste, ki se samoiniciativno odločajo za tovrstno seksualno opredeljenost. Tretji diskurz, ki se prav tako lahko označi kot homofobični, je možno najti v določenih stališčih vladajočih strank (Demokratske stranke in Jedinствene Srbije). Gre za »ideologijo štirih sten«, ki pravi, da bi izražanje homoseksualnosti lahko bilo legitimno zgolj v zasebnem prostoru oziroma med »štirimi stenami«. Radoman (2012) dodaja, da se lastnosti desničarske ideologije iz devetdesetih let, kot so etnični šovinizem, militarizem, antikomunizem in klerikalizem, danes prilagajajo novim trendom desnice in se prikrita ali odkrita sovražnost do imigrantov, črncev in Romov, usmerja tudi proti LGBT populaciji.

3.5 Nacionalizem in tradicionalizem

V devetdesetih letih je takratni (Miloševićev totalitaristični) režim vodil Srbijo v izolacijo, zavračanje tranzicije, razvoja in reform, ki bi lahko vodile v tržno gospodarstvo in parlamentarno demokracijo, kar avtorica Đurić Kuzmanović (2005, 29–35) imenuje ustvarjanje družbeno usmerjenega nerazvoja (*state directed nondevelopment*). To je posledično vodilo v gospodarsko krizo, politične pogoje za vojno, razrast nacionalizma in nove kolektivne ideologije znotraj države ter izolacijo od zunanjega sveta. Gre za posledice, ki so še danes vidne, boleče in ki se kažejo v različnih sferah, med drugim tudi v marginalizaciji določenih skupin v državi (prav tam). Naraščajoči nacionalizem je v devetdesetih postal uradna ideologija strank in s tem je tudi normaliziran. Nekontrolirano in nesankcionirano se je širil med nezadovoljno ljudstvo, ki ga je zadela kriza. Radoman (2011) izpostavlja, da se je nacionalistična evforija, ki se je pojavila na mitingih po razglasitvi neodvisnosti Kosova, usmerila bolj na domače izdajalce kot na Zahodne države, ki so priznale neodvisnost. Antizahodnjaštvo se je premaknilo proti notranjim manjšinam in marginaliziranim skupinam, ki so jih označili za promotorje in agente Zahoda. To se še posebej nanaša na LGBT populacijo, saj so »njihove vrednote« označene kot nevarne, sumljive, uvožene z Zahoda in nikakor ne sodijo v srbsko zgodovinsko dediščino (prav tam).

Gospodarski razvoj in v nekoliko manjši meri religioznost sta pomembna napovedovalca homonegativnosti. Spremembe, ki so povezane s procesom modernizacije, pa so prav tako tesno povezane s homofobijo (Štulhofer in Rimac 2008). Tudi Kelly (v Brajdić in Štulhofer 2012) je ugotovil, da igrata BDP (bruto domači proizvod) in socialistična preteklost držav pomembno vlogo pri napovedovanju homonegativnosti. Omenjene ugotovitve sta podprla tudi Andersen in Fetner, ki sta ugotovila, da so postkomunistične države (kamor sodi tudi

Srbija), z izjemo Češke republike, bolj homonegativne kot ostale evropske družbe. Upoštevajoč Inglehartov model globalnega premika proti postmaterialističnim vrednotam, trdita, da je občutek varnosti, ki je dosežen skozi gospodarsko rast in blaginjo, ključen za strpnost in sprejemanje seksualnih manjšin. Tako makro- in mikroekonomska varnost določata socialno toleranco (prav tam). Po Inglehartu naj bi medgeneracijske spremembe vplivale na dvig postmaterialističnih vrednot in s tem zmanjšale stopnjo homonegativnosti. Kljub temu pa poudarja, da je dvig postmaterialističnih vrednot posledica odraščanja v materialno varnem okolju, ustvarjenem z ekonomskim razvojem in blaginjo. Ekonomski razvoj in urbanizacija torej močno povečujeta družbeno toleranco in sprejemanje homoseksualnosti. Trajajoča verska tradicija pa lahko omeji učinke modernizacije (Štulhofer in Rimac 2008).

Blagojević (2000, 45) razlaga sovražen odnos do marginaliziranih skupin kot potrebo po iskanju krivca v primerih splošne krize (kadar je čedalje manj možnosti, konkurenca pa je vse večja). Tega se pogosto najde med pripadniki različnih marginaliziranih skupin. Ekonomska kriza povečuje konkurenco med dominantno in marginalizirano skupino na trgu delovne sile in takrat se ustvarja družbena klima, v kateri prevladuje prepričanje, da Drugi prevzemajo naše službe oziroma da »mi« zaradi »njih« ostajamo brez služb (npr. sklicevanje na gej lobi).

V Srbiji, kot tudi v večini držav bivše Jugoslavije, so bila devetdeseta leta zaznamovana z vojno. Njene posledice so prisotne povsod in gospodarska kriza ter kriminal sta skozi leta vse bolj naraščala. Množične migracije so močno spremenile strukturo mestnega prebivalstva. Tisti, ki so si to lahko privoščili, so emigrirali v tujino, prišlo je do tako imenovanega bega možganov. Z vojnih območij, večinoma s Hrvaške, iz Bosne in Hercegovine ter s Kosova pa so začeli imigrirati begunci, ki so s seboj prinesli različne kulture. Devetdeseta leta so tako zaznamovale hitre spremembe v srbski družbi in ustvarjanje novih vrednot. Skozi propagando množičnih medijev, politične in turbo folk¹¹ elite, njihove govore in pesmi se je med večino prebivalstva začel širiti in utrjevati nacionalizem. Skoraj čez noč je zamenjal nekdanje vrednote. Novi nacionalistični politiki so s pomočjo neopatriarhalnega diskurza in z uporabo določenih zgodovinskih simbolov, z utopičnimi vizijami o prihodnosti in zlorabo vrednot

¹¹Turbo folk je fenomen, ki se je skupaj z nacionalizmom začel razvijati v devetdesetih letih v Srbiji in je celotno desetletje bil pomemben člen Miloševićevega režima, nadaljeval pa se je tudi po njem. Nanaša se na glasbeni žanr, vendar poleg glasbe vsebuje tudi celoten sistem vrednot, določeno ikonografijo, modo, življenjski stil, politiko telesa in spola. Soustvarjal je svet lažnega glamurja in bogastva ter v času krize in revščine iluzijo, da je življenje v Srbiji precej normalno (Nikolić 2005).

ruralnega prebivalstva uspeli pridobiti ogromno privrženecv med ruralno in urbano množico (Nikolić 2005).

V raziskavi¹² o predsodkih v Srbiji (leta 2010) je prevladovala predpostavka oziroma hipoteza, da obstaja visoka korelacija med negativnim odnosom do homoseksualnosti in nacionalizmom. Rezultati raziskave so pokazali, da je homofobičnih 76 % nacionalistov, medtem ko je homofobičnih 20 % nenacionalistov¹³. Takšno stanje naj bi med drugim bilo posledica psiholoških potreb za samopotrjevanje lastne identitete in strahu, da bo ta identiteta ogrožena (Prejudices v Mršević 2013, 71). Tudi Kuhar izpostavlja, da obstaja korelacija med homofobijo in nacionalizmom, saj naj bi heteroseksualnost bila dobra za narod, predvsem v smislu reprodukcije, homoseksualnost pa velja za nenaravno in družbeno nekoristno (Kuhar 2006, 551).

V zgoraj omenjeni raziskavi so s pomočjo določenih trditev merili tudi korelacijo med tradicionalizmom in odnosom do homoseksualnosti. Ugotovili so, da je 62 % zmernih in močnih tradicionalistov in 19 % zmernih in močnih modernistov, ter da obstaja precejšnja razlika med tradicionalisti in modernisti v povezavi s homonegativnostjo. Med tradicionalisti je 5 % tistih, ki načeloma ali sploh niso homofobični in 76 % tistih, ki so večinoma homofobični. Med modernisti prevladujejo tisti, ki niso homofobični, saj jih je zgolj 14 % homofobičnih. V primerjavi z rezultati raziskave iz leta 2008 lahko opazimo zmanjšanje stopnje homofobije. Takrat je 85 % tradicionalistov in 30 % modernistov bilo homofobičnih (GSA 2010).

Tradicionalistične in nacionalistične komponente so vidne tudi v (homofobičnem) odnosu srbskega patriarha do Parade. Patriarh Irinej je naznanilo Parade ponosa leta 2011 označil za zahrbtno diverzijo, katere cilj je odvrčanje pozornosti javnosti od alarmantnega stanja na Kosovu¹⁴ in Metohiji, kjer so se etnični Albanci po oboroženih spopadih in posredovanju

¹²Leta 2010 je NVO Gej strejt alijansa opravila javnomnenjsko raziskavo, da bi preverila odnos do homoseksualnosti. Raziskava je bila narejena na reprezentativnem vzorcu 1405 repondentov na področju Srbije.

¹³Nacionalizem je bil testiran s pomočjo naslednjih trditev: »Pripravljen sem se žrtvovati za interese svojega ljudstva«; »Moramo biti previdni z drugimi narodi, tudi takrat, ko se nam približajo prijateljsko«; »Zaradi mešanja različnih kultur smo v nevarnosti, da izgubimo svojo identiteto«.

¹⁴Leta 2008 je Republika Kosovo razglasila neodvisnost, kar je v regiji povečalo že tako visoko raven politične nestabilnosti, ki igra pomembno vlogo pri oblikovanju stališč do nenormativnih skupin, kot so homoseksualci. Kosovo ima poseben pomen za Cerkev in srbski narod, saj je na tem področju potekal »Kosovski boj«, bitka pa je pridobila skoraj brezčasno dimenzijo in Srbi jo štejejo za trenutek, ki opredeljuje njihovo zgodovino in identiteto. Številni srednjeveški samostani in cerkve se nahajajo ravno na Kosovu in je pogosto imenovano

NATA leta 1999 odcepili od Srbije. Naredil je neposredno povezavo med položajem na Kosovu in Parado ponosa ter dejansko obtožil udeležence Parade in homoseksualce, da s tem želijo prikriti in zamegliti tragičen položaj srbskega naroda na žalujočem Kosovu in Metohiji (Irinej v Jovanović 2013).

Za razumevanje ksenofobičnega in homofobičnega stanja je prav tako pomembno izpostaviti, da so vojne okoliščine in politike, ki so ji v Srbiji naklonjene, ustvarile nov model moškosti, model bojevnikarstva, ki je dominiral v prvi polovici devetdesetih let. Izziv in dokaz moškosti sta bila pogum in pripravljenost soočiti se z nevarnostmi vojne. Tovrstna propaganda se je širila tudi skozi glasbo, filme, reklame in revije. Kult bojevnikarstva, ki se mu ni problem boriti tudi proti celemu svetu, se je začel širiti zunaj vojnih meja in se kazal tudi v nespoštovanju zakonov lastne skupnosti. Tako uporniška in nemalokrat podivjana mladina ter moški so preplavili Srbijo, polni moči, razočarani, jezni in pripravljeni, da nadaljujejo s svojim nasilnim obnašanjem. Srbski režim je moral v tem času zaradi svojega obstoja do določene mere pomiriti agresijo in nacionalistično strast, ki ju je sam izzval, zato so preko množičnih medijev ponujali drugačno obliko moškosti – mladega moškega, ki je predan svojemu videzu in karieri. Bogatenje tako postane nova družbeno zaželena vrednota. Tisti, ki niso mogli živeti oziroma doseči bogatega in vplivnega življenja pravega moškega, so ostali v vakuumu sive ekonomije, revščini in bedi, kar je vključevalo večino populacije. Ostali so povprečni državljani, ujeti med željami in možnostmi, moškostjo in realnostjo, kar je krepilo že problematično družbeno-ekonomsko situacijo (Nikolić 2005, 125–132).

Uslaner je povezal pomanjkanje zaupanja in nižjo socialno toleranco v postkomunističnih državah z ekonomsko neenakostjo, povzročeno s hitro gospodarsko in socialno preobrazbo, in ne zgolj s kulturno inercijo. Trdi, da neenakost spodkopava zaupanje, kar negativno vpliva na socialno toleranco in ustvarja nesprejemanje manjšin. Njegov model sicer ni bil preizkušen na primeru homonegativnosti, vendar je njegova začetna predpostavka o naraščajoči družbeno-ekonomski neenakosti v času postkomunistične tranzicije dobro dokumentirana (Brajdić in Štulhofer 2012).

3.6 Vpliv religije na homofobijo

V preteklosti sta bila prepoved želje do istospolnega seksualnega kontakta in nasploh poželenje neločljivo povezana z religijami. V začetku poznega 11. stoletja je negativni odnos

»duhovna zibelka srbskega naroda«. Močan mitski pomen Kosova predstavlja temeljno točko te posebne oblike verskega nacionalizma (Jovanović 2013).

do homoseksualnosti postal v Evropi norma (Brajdić in Štulhofer 2012). Osrednji vzrok predmodernega sovraštva ter pregona »sodomije« in ostalih »protinaravnih« dejavnosti so bile teološke razprave, ki so prenesene v doktrino krščanske cerkve. Ta moralna ureditev je bila bistvena v procesu oblikovanja cerkvenega monopola nad družbeno regulacijo seksualnosti, zakonske zveze in reprodukcije.

Kršćanstvo je igralo pomembno vlogo v zgodovini sociokulturnega razvoja evropskih družb (Black v Štulhofer in Rimac 2008, 2). Kljub temu pa zapuščina nikakor ni enotna. Zgodovinske razlike med protestantsko, katoliško in pravoslavno cerkvijo so močno vplivale na razdelitev Severa in Juga ter Zahoda in Vzhoda (Brajdić in Štulhofer 2012). V primerjavi s katolištvom pravoslavna vera, še posebej pa islam, kažeta zelo negativen vpliv na družbeno toleranco do homoseksualnosti (Štulhofer in Sandfort 2005 v Brajdić in Štulhofer 2012).

Tudi Štulhofer in Rimac (2008, 2–7) poudarjata, da igra vera oziroma verska tradicija pomembno vlogo pri homonegativnosti. Vplivala naj bi tako na posameznike, ki so pripadniki določene veroizpovedi, kot tudi na tiste, ki to niso, in sicer zaradi vpliva religije na lokalne institucije in kulturo, ki jo soustvarja. V Evropi je prav tako mogoče opaziti razlike med državami, predvsem glede na prevladujočo veroizpoved. Tako so države, kjer prevladuje protestantska vera, manj »stroge« glede seksualnosti kot države, kjer prevladujeta katoliška oz. pravoslavna vera, ki veljajo za najbolj stroge oziroma najmanj popustljive. Iz podatkov, ki sta jih pridobila¹⁵, sta zaključila, da imajo med novimi članicami EU in ostalimi postsocialističnimi državami pravoslavne države višjo stopnjo homonegativnosti kot rimskokatoliške. Ena izmed možnih razlag je zaton državnega socializma in posledična desekularizacija. Če se modernizacija in tradicija medsebojno izključujeta, bosta obseg in intenziteta desekularizacije vplivali na hitrost in uspešnost postkomunistične tranzicije. Pravoslavne države na vzhodu in jugu Evrope so v primerjavi s centralnoevropskimi postkomunističnimi državami, v katerih prevladuje rimskokatoliška vera, doživele močnejšo družbeno destruktivno in zapoznelo tranzicijo, tako v političnem kot socioekonomskem smislu.

Vplivi verske tradicije so prisotni ne glede na starost, izobrazbo in intenziteto verskega prepričanja, kar podpira predpostavko, da vztrajna verska tradicija lahko omejuje vpliv modernizacijskih procesov, vsaj v primeru družbene tolerance do seksualnih manjšin. Ta ugotovitev je še posebej pomembna, saj so Cerkve pridobile velik politični vpliv v celotni

¹⁵Iz raziskave *European Values Study (EVS) 1999/2000*.

regiji. V nekaterih državah je ta proces spodbudila ali pospešila vojna, v drugih pa je povezan z logiko spodbujanja nacionalne identitete (Štulhofer in Sandfort v Štulhofer in Rimac 2008).

Glede na nagnjenost nekaterih posameznikov k izražanju negativnega odnosa do tujih skupin ni presenetljivo, da so homofobični predsodki v korelaciji z rasizmom. Herek (1994) je prikazal, kako na to korelacijo vpliva verska pripadnost in jo prikazal skozi odraz norm in vrednot, povezanih z dvema vrstama usmerjenosti: »intrinzična« (pravi verniki – tisti, katerim religija zagotavlja okvir, skozi katerega razumejo življenje), kamor sodijo verniki, ki se prilagajajo verskim idealom, ki npr. obsojajo rasizem, vendar ne obsojajo predsodkov proti homoseksualcem, ter »ekstrinzična orientacija« (stranski verniki – tisti, katerim je primarna funkcija njihove religioznosti le pripadnost/prilagajanje določeni družbeni skupini), kamor sodijo tisti, ki se prilagajajo normam skupnosti, ki spodbuja tako rasizem kot tudi predsodke proti homoseksualcem. Prav tako pa dodaja, da bi predstavitev alternative obsojajočim verskim pogledom na homoseksualnost najverjetneje imela pozitiven vpliv na posameznike, katerih predsodki prihajajo iz njihove potrebe, da se dojemajo kot verne osebe. Učinkovitost te strategije bi se povečala, če bi spoštovani verski voditelji javno podprli homoseksualne osebe (Herek 1991). Ravno to pa je eden večjih problemov, saj SPC, kot bomo v nadaljevanju videli, odkrito izraža svoja homofobična stališča.

Modernizacija naj bi postopoma končala versko reguliranje seksualnosti. Hitra industrializacija, urbanizacija in razvoj množičnega izobraževanja so zamenjale tradicionalno avtoriteto z novim, sekularnim verovanjem v racionalnost, individualizem in pomen družbenih reform (Inglehart v Brajdić in Štulhofer 2012). V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je ta postopna družbena transformacija končala z izbruhom seksualne permisivnosti. Vse to je rezultiralo v širjenju kulture osebne avtonomije, v svobodi spolnega izražanja in v povečanem sprejemanju različnosti. To je omogočilo tudi rojstvo družbenega gibanja gejev in lezbijk za človekove pravice ter odstranitev homoseksualnosti s seznama duševnih bolezni. Kljub temu pa je verska tradicija še precej prisotna v mnogih delih sveta, vključno s postkomunističnimi državami. V teh so družbeni stroški tranzicije, povečana negotovost in globoko razočaranje nad sekularno enakopravnostjo povzročile hitro desekularizacijo (Tomka v Brajdić in Štulhofer 2012). Ena izmed posledic takšnega povečanja vloge Cerkve na družbenem in političnem področju v vzhodnih in jugovzhodnih evropskih postkomunističnih državah je pogosto konservativen, celo protisodoben diskurz med duhovščino. Zato so vprašanja gejevskih in lezbičnih pravic, zlasti vprašanje istospolnih porok, pogosto tarča verskih oblasti. Vpliv tega se pogosto pozna tudi pri nekaterih socialnih

skupinah, prežetih s seksizmom in patriarhalnim mačizmom. Razmerje med vplivom modernizacije in religioznosti je pomembno, saj se zdi, da močno vpliva na sodobno družbeno realnost (Štulhofer in Rimac 2008).

3.6.1 *Srbska pravoslavna cerkev in homoseksualnost*

V sodobni Srbiji sta tako vera kot seksualna raznolikost dobili velik javni pomen. Vera je v nekdanji Jugoslaviji sicer bila skoraj popolnoma odsotna iz javnega prostora. V devetdesetih letih, med razpadom Jugoslavije, še posebej med oboroženimi spopadi, nastopi njena »velika vrnitev«, z njo pa proces retradicionalizacije. Cerkev je v Srbiji sedaj med najbolj zaupanja vrednimi institucijami, religija pa se pojavlja kot nevprašljiv del identitete. Njen vpliv na družbeno življenje je očiten, o čemer govori tudi njeno čedalje pogostejše pojavljanje v različnih medijih, politiki in različnih institucijah (npr. državni vrtci in šole imajo svoj verski praznik – slavo) (Jovanović 2013, 80-4). V Srbiji so sociopsihološke posledice tranzicije in obubožanja oživele pravoslavje, s tem ko so ga preoblikovale v orodje za obnovo osebne in kolektivne identitete, v tako hitro spreminjajočem se družbenem okolju (Brajdić in Štulhofer 2012). Glede na to, da Cerkev zavzema zelo pomemben prostor v družbi in ima močan vpliv na ljudi, je stališče verskih institucij do homoseksualnosti zelo pomembno za razumevanje tako razširjene homonegativnosti v Srbiji (Jovanović 2013, 80).

Jovanović (2013) pojasnjuje, da se SPC »spopada« s homoseksualnostjo na tri načine, pri čemer ji ponavadi sledijo tudi verniki. Prvič uporablja politiko tišine oziroma ne omenja homoseksualnosti, kar se najbolje kaže v tem, da homoseksualnost ni navedena v nobeni enciklopediji ali monografiji, ki se ukvarja s pravoslavno vero, katere avtorji so menihi, duhovniki ali teologi iz Srbije. To pa lahko pomeni, da je omalovažujoč odnos do homoseksualnosti morda predvsem značilnost teologov, ki imajo močno homofobično družbenokulturno ozadje in ne nujno pravoslavne vere kot takšne. Drugič ima ambivalenten odnos, v smislu sovraži greh, ljubi grešnika oziroma strogo moralistično obsojanje in »sočutna« evangelijska ljubezen. Tretjič pa jo interpretira kot provokacijo z Zahoda, saj Cerkev meni, da so teme in problematika, povezana z LGBT populacijo, nepomembne in vsiljene s strani Zahodne Evrope in Amerike. Teme, ki se nanašajo na diskriminacijo gejev in lezbijk pa pogosto označujejo kot promocijo in oglaševanje homoseksualnosti ter nasilno amerikanizacijo oziroma evropeizacijo vzhodnih pravoslavskih društev in kultur, ki med drugim predstavljajo grožnjo tradiciji. Srbski patriarh Irinej je pred Parado ponosa leta 2011

izjavil, da smo imeli dovolj poniževanja in izpolnjevanja tujih pričakovanj ter da je ponujena Parada neznanka naši zgodovini, tradiciji in kulturi (Irinej v Jovanović 2013).

Ko pa se Cerkev počuti kakorkoli sprovcirano, se načini »spopadanja« pretvorijo v odkrito žaljenje in sovraštvo, ki se kaže ali v interpretaciji homoseksualnosti kot nečesa, kar odstopa od zakonov narave, je nenormalno, ali pa nečesa, kar napada srbski narod in njegovo moralno. Primer tega je zelo negativna reakcija voditeljev SPC in tudi vernikov na Parado ponosa leta 2010, kot tudi na napoved novih v naslednjih letih, ko naj bi se načeloma držali »politike tišine«. Sam patriarh Irinej je na napoved Parade ponosa leta 2011 podal uradno izjavo: »V omenjenem primeru je več kot primerno popolnoma omalovaževati udeležence parade. To jih bo morda streznilo.« V izjavi za časopis je izjavil: »To parado bi vsekakor bilo potrebno ignorirati in pozivam ljudi, naj ne bodo na ulicah tekom tega dogodka ter naj na ta način, skozi neodobravanje, pokažejo reakcijo na to neumnost« (prav tam).

4 POMEMBOST DEKRIMINALIZACIJE HOMOSEKSUALNOSTI

Homonegativnost, opredeljeno kot družbeno skonstruirano, je mogoče primerjalno ocenjevati skozi analizo zgodovine dekriminalizacije homoseksualnosti. Z izjemo Francije, ki je sporazumne spolne odnose med odraslima osebama istega spola dekriminalizirala po francoski revoluciji, je dekriminalizacija homoseksualnosti v zahodnih in severnih evropskih državah potekala med koncem 19. stoletja in šestdesetimi leti prejšnjega stoletja. V južni in srednji Evropi predvsem med leti 1960 in 1980, v vzhodni in jugovzhodni Evropi pa šele v devetdesetih letih 20. stoletja. Srbija je v primerjavi z drugimi državami dekriminalizirala homoseksualnost zelo pozno, leta 1994. Čeprav ima sprememba pravne ureditve odnosa do homoseksualnosti na dolgi rok vpliv tudi na odnos javnosti do nje, se zdi, da različne družbene institucije še naprej generirajo in ustvarjajo homonegativnost (Brajdić in Štulhofer 2012).

Dekriminalizacija homoseksualnosti pomeni pravico do svobodnega življenja. Prav tako pomeni tudi aktivno vlogo države, ki zagotavlja prepoved diskriminacije na osnovi spolne usmerjenosti. To naj bi pomenilo tako nevmešavanje v prakse določene sporazumne seksualnosti v zasebnosti, kot tudi možnost vstopa v javni prostor, pravico do govora o omenjeni seksualni identiteti, pravico do medijskih reprezentacij in tako naprej (Kuhar 2008, 179).

Tudi Herek (1991) poudarja, da predsodkov ni mogoče izkoreniniti, ne da bi hkrati napadli njihove institucionalne korenine. Institucionalne spremembe, kot so uzakonitev protidiskriminacijskih zakonov in politik, imajo vsaj dvojne učinke na posameznikov odnos. Prvič, označujejo diskriminacijo in predsodke kot nesprejemljive in zahtevajo, da ljudje temu ustrezno prilagodijo svoje vedenje. Drugič, institucionalne spremembe dovoljujejo in spodbujajo lezbijke in geje, da razkrijejo svojo spolno usmerjenost sodelavcem, sosedom in drugim. Prav razkritje je morda najboljša strategija, ki jo geji in lezbijke imajo v boju proti predsodkom. Z »izstopanjem iz klozeta« pred tistimi, ki jih imajo radi, homoseksualne osebe lahko ovržejo mite in stereotipe, spreminjajo družbene norme in kljubujejo tradicionalnim moralnim vrednotam o spolnosti (Herek 1991).

4.1 Pravni okvir v Srbiji

Mršević (2013, 82) ugotavlja, da srbski državni uradniki še ne razumejo popolnoma antidiskriminacijske zakonodaje, ki naj bi zagotavljala spoštovanje človekovih pravic LGBT oseb, poleg tega se ne izvaja dosledno niti v praksi. Srbija sicer ima ustrezen pravni okvir za boj proti nasilju in diskriminaciji LGBT oseb (Mršević 2013) in po mnenju strokovnjakov je ta v skladu z najvišjimi evropskimi standardi (Radoman 2012), kljub temu pa sama Ustava Republike Srbije iz leta 2006, ki sicer prepoveduje diskriminacijo, nikjer izrecno ne omenja prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti¹⁶. Zapisano je zgolj, da je prepovedana diskriminacija na katerikoli podlagi, nekatere med njimi so še posebej izpostavljene, vendar ne spolna usmerjenost. Zakon prav tako nalaga, da je človekovo dostojanstvo nedotakljivo¹⁷, kot tudi, da je svoboda zbiranja utemeljena¹⁸ (Mršević 2013, 79), ampak smo nenehno priča kršenju omenjenih pravic. LGBT populacija v Srbiji nikakor ne more biti zadovoljna s pomanjkljivim sistematičnim izvajanjem obstoječih zakonov, ki naj bi

¹⁶ *Prepoved diskriminacije, 21. člen. Pred Ustavo in zakonom so vsi enaki. Vsak ima pravico do enake zakonske zaščite brez diskriminacije. Prepovedana je vsakršna neposredna ali posredna diskriminacija iz kakršnih koli razlogov, še posebej na podlagi rase, spola, narodnostne pripadnosti, socialnega porekla, rojstva, veroizpovedi, političnih ali drugih prepričanj, gmotnega stanja, kulture, jezika, starosti in psihične ali fizične invalidnosti. Za diskriminacijo se ne smatrajo posebni ukrepi, ki jih Republika Srbija lahko uvede z namenom doseganja popolne enakopravnosti osebe ali skupine oseb, ki so v znatno neenakem položaju s preostalimi državljani (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 98/2006).*

¹⁷ *23. člen. Človeško dostojanstvo je nedotakljivo in vsakdo ga je dolžan spoštovati in ščititi. Vsak ima pravico do svobodnega razvoja osebnosti, če pri tem ne krši pravic drugih, ki so zajamčene z Ustavo (prav tam).*

¹⁸ *54. člen. Državljanji imajo pravico do mirnega zbiranja. Zbiranje v zaprtih prostorih ni predmet odobritve ali prijave. Zbori, demonstracije in druge vrste zbiranja državljanov na prostem se v skladu z zakonom prijavijo državnemu organom. Svoboda zbiranja se lahko zakonsko omeji le, če je to nujno potrebno zaradi zaščite javnega zdravja, morale, pravic drugih oseb ali varnosti Republike Srbije (prav tam).*

jo ščitili in ji zagotavljali osnovne človekove pravice. Tudi Evropska komisija (v Radoman 2012) v rednem Letnem poročilu o napredku za Srbijo za leto 2010 navaja, da so Romi, ženske, invalidi in LGBT populacija najbolj izpostavljeni diskriminaciji.

Poleg Ustave in delov iz Kazenskega zakonika obstaja še nekaj zakonov, ki sankcionirajo diskriminacijo, temelječo na spolni usmerjenosti. Med njimi je zelo pomemben Zakon proti diskriminaciji¹⁹, ki od leta 2009 izrecno prepoveduje diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti, Zakon o delu²⁰, ki prav tako vključuje prepoved diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti, Zakon o visokem šolstvu²¹, ki med drugim izpostavlja, da imajo pravico do visokošolskega izobraževanja osebe ne glede na spolno usmerjenost, Zakon o radijskem oddajanju²², ki naj bi preprečeval širjenje diskriminacije in sovraštva, tudi na podlagi spolne usmerjenosti, in Zakon o javnem informiranju²³, ki se med drugim nanaša na pravice do

¹⁹ 21. člen. *Spolna usmerjenost je zasebna zadeva in od nikogar se ne sme zahtevati, da javno izrazi svojo spolno usmerjenost. Vsakdo ima pravico, da izrazi svojo spolno usmerjenost, diskriminatorna obravnava zaradi tovrstnega izreka pa je prepovedana (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 22/2009).*

²⁰ 18. člen. *Prepovedana je neposredna in posredna diskriminacija oseb, ki iščejo zaposlitev, kakor tudi zaposlenih oseb glede na spol, rojstvo, jezik, raso, barvo kože, starost, nosečnost, zdravstveno stanje oziroma invalidnost, narodnostno pripadnost, veroizpoved, zakonski stan, družinske obveznosti, spolno usmerjenost, politično ali drugo prepričanje, socialno poreklo, premoženjsko stanje, članstvo v političnih organizacijah, sindikatih ali drugo osebno okoliščino (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 24/2005, 61/2005, 54/2009 in 32/2013).*

²¹ 8. člen. *Pravico do visokošolskega izobraževanja imajo vse osebe s predhodno zaključeno srednješolsko izobrazbo, ne glede na raso, barvo kože, spol, spolno usmerjenost, etnično, nacionalno ali socialno poreklo, jezik, veroizpoved, politično ali drugo prepričanje, ob rojstvu pridobljen položaj, senzorične ali motorične motnje in premoženjsko stanje. Izjemoma, v skladu s pravili, določenimi s statutom visokošolske ustanove, imajo pravico do visokošolske izobrazbe tudi osebe brez zaključene srednješolske izobrazbe, ki se potegujejo za vpis na študijske smeri na področju umetnosti. Visokošolska ustanova v skladu z zakonom določi kriterije, na osnovi katerih se vrši razvrstitev in izbor kandidatov za vpis (uspeh v predhodnem izobraževanju, vrsta predhodne izobrazbe, posebna znanja, spretnosti ali zmožnosti ipd.) (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 76/2005, 100/2007 – avtentična razlaga, 97/2008, 44/2010, 93/2012 in 89/2013).*

²² 21. člen. *Agencija zagotavlja, da programske vsebine izdajateljev radiotelevizijskih programov ne vsebujejo informacij, ki napeljujejo k diskriminaciji, sovraštvu ali nasilju proti osebam ali skupinam oseb zaradi drugačne politične pripadnosti, zaradi pripadnosti oziroma nepripadnosti določeni rasi, veri, narodu, etnični skupini, spolu ali zaradi spolne usmerjenosti. Ravnanje v nasprotju s prepovedjo iz 1. odstavka tega člena je podlaga za izvršitev predvidenih ukrepov s strani Agencije, ne glede na morebitna druga pravna sredstva, ki so na voljo oškodovancu.*

79. člen. *Nosilci storitev javne radiodifuzije so pri pripravi in oddajanju informativnega programa dolžni spoštovati načelo nepristranskosti in objektivnosti pri obravnavi različnih političnih interesov in različnih subjektov, se zavzemati za svobodo in pluralizem izražanja javnega mnenja ter preprečevati vse oblike rasne, verske, narodnostne, etnične ali druge nestrpnosti ali sovraštva ter nestrpnosti na podlagi spolne usmerjenosti (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 – dr. zakon, 62/2006, 85/2006, 86/2006 – popr. in 41/2009).*

²³ 38. člen. *Prepovedano je objavlanje idej, informacij in mnenj, ki spodbujajo diskriminacijo, sovraštvo ali nasilje proti osebam ali skupinam oseb zaradi njihove pripadnosti oziroma nepripadnosti določeni rasi, veri, narodnosti, etnični skupini, spolu ali zaradi njihove spolne usmerjenosti, ne glede na to, ali je z objavo storjeno*

svobode izražanja in mišljenja (Mršević 2013, 79). Poleg omenjenih zakonov so v veljavi tudi mednarodni dokumenti, ki prav tako ščitijo pravice LGBT oseb, in sicer Evropska konvencija o človekovih pravicah in Resolucija o boju proti diskriminaciji in nasilju proti LGBT osebam (Radoman 2012). Mršević (2013, 79–81) dodaja, da je največja pomanjkljivost pravne regulative, ki ščiti položaj neheteroseksualnih oseb, neključenost v kategoriji »zločina iz sovraštva«, kar bi omogočalo hitrejše in učinkovitejše izvajanje sodnega postopka v primerih homofobičnih in transfobnih zločinov.

Zakon o prepovedi manifestacij neonacističnih ali fašističnih organizacij in društev ter prepovedi uporabe neonacističnih ali fašističnih simbolov ter oznak²⁴, sprejet leta 2009, je prav tako v pomoč pri zagotavljanju večje varnosti LGBT osebam, saj so nasilje nad njimi velikokrat izvajale ravno tovrstne organizacije, vendar sovraštvo ali nestrpnost na podlagi spolne usmerjenosti ponovno ni izrecno navedeno²⁵ (Milenković 2010; Mršević 2013).

Pomembno se je zavedati, da je predlog Zakona o prepovedi diskriminacije bil odstranjen z dnevnega reda seje Državnega zbora na pobudo Srbske pravoslavne cerkve (SPC), nakar je bil pozneje sprejet s tesno večino (26. marca 2009). Glavni razlog za obstrukcijo omenjenega zakona je zgoraj omenjeni 21. člen, ki ima velik pomen za LGBT populacijo (Radoman 2012; Mršević 2013). Organizacija Gej strejt alijansa (GSA)²⁶ je označila tovrstno ravnanje za resen napad na ustavno ureditev Srbije ter dodala, da Cerkev opravičuje svoja homofobična ravnanja. Bački škof Irinej je celo izjavil, da uvajanje tovrstnih pravic »žali javno moralo, verska prepričanja in temeljne družbene vrednote, kot tudi pravico do osebnega dostojanstva in spoštovanja zasebnosti ter družinskega življenja, zagotovljene z mednarodnimi predpisi, ustavo in uradnimi zakoni Srbije« (Irinej in drugi v Jovanović 2013, 90). Mršević (2013, 70), nanašajoč se na drugi odstavek 18. člena Zakona o prepovedi diskriminacije²⁷, poudarja, da

kaznivo dejanje (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 42/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 – odločba US in 41/2011 – odločba US).

²⁴ *Zakon o prepovedi manifestacij neonacističnih ali fašističnih organizacij in prepovedi uporabe neonacističnih ali fašističnih simbolov in obeležij (Službeni list Republike Srbije, št. 41/2009, 1.–5. člen).*

²⁵ *»/.../ nestrpnost do svobodnega izražanja državljanov, rasna, narodnostna ali verska sovražnost ali nestrpnost /.../« (prav tam).*

²⁶ *Gej strejt alijansa (v nadaljevanju GSA) je ena izmed bolj znanih nevladnih organizacij (NVO) v Srbiji, ki ima za cilj promoviranje in zaščito človekovih pravic državljanov in državljanek Srbije, s poudarkom na pravicah lezbijk, gejev, biseksualnih in transseksualnih oseb.*

²⁷ *Za diskriminacijo ne velja ravnanje duhovnikov oziroma verskih uslužbencev, ki je v skladu z versko doktrino, prepričanja in cilji cerkva in verskih skupnosti, vpisanih v register verskih skupnosti, v skladu s posebnim*

so verski vodje postavljeni nad zakonske določbe in s tem zaščiteni, saj ne morejo biti pravno sankcionirani zaradi izvajanja diskriminacije.

Zanimivo je, da 11. člen ustave, ki se nanaša na sekularnost države, navaja, da je »Republika Srbija sekularna država. Cerkve in verske skupnosti so ločene od države. Nobena religija se ne more postaviti kot državna ali obvezna«. In vendar se omenjeni zakon nenehno krši, brez kakršnihkoli posledic, saj predstavniki SPC implicitno in eksplicitno zagovarjajo nasilje in diskriminacijo nad LGBT osebami, še posebej v času družbenih konfliktov (Mršević 2013, 68).

V Srbiji so za boj proti diskriminaciji trenutno pristojne tri institucije, in sicer varuh človekovih pravic, komisar za enakopravnost in komisar za informacije javnega pomena. Kljub jasnim pravnim okvirom pa so pravice številnih LGBT oseb vsakodnevno kršene. (Radoman 2012).

Pomembno se je zavedati, da so mnogi zakoni še vedno diskriminatorni do istospolno usmerjenih oseb, saj na primer Družinski zakon (3. člen), kot tudi Ustava (62. člen), ne dovoljujeta istospolnim partnerjem, da uživajo pravice iz zakonske zveze ter ugodnosti, ki jih ta prinaša s seboj. Zakonska zveza je opredeljena kot urejena življenjska skupnost moškega in ženske, enako velja tudi za zunajzakonsko zvezo (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 18/2005 in 72/2011 - dr. zakon).

5 STOPNJA HOMOFBIJE V SRBIJI

V pričujočem poglavju bomo predstavili rezultate obstoječih štirih raziskav o odnosu do homoseksualnosti v Srbiji. Pri prvi gre za analizo podatkov raziskave SEESSP²⁸ (Brajdić in Štulhofer 2012), dve sta opravljene na iniciativo nevladnih organizacij²⁹ (Gej strejt alijansa

zakonom, ki ureja versko svobodo in status cerkva in verskih skupnosti (Službeni glasnik Republike Srbije, št. 22/2009).

²⁸ Raziskava »South-east European Social Survey Project« (SEESSP) je bila opravljena med letoma 2003 in 2004 v sedmih državah Vzhodne Evrope – Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Srbija (N=1493), Kosovo, Albanija in Makedonija. Brajdić in Štulhofer sta za analizo homonegativnosti uporabila podatke omenjene raziskave.

²⁹ Nevladna organizacija Gej strejt alijansa (GSA) je leta 2010 opravila javnomnenjsko raziskavo »Predrasude na videlo«, s ciljem izmeriti odnos do homoseksualnosti. Raziskava je bila narejena na reprezentativnem vzorcu 1405 repondentov, na ozemlju Srbije.

Raziskavo »Stavovi i vrednosne orijentacije srednjoškolaca u Srbiji« je leta 2011, na vzorcu 630 srednješolcev iz šestih mest v Srbiji, izvedla Radoman, v okviru Helsinškega odbora.

2010; Radoman 2011), zadnja pa je bila implementirana s strani države in Združenih narodov³⁰ (Strategic marketing 2009). Omenjene raziskave prikazujejo stopnjo homofobije v Srbiji in so, z izjemo raziskave, ki jo je opravila Radoman, opravljene na reprezentativnem vzorcu, zato jih je možno posplošiti na celotno populacijo. V drugem delu bodo predstavljeni rezultati raziskave avtoric Jarić in Velzen o nasilju nad istospolno usmerjenimi osebami ter o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Srbiji.

Rezultati različnih raziskav kažejo, da je stopnja homofobije v Srbiji zelo visoka (Štulhofer in Rimac 2008; GSA 2010; Jarić 2011). V nadaljevanju bomo, v tabeli 5.1, predstavili rezultate zgoraj omenjenih raziskav, ki kažejo, kakšna je stopnja homofobije v Srbiji oziroma kakšen je odnos do homoseksualnosti.

Rezultati Strategic Marketinga (2009) kažejo, da je manj kot 31 % oseb mnenja, da bi *pripadniki seksualnih manjšin lahko uspešno opravljali delo predsednika vlade*. Predsodki do opravljanja različnih poklicev (kot so učitelj, šef in kot omenjeno predsednik vlade), se najbolj kažejo v odnosu do seksualnih manjšin, Albancev, Romov in muslimanov/Bošnjakov. Glavna razloga za tovrsten odnos naj bi bila predvsem nesposobnost ter slab vpliv zaradi spolne usmerjenosti. Toleranca do določenih manjšin (socialna distanca), merjena s pripravljenostjo sprejemanja določene manjšine za soseda ali kot prijatelja lastnih otrok, se je med anketiranci izkazala za najnižjo v primeru seksualnih manjšin, HIV pozitivnih oseb in Albancev.

Rezultati raziskave »Predrasude na videlo« (GSA 2010) kažejo, da je 64 % oseb mnenja, da *ima cerkev prav, ker obsoja homoseksualnost* (4 % več kot leta 2008), rezultati raziskave Strategic marketinga (2009) pa, da slabih 7 % anketirancev pripisuje odgovornost za diskriminacijo homoseksualnih oseb Srbski pravoslavni cerkvi.

³⁰Strategic marketing je leta 2009, na vzorcu 1108 anketirancev, izvedel javnomnenjsko raziskavo o diskriminaciji in neenakosti v Srbiji, ki je bila narejena za projekt »Podpora implementaciji anti-diskriminacijskega zakona in mediacije v Srbiji«, s strani Ministrstva za delo in socialno politiko in Programa za razvoj Združenih narodov ter s podporo Evropske komisije.

Tabela 5.1: Rezultati izbranih raziskav o odnosu do homoseksualnosti v Srbiji

	Jugo-vzhodni Evropski javnomnenjski projekt, 2003–2004	Homofobija v Srbiji, 2010 – »Predrasude na videlo«	Stališča in vrednotne orientacije srednješolcev v Srbiji, 2011
Prikaz stopnje homofobije	<i>90 % oseb je mnenja, da je istospolna zveza vedno ali skoraj vedno napačna</i>	<i>56 % oseb je mnenja, da je homoseksualnost zelo nevarna za družbo³¹</i>	<i>29 % oseb je homofobičnih in 28 % je zmerno homofobičnih³²</i>
Homoseksualci so bolni	/	67%	41% ženske 25 % moški 75 %
Strinjanje s »pozitivnimi« trditvami	<i>42 % podpira pravico homoseksualcev, da živijo svoje življenje kot jim ustreza</i>	<i>52 % se strinja s trditvijo, da so homoseksualci ljudje kot vsi mi</i>	<i>20 % popolnoma podpira in razume homoseksualce</i>

Vir: GSA (2010); Radoman (2011); Brajdić in Štulhofer (2012).

Iz raziskave Brajdićeve in Štulhoferja (2012) je razvidno, da se pri moških kaže višja stopnja homofobije kot pri ženskah. V tabeli 5.2 so predstavljeni rezultati dveh raziskav, ki kažejo korelacijo med spolom in homonegativnostjo. Herek (1988, 453) izpostavlja, da naj bi na splošno heteroseksualni posamezniki kazali bolj negativne občutke do homoseksualne osebe lastnega spola. Ta vzorec sicer bolj drži za heteroseksualne moške, hkrati pa se rezultati za odnose do lezbijk pogosto ne razlikujejo med ženskami in moškimi, sodelujočimi v raziskavah. Razlika med spoloma se lahko pripiše tudi enačenju homoseksualnosti z moško homoseksualnostjo in posledičnim strahom, da bo moškega osvajala homoseksualna oseba (Brajdić in Štulhofer 2012). Tudi rezultati raziskave med srednješolci kažejo, da so ženske znatno manj homofobične kot moški. Šestkrat več moških kot žensk je mnenja, da si LGBT populacija zasluži biti tepena. Nižja stopnja homofobije pri ženskah je lahko posledica tega, da so tudi same marginalizirane in so zato bolj razumevajoče in občutljive, ko gre za diskriminacijo določenih marginaliziranih skupin. Moški večkrat čutijo, da jim je ogrožena lastna identiteta, če se jim pripisujejo »homoseksualni« stereotipi – da so slabiči, feminizirani ali da niso pravi moški (Radoman 2011). Herek večjo mero negativne nastrojenosti do

³¹Ta odstotek je večji za 6 %, v primerjavi z letom 2008, ko je GSA opravila podobno raziskavo.

³²»Cronbachov alfa koeficient, s katerim je merjena zanesljivost skale, ima vrednost 0.91, kar kaže na zelo dobro zanesljivost skale« (Radoman 2011, 32).

homoseksualcev s strani moških homofobov prav tako pojasnjuje skozi koncept moškosti v sodobni Zahodni kulturi. Ta je povezan s heteroseksualnostjo, kar vzpostavlja tako družbeni kot psihološki pritisk nad moškimi, ki morajo v skladu s tem svojo moškost konstantno potrjevati z zavrnitvijo tistega, kar v kulturi ni konstituirano kot prava moškost. Moška heteroseksualnost je definirana kot negacija želje po moškem, zato moški potrebujejo homoseksualne moške, v odnosu do katerih lahko vzpostavijo svojo pravo moškost (Herek 1991). »V kontekstu moške bolečine kot posledice neustreznosti kulturnim definicijam hegemonске moškosti je homofobija izraz prav tovrstnega strahu, strahu pred tem, da bi bil kot 'ne dovolj moški' označen za homoseksualca« (Kuhar 2006, 549). Meja med pravimi moškimi in tistimi, ki to niso, se pogosto vzpostavi s posmehom in poniževanjem homoseksualcev, skozi »vice o pedrih«. Zavrnitev homoseksualnosti tako pomeni, da je heteroseksualnost družbeno naravna in samoumevna, kot tudi stabilna in univerzalna kategorija. Zaradi tega bi heteronormativnost lahko razumeli kot obliko dominantnega diskurza. Ko pa dominantni diskurz v tolikšni meri prevlada nad ostalimi, ta postane naraven, nevprašljiv in legitimen (Fairclough v Kuhar 2006). Pri moških je homofobija oblika upravljanja s strahom pred potencialno lastno feminilnostjo (Kuhar 2006, 552). Razlika med moško in žensko homoseksualnostjo pa je ravno v tem podrejenem občutku, ki ga imajo moški. Heteronormativnost je namreč definirana z moško nadrejenostjo ženski, zato se moški, ki je v spolnem odnosu z osebo istega spola, lahko okarakterizira kot nemoški. Lezbična razmerja so pa po drugi strani pri heteroseksualnih moških velikokrat del njihovih fantazij, ki jih med drugim producira pornografska industrija (Kuhar 2006, 552).

Tabela 5.2: Rezultati izbranih raziskav – korelacija med spolom in stopnjo homofobije

		Homofobija v Srbiji, 2010³³ – »Predrasude na videlo«	Stališča in vrednotne orientacije srednješolcev v Srbiji, 2011
Odstotek homofobičnih oseb	ženske	49 %	<i>v nehomofobični skupini je trikrat več žensk</i>
	moški	60 %	<i>v homofobični skupini je štirikrat več moških</i>

Vir: GSA (2010); Radoman (2011).

³³Za spol je značilna nizka statistična korelacija v odnosu do homoseksualnosti.

Tudi starost naj bi bila precej trden napovedovalec homofobije (Kuhar 2006; Brajdić in Štulhofer 2012). Brajdić in Štulhofer (2012) navajata, da je iz podatkov njune raziskave razvidno, da se pri starejših respondentih kaže višja stopnja homofobije kot pri mlajših. Razlike je glede na starost možno razložiti s čedalje večjo odprtostjo do spolnega eksperimentiranja med mladimi, kar lahko vpliva na nižjo stopnjo homofobije med mlajšimi respondenti. Druga hipotetična razlaga kaže na spremembo kulture, ki temelji na vedno bolj spolno permisivni popularni kulturi in večanju sistema visokošolskega izobraževanja v jugovzhodni Evropi. Omenjenih predpostavk se vendarle ne da preveriti v omenjeni presečni študiji (prav tam). Podatki dveh omenjenih raziskav o razliki v stopnji homofobije glede na starost so navedeni v tabeli 5.3. Rezultati GSA (2010) kažejo, da je najmanj homofobična skupina ljudi med 20. in 49. letom (v povprečju 48 %), starejši od 50 let pa so že precej bolj homofobični (v povprečju 63 %), preseneča pa podatek, da so mladi med 15. in 19. letom starosti za 6 % bolj homofobični kot »vmesna« skupina.

Tabela 5.3: Rezultati izbranih raziskav – razlika v stopnji homofobije glede na starost

		Javnomnenjska raziskava o diskriminaciji in neenakosti v Srbiji, 2009	Homofobija v Srbiji, 2010 ³⁴ – »Predrasude na videlo«
Odstotek homofobičnih oseb	mlajši	51 % oseb je navedlo seksualne manjšine kot diskriminirano skupino	46 %
	starejši	39 % oseb je navedlo seksualne manjšine kot diskriminirano skupino	62 %

Vir: Strategic marketing (2009); GSA (2010).

Prav tako pa ne smemo zanemariti dejstva, da je tudi izobrazba eden izmed kazalcev homonegativnosti, saj so bolj izobraženi ljudje vidno manj homofobični kot manj izobraženi (Mršević 2013, 62). Izobrazba se je pokazala kot pomembna pri zmanjšanju homonegativnosti tudi v raziskavi Brajdićeve in Štulhoferja (2012). Kot smo v poglavju »Ozaveščanje o človekovih pravicah in diskriminaciji v šolah« videli, je za boj proti homofobiji zelo pomembno nenehno delati na ozaveščanju in izobrazbi starejših in še posebej mladih. V raziskavi GSA (2010) se pri izobrazbi kaže zmerna statistična povezanost v odnosu do homoseksualnosti. Tisti z najnižjo izobrazbo (brez in s končano osnovno šolo) pogosto

³⁴Za starost je sicer značilna nizka statistična korelacija v odnosu do homoseksualnosti.

sodijo v skupino, ki nima stališča do homoseksualnosti (67 %), zato je odstotek homofobov večji pri tistih s končano strokovno tri- ali štiriletno šolo (73 %), vendar nižji pri tistih s končano srednjo šolo (52 %). Bolj izobraženi, s končano visoko šolo ali fakulteto, so opazno bolj tolerantni (38 %).

Avtorji raziskave »Predrasude na videlo« (GSA 2010) so mnenja, da obstaja majhen pomik na boljše. Na primer odstotek tistih, ki menijo, da je homoseksualnost stvar narave in da posameznik na to ne more vplivati, se je od leta 2008 do leta 2010 povečal za 5 % (sedaj je 47 % oseb takšnega mnenja). Rezultati prav tako kažejo, da je več oseb pripravljenih priti »ven iz klozeta« kot prejšnja leta. Večina anketirancev pa je menja, da mora država v primeru nasilja do homoseksualcev reagirati enako kot v primeru katerega koli nasilja. Tudi Radoman (2011) trdi, da je opazen majhen napredek v primerjavi z rezultati iz prejšnjih raziskav, število »liberalnih« stališč počasi narašča, število skrajno homofobičnih odgovorov pa zaenkrat stagnira.

Iz raziskave GSA (2010) je razvidno, da je odstotek tistih, ki *opravičujejo ali podpirajo nasilje*, manjši kot 20 %, odstotek tistih, ki so pripravljeni na nasilje, pa je med 2 in 5 %, odvisno od situacije. Pri srednješolcih (Radoman 2011) je od 29 % homofobičnih oseb 22 % mnenja, da si osebe drugačne spolne usmerjenosti zaslužijo biti tepene. Glede na podatke raziskave med LGBT populacijo v Srbiji³⁵ (Jarić 2011) je kar 47 % respondentov doživelo določeno obliko nasilja zaradi spolne usmerjenosti, skoraj 70 % anketirancev pa ga je doživelo tri- ali večkrat v življenju. Zaradi boljše preglednosti stanja bomo v spodnji tabeli 7.4 predstavili rezultate omenjene raziskave, ki prikazujejo, kako je razširjeno fizično in psihično homofobično nasilje, kdo so osebe, ki ga največkrat izvajajo in kje se tovrstno nasilje največkrat zgodi.

³⁵Raziskava o nasilju nad istospolno usmerjenimi osebami, ki prikazuje odnos homoseksualnih oseb in mainstream kulture znotraj sodobne srbske družbe, je potekala med leti 2005 in 2009 v Srbiji. Spletno anketo je pravilno izpolnilo 183 oseb. Vzorec ni reprezentativen niti za celotno srbsko družbo, niti za pripadnike LGBTTIQ populacije v Srbiji, vendar po mnenju avtorice Isidore Jarić, rezultati kljub temu ponujajo vpogled v izkušnje in razmišljanja enega dela LGBTTIQ populacije. Anketiranci so istospolne, biseksualne, heteroseksualne in aseksualne spolne usmerjenosti. V drugem delu omenjene raziskave so potekali tudi poglobljeni intervjuji.

Tabela 5.4: Oblike, lokacije in povzročitelji homofobičnega nasilja – rezultati raziskave o nasilju nad istospolno usmerjenimi osebami

		Oblika nasilja	
		<i>fizično</i>	<i>psihično</i> ³⁶
Povzročitelj	<i>Neznana oseba</i>	55 %	33 %
	<i>Prijatelji in znanci</i>	15 %	45 %
	<i>Mati</i>	10 %	23 % (starši)
	<i>Sodelavci in kolege s fakultete</i>	10 %	38 %
	<i>Ostali družinski člani</i>	5 %	15 %
	<i>Policija</i>	/	5 %
Lokacija	<i>Cesta</i>	55 %	/
	<i>Park</i>	15 %	
	<i>Bar (ali klub)</i>	15 %	
	<i>Dom anketiranca</i>	15 %	
	<i>Delovno mesto</i>	10 %	
	<i>Šola ali fakulteta</i>	5 %	
	<i>Določene institucije (in javni prevoz)</i>	5 %	

Vir: Jarić (2011).

Samo 40 % anketirancev, ki so imele izkušnje s fizičnim nasiljem, je dogodek prijavilo policiji (v primeru psihičnega nasilja je ta odstotek slabih 6 %). Kot najpogostejši razlog intervjuvanci navajajo homofobične reakcije zaposlenih v policiji oziroma da policija ni dovolj učinkovita, ali pa incidenta ne dojemajo kot dovolj dramatičnega. Tisti, ki so incident prijavili policiji, v eni tretjini primerov navajajo sovražen odziv policije. Veliko homoseksualnih oseb se zaradi strahu pred diskriminacijo in stigmatizacijo ne razkrije, kar ima za posledico nezadovoljstvo homoseksualnih oseb in čedalje bolj zaprto, homofobično družbo. Po podatkih raziskave se je 27 % respondentov razkrilo svojim očetom, slabih 50 %

³⁶Najpogostejše oblike psihičnega nasilja so zmerjanje, norčevanje, zlonamerno opravljanje, poniževanje, zavračanje, grožnje, izsiljevanje, spolno nadlegovanje, grozilna pisma in poškodba ali kraja lastnine.

materam, ostalim družinskim članom pa v še manjši meri. 80 % anketirancev je namreč mnenja, da so osebe, ki so razkrile svojo spolno identiteto, bolj izpostavljene nasilju. Glede na omenjene rezultate je razumljivo, da se 72 % respondentov strinja s trditvijo, da visoka stopnja homofobije v srbski družbi vpliva tudi na kvaliteto odnosov v istospolni zvezi. Neheteroseksualne osebe so zaradi svoje pozicije v patriarhalni družbi občutljive na globoko ukoreninjeno družbeno nepravilnost, ki ignorira pravico do različnosti (Jarić 2011, 153).

Velzen (2007) izpostavlja, da dominantni diskurz v Srbiji opredeljuje homoseksualnost kot homogeno skupino bolnih ali nenormalnih ljudi, čudnih Nesrbov, zahodnjaških Drugih. Kljub tej javno homofobični družbi pa zgodbe intervjuvancev³⁷ kažejo na to, da so v zasebnem življenju ljudje pripravljeni na pogajanja in da nasprotujejo dominantnemu, antihomoseksualnemu diskurzu. Pogosto ob »razkritju« bližnjih ljudje dojamejo, da homoseksualnost ni več nekaj, kar se tiče zgolj čudnega Drugega. Iz mnogih zgodb je razvidno, da tudi tisti prijatelji in družinski člani, ki po »razkritju« sprejmejo homoseksualne osebe takšne kot so, pogosto rečejo, da je to narobe, vendar glede na to, da je ravno On/Ona takšna, je to vendarle v redu. Eden intervjuvanec navaja izjavo svojega brata: »Sovražim homoseksualce, ampak ti si moj brat in to spoštujem.« Avtorica poudarja, da je pomembno, da heteroseksualne osebe, ki imajo načeloma negativen odnos do homoseksualcev, spoznajo takšno osebo ali da se jim le ta »razkrije«, saj potem pogosto spoznajo, da ni nobene razlike med »nami« in »njimi« in jo sprejmejo takšno kot je. Razlika med reakcijo javnosti na homoseksualnost in tem, kako ljudje reagirajo v zasebnosti, je očitna, kar lahko pomeni tudi to, da posamezniki sprejemajo zgolj bližnjega, kar pa ne pomeni, da so bolj tolerantni do homoseksualcev. Tudi iz poglavja Funkcije homofobije je razvidno, da si avtorji pri tako kompleksni problematiki – ali zgolj poznavanje homoseksualne osebe lahko zmanjša stopnjo homofobije – niso vedno enotni in je jasno, da ni enostavnih, površnih rešitev.

6 METODOLOGIJA

Zaradi bolj poglobljenega spoznavanja in razumevanja odnosa do homoseksualcev bo poleg analize primarnih (raziskava EVS 2008) in sekundarnih virov uporabljena integracija kvantitativnih in kvalitativnih metod. Gre za pojasnjevalni raziskovalni načrt z metodo zaporednega zbiranja podatkov (Creswell in Plano 2007). Zbiranju in statistični analizi

³⁷Pričujoča raziskava o vsakdanjem življenju gejev in lezbijk v Srbiji je bila narejena leta 2004 v Beogradu, s strani Liselotte van Velzen in je sestavljena iz intervjujev z osebami, ki »niso nujno heteroseksualne«. Opisana je v knjigi *Beyond the pink curtain* (Kuhar in Takács 2007).

kvantitativnih podatkov (s pomočjo programa SPSS) sledi kodiranje in analiza kvalitativnih podatkov, katerih namen je še bolj poglobljeno pojasnjevanje kvantitativnih rezultatov oziroma povezovanje kvalitativnih in kvantitativnih ugotovitev. Rezultati analize bodo povezani v končni interpretaciji.

V obeh delih bo predstavljena raziskava o »Odnosu študentov do različnih družbenih skupin«, ki ima za cilj te naloge ugotoviti razširjenost homofobije na vključenih fakultetah. Namen raziskave je bil zbrati najmanj 25 rešenih vprašalnikov, ki smo jih osebno razdelili študentom na vsaki izmed sedmih izbranih fakultet Univerze v Beogradu (Pravoslavna bogoslovna fakulteta, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino, Fakulteta za arhitekturo, Fakulteta za promet, Medicinska fakulteta in Veterinarska fakulteta). Zajema 175 respondentov obeh spolov iz različnih okolij (urbano in ruralno). V vzorec so zajeti le študentje prvih letnikov, ki so bili na fakultetah oziroma predavanjih izbrani naključno, s čimer so zagotovljeni bolj primerljivi podatki. Fakultete so izbrane tako, da pokrivajo čim več različnih področij študijev, in raznolikost študentov. V raziskavi je bila respondentom zagotovljena anonimnost in ni narejena na reprezentativnem vzorcu. Anketa se nanaša na odnos študentov do različnih družbenih skupin, s poudarkom na odnosu do istospolnih oseb. Vsebuje vprašanja, ki merijo stopnjo tradicionalnosti, nacionalizma, ksenofobije in homofobije. Ker je anketa sestavljena iz zaprtih in odprtih vprašanj, je prvi del analize predstavljen v kvantitativnem, drugi pa v kvalitativnem delu. Omenjena metoda se nam je zdela najustreznejša, saj je tematika o odnosu do homoseksualnosti v Srbiji precej občutljiva in kompleksna. Kot je iz obstoječih raziskav, literature in splošne (medijske) reprezentacije razvidno, prevladujejo zelo homofobična stališča, prav tako pa je pogovor o homoseksualcih v Srbiji še vedno med mnogimi tabu, zato naj bi ta metoda omogočala bolj odkrite odgovore, kot tudi večje število respondentov in bolj podrobne informacije.

V drugem delu empirične raziskave je v polstrukturiranem intervjuju sodeloval pripadnik, skrajno desničarske organizacije Dveri, ki ostro nasprotujejo popolni vidnosti homoseksualcev in zagovarjajo stališča proti homoseksualcem. S pridobljenimi informacijami bi radi dodatno pojasnili morebitne vzroke homofobije v srbski družbi.

Zaradi širšega vpogleda v stanje homofobije v Srbiji bodo vključeni in analizirani podatki iz raziskave European Values Study 2008 (EVS), ki zajema osebe starejše od 18 let in je bila izvedena na reprezentativnem vzorcu 1512 oseb, s stalnim bivališčem v Srbiji. Za zbiranje

podatkov je bil zadolžen Strategic Marketing d.o.o., Beograd. V raziskavi smo se osredotočili na določena vprašanja, ki zadevajo odnos do istospolno usmerjenih oseb. Poskušali bomo ugotoviti, kakšne so razlike med anketiranci glede na spol, kraj bivanja, versko pripadnost in starost. Za analizo podatkov bomo uporabili deskriptivno in bivariatno analizo.

Kvantitativni in kvalitativni podatki so bili zbrani med novembrom 2011 in februarjem 2012 v Beogradu, z izjemo EVS sekundarnih podatkov, ki so iz leta 2008.

7 KVANTITATIVNI DEL

7.1 Hipoteze

Glede na ugotovitve iz sekundarnih virov, prikazanih v prejšnjih poglavjih, in cilje te naloge, ki skuša ugotoviti, kakšna je razširjenost homofobije v Srbiji, natančneje na sedmih fakultetah Univerze v Beogradu, in prikazati odnos študentov in študentk do homoseksualnosti, analizirati razloge za homofobijo ter najti način, kako bi se morda lahko vplivalo na njeno zmanjšanje, smo izoblikovali naslednje teze:

***H1:** Stopnja homofobije je odvisna od spola, kraja bivanja in socialnega statusa;*

***H2:** Stopnja religioznosti pri posamezniku vpliva na njegovo stopnjo homofobičnih prepričanj;*

***H3:** Na večjo stopnjo homofobije vplivata nacionalizem in tradicionalizem;*

***H4:** Stopnja homofobije se med fakultetami razlikuje.*

7.2 Rezultati raziskave European Values Study

7.2.1 Poročilo o izvedbi

Za analizo smo izbrali demografske spremenljivke spol, starost in tip kraja bivanja ter pripadnost veroizpovedi in tri spremenljivke, ki merijo stopnjo homonegativnosti (»Ali opravičujete homoseksualnost«³⁸, »Ne bi želeli imeti homoseksualne osebe za soseda«³⁹ in »Homoseksualni pari in posvojitev otrok«). Te smo rekodirali in iz obstoječih vrednosti s

³⁸V nadaljevanju, »opravičljivost«.

³⁹V nadaljevanju, »sosed«.

pomočjo združevanja dobili nove. Primerjali smo jih z omenjenimi demografskimi spremenljivkami, da bi iz frekvenčne porazdelitve in kontingenčnih tabel ugotovili, kako vplivajo na stopnjo homonegativnosti. Za preverjanje statistične značilnosti smo izračunali HI kvadrat test⁴⁰.

7.2.2 Analiza in interpretacija podatkov

V raziskavo je bilo vključeno 1512 respondentov ženskega in moškega spola, starejših od 18 let. Pri tipu kraja bivanja so anketiranci lahko izbirali med mestnim, primestnim in vaškim okoljem. Pri spremenljivki verska pripadnost je dobrih 90 % vernikov, kar predstavlja veliko večino.

V spodnji tabeli 7.1 so predstavljeni podatki vseh frekvenčnih tabel. Tabela je razdeljena na tri dele, vsak predstavlja eno vprašanje, ki se nanaša na stopnjo homonegativnosti v odnosu do spola, starosti, tipa kraja bivanja in pripadnosti veroizpovedi. Številke predstavljajo odstotke, ki pomenijo pritrdilne odgovore na omenjena tri vprašanja, ki so tukaj navedena v obliki negacije.

Tabela 7.1: Stopnja homonegativnosti v Srbiji za leto 2008

		Homoseksualnosti NE moremo opravičiti (%)	NE bi želeli imeti homoseksualca za sosedo (%)	Homoseksualni pari NE bi smeli imeti možnosti posvojitve otroka (%)
skupaj		85.5	56.0	82.6
spol	<i>moški</i>	88.3	60.8	84.3
	<i>ženska</i>	83.1	51.7	81.0
starost	<i>18-30</i>	83.0	54.1	78.4
	<i>31-45</i>	85.5	53.9	85.2
	<i>46-60</i>	87.0	55.4	83.9
	<i>61+</i>	86.1	61.2	81.8
tip kraja bivanja	<i>vas</i>	89.6	62.8	83.7
	<i>manjše mesto</i>	84.5	54.3	82.1

⁴⁰Povezanost je statistično značilna, če je signifikanca manjša od 0.05.

	<i>mesto</i>	76.3	43.2	79.7
pripadnost veroizpovedi	<i>da</i>	86.1	56.7	83.0
	<i>ne</i>	79.7	52.6	81.0

Vir: European Values Study (2008).

Na vprašanje, ali anketiranci ne bi želeli imeti homoseksualca za soseda, je 56 % respondentov odgovorilo pritrdilno. Da homoseksualnosti ne moremo opravičiti, jih je pritrdilno odgovorilo 85.5 %, 2.8 % pa jih je mnenja, da homoseksualnost vedno lahko opravičimo. Da homoseksualni pari ne bi smeli imeti možnosti posvojitve otroka, je pritrdilno odgovorilo 82.6 % respondentov, 8.2 % meni, da homoseksualni pari lahko posvojijo otroka. Ta odstotek je v omenjeni raziskavi med srednješolci (Radoman 2011) nekoliko višji, 14.5 %, v raziskavi GSA (2010) pa 4.5 % anketirancev podpira posvojitve otrok s strani homoseksualnih parov. Iz tega pregleda je razvidno, da je za Srbijo značilna resnično visoka stopnja homofobije, saj manj kot 15 % splošne populacije meni, da homoseksualnost včasih ali vedno lahko opravičimo, več kot polovica pa ne bi želela živeti v bližini homoseksualcev.

Pri spolu lahko opazimo, da ženske kažejo nižjo stopnjo homonegativnosti kot moški in čeprav razlika ni bistvena, je pri dveh vprašanjih, ki merita homonegativnost (»opravičljivost« in »sosed«), statistično značilna⁴¹. Odstotki se najbolj razlikujejo pri vprašanju »sosed«, kjer dobrih 8 % več žensk kot moških ne bi motilo, da ima homoseksualca za soseda.

Iz rezultatov, glede na starost, ni opaziti znatnih razlik pri stopnji homofobije. Povezava ni statistično značilna pri nobenem vprašanju, kar pomeni, da iz rezultatov ne moremo s sigurnostjo sklepati, da se glede na starost stopnja homonegativnosti razlikuje. Mladi so sicer nekoliko manj homofobični, vendar ta odstotek odstopa zgolj pri vprašanju »posvojitve otrok«. Razlika med najmlajšo in naslednjo skupino je slabih 7 %, vendar pri najstarejši skupini spet opazimo upad. Pri vprašanju »sosed« je razlika ponovno vidna, če primerjamo najstarejšo skupino z vsemi ostalimi.

Pri kraju bivanja je razvidna razlika med respondenti iz mest in z vasi. Respondenti, ki živijo v mestih, so nekoliko bolj strpni kot ostali. Razlika se najbolj kaže pri vprašanju

⁴¹Signifikanca je pri obeh vprašanjih manjša od 0.05 (pri »opravičljivosti« 0.013 in pri »sosedu« 0.001), zato ničelno domnevo lahko zavrnamo in sklenemo, da sta obe spremenljivki, ki merita stopnjo homofobije, statistično značilno povezani s spremenljivko »spol«.

»opravičljivost« in »sosed«, kjer je razlika statistično značilna⁴². Tudi Brajdić in Štulhofer (2012) pravita, da življenje na podeželju vpliva na povečanje homonegativnosti ter da imata ozaveščenost oziroma izobrazba pomembni vlogi pri temu.

Kot lahko vidimo, je pripadnost veroizpovedi prav tako eden izmed indikatorjev povečane homofobije, vendar razlike tudi tukaj niso bistvene. Spremenljivka »pripadnost veroizpovedi« je statistično značilno⁴³ povezana zgolj s spremenljivko »opravičljivost«, saj so pripadniki veroizpovedi za 6.5 % bolj homofobični kot tisti, ki ne pripadajo nobeni veroizpovedi (86.1 % pripadnikov veroizpovedi je mnenja, da homoseksualnosti ne moremo opravičiti). Nizka korelacija je, kot že omenjeno, lahko tudi vzrok močnega vpliva verske tradicije, ki vpliva tako na verne kot neverne posameznike v določeni družbi z vplivom na lokalne institucije in kulturo (Štulhofer in Rimac 2008).

Pri vprašanju »Homoseksualni pari in posvajanje otrok« niso opazne večje razlike glede na spol, starost, kraj bivanja ali pripadnost veroizpovedi in povezava pri nobeni od omenjenih spremenljivk ni statistično značilna. Rezultati, kljub prevladujoči homofobiji na vseh področjih, kažejo, da osebe, ki živijo v mestu, ne pripadajo veroizpovedi in so ženskega spola, izražajo nekoliko nižjo stopnjo homofobije kot religiozne osebe moškega spola iz manjših mest.

7.3 Rezultati raziskave »Odnos študentov do različnih družbenih skupin«

7.3.1 Poročilo o izvedbi

V raziskavi je sodelovalo 175 anketirancev s Pravoslavne bogoslovne fakultete, Filozofske fakultete – oddelka za sociologijo, Filozofske fakultete – oddelka za zgodovino, Fakultete za arhitekturo, Fakultete za promet, Medicinske fakultete in Veterinarske fakultete Univerze v Beogradu. Gre za študente 1. letnikov, z vsake fakultete jih je sodelovalo 25, ki so bili izbrani naključno, pri čemer je bilo 43.4 % žensk in 56.6 % moških. 46.3 % anketirancev je iz manjših mest ali z vasi, s številom prebivalcev manjšim od 100.000, 53.7 % pa jih je iz večjih mest. 95.5 % anketirancev je srbske nacionalnosti, nekaj več kot 4 % pa jih ni odgovorilo na

⁴²Signifikanca je pri obeh vprašanjih manjša od 0.001, zato ničelno domnevo lahko zavrnamo in sklenemo, da sta obe spremenljivki (»opravičljivost« in »sosed«), ki merita stopnjo homofobije, statistično značilno povezani s spremenljivko »kraj bivanja«.

⁴³V omenjenem primeru je signifikanca manjša od 0.001, zato ničelno domnevo lahko zavrnamo in sklenemo, da sta spremenljivki »opravičljivost« in »pripadnost veroizpovedi, statistično značilno povezani.

vprašanje o nacionalnosti. 85 % pripada pravoslavni veroizpovedi, 9 % pa se opredeljuje kot ateist ali agnostik.

7.3.2 Analiza in interpretacija podatkov

Homonegativnost je merjena s pomočjo več spremenljivk. Za preverjanje hipotez smo izbrali štiri nominalne spremenljivke, saj prikazujejo odnos do homoseksualnosti, in sicer: »Koga od navedenih ne želite za soseda – ponujen odgovor 'homoseksualcev'« – pritrdilno je odgovorilo 45.7 % vprašanih, »Ali lahko homoseksualni pari enako dobro vzgajajo otroka kot heteroseksualni pari?«⁴⁴ – odklonilno je odgovorilo 74.1 %, »Ali bi vas motilo, da vidite homoseksualni par v javnosti?« – pritrdilno je odgovorilo 46.6 % ter »Homoseksualna oseba lahko zavzema pomemben položaj v politiki« – odklonilno je odgovorilo 45.3 % anketirancev. V nadaljevanju bo, skozi preverjanje hipotez, prikazano, kako na homonegativnost vplivajo spol, kraj bivanja, socialni status, vera, tradicionalizem, nacionalizem in kako se v tem smislu razlikujejo študentje z izbranih fakultet.

Za korelacijo med homonegativnostjo in omenjenimi spremenljivkami smo opravili večstopenjsko regresijsko analizo in naredili faktorizacijo, kjer je faktor homonegativnosti sestavljen iz petih faktoriziranih delcev⁴⁵, katerih lastna vrednost je večja od 2. Saturacija faktorskih delcev je večja od 0.6, notranja povezanost⁴⁶ (cronbachov koeficient alfa) pa enaka 0.83. S faktorsko analizo so izbrane tiste spremenljivke, ki so značilne za dano korelacijo. S pomočjo regresijske analize želimo preveriti hipoteze, pri čemer je »homonegativnost« odvisna spremenljivka⁴⁷.

H1: Stopnja homofobije je odvisna od spola, kraja bivanja in socialnega statusa.

- a) **Spol** – Iz rezultatov raziskave je razvidno, da imajo moški bolj negativen odnos do homoseksualnosti kot ženske. To lahko vidimo iz deskriptivne analize (Tabela 7.2), kjer so kot primer izbrane štiri spremenljivke, ki merijo homonegativnost in kjer je

⁴⁴Omenjeno vprašanje je bilo iz kvalitativne oblike kvantificirano/rekodirano, za boljši oris bodo odgovori navedeni tudi v kvalitativnem delu naloge.

⁴⁵»Homoseksualne osebe lahko vzgajajo otroke enako dobro kot heteroseksualni pari«, »Homoseksualna oseba lahko zavzema pomemben položaj v politiki«, »Parado ponosa je vsekakor potrebno organizirati«, »Ali bi vas motilo, da vidite homoseksualni par v javnosti?«, »Homoseksualcev ne bi želel/a imeti za sosede«.

⁴⁶Cronbachov koeficient alfa, nam kaže zanesljivost skale »homonegativnost« in znaša 0.83, kar pomeni, da je skala zanesljiva. Tem večji je rezultat na skali, manjša je homonegativnost.

⁴⁷Rezultati regresijske analize, ki prikazujejo povezanost za prvi dve hipotezi, so prikazani v prilogi B.

jasno razvidno, da so moški bolj homofobični kot ženske. 62.2 % moških bi motilo, da vidi homoseksualni par v javnosti, ta odstotek pa je pri ženskah precej nižji, in sicer 26.3 %⁴⁸.

Kako spol vpliva na homonegativnost pa lahko vidimo tudi iz regresijskega modela, saj prvi model prikazuje, da ima spol v primerjavi s prebivališčem ter izobrazbo staršev največji relativni vpliv na homonegativnost.

Tabela 7.2: Vpliv spola na homonegativnost

		Ne želi homoseksualca za soseda (%).	Motilo bi jo/ga, da vidi homoseksualni par v javnosti (%).	Homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otrok kot heteroseksualni pari (%).	Homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki (%).
skupaj		45.7	46.6	74.1	45.3
spol	<i>moški</i>	60.6	62.2	84.7	56.1
	<i>ženski</i>	26.3	26.3	60.5	31.1

b) Kraj bivanja – Iz deskriptivne statistike, ki prikazuje vpliv kraja bivanja na homonegativnost, lahko vidimo, da prebivališče nima značilnega vpliva na stopnjo homonegativnosti, saj je signifikanca večja kot 0.05 oziroma ne obstajajo statistično značilne razlike med osebami iz manjših mest ali vasi in iz večjih mest. Razlog za to so, med drugim, lahko množične migracije v devetdesetih letih, ki so spremenile strukturo mestnega prebivalstva (Nikolić 2005), kot tudi velikost vzorca.

To lahko vidimo tudi iz regresijskega modela, ki prikazuje, da povezanost spremenljivke »kraj bivanja« s skalo homonegativnosti ni statistično značilna. Res pa je, da kraj bivanja vpliva bolj na homonegativnost kot izobrazba staršev.

c) Socialni status – Če želimo razlagati homonegativnost preko socialnega statusa anketirancev, ki je merjen z izobrazbo staršev, prav tako lahko vidimo, da ta v našem

⁴⁸Signifikanca (stopnja značilnosti) je pri prvih treh vprašanjih, ki merijo homonegativnost manjša od 0.001, pri vprašanju »položaj v politiki« je enaka 0.002, zato ničelno domnevo lahko zavrnamo in sklenemo, da so vse štiri spremenljivke, ki merijo stopnjo homofobije, statistično značilno povezane s spremenljivko »spol«.

primeru nima značilnega vpliva na stopnjo homonegativnosti, saj je signifikanca večja kot 0.05 oziroma ne obstajajo značilne razlike med osebami, ki imajo bolj ali manj izobražene starše.

Iz regresijskega modela sicer lahko opazimo, da ima materina izobrazba pozitiven vpliv na odnos do homoseksualnosti, sicer pa povezava prav tako ni statistično značilna. Očetova izobrazba nima nikakršnega vpliva.

H2: Stopnja religioznosti pri posamezniku vpliva na njegovo stopnjo homofobičnih prepričanj.

Druga hipoteza meri vpliv religioznosti na homonegativnost. Med anketiranci je daleč največ pravoslavcev (85 %, medtem ko je agnostikov in ateistov skupaj 9 %), kar kaže, da je vera v Srbiji zelo razširjena in zato tudi pomembna pri omenjeni problematiki. Vera ne igra nikakršne vloge v življenju pri 9.7 % anketirancev, majhno vlogo pri 24 %, precejšnjo pri 30.3 % in zelo veliko pri 33.7 %.

Iz spodnje tabele 7.3 lahko vidimo, da se z naraščajočo stopnjo vernosti večja tudi stopnja homofobije. Na primer pri vprašanju, »Ali bi vas motilo, da vidite homoseksualni par v javnosti?«, 5.9 % tistih, pri katerih vera ne igra nikakršne vloge v življenju, sploh ne bi motilo. Po drugi strani bi motilo 40.9 % tistih, pri katerih ima vera majhno vlogo in 64.4 % tistih, katerim vera predstavlja zelo veliko vlogo v življenju⁴⁹.

Sicer pa je negativen vpliv vere na odnos do homoseksualnosti razviden tudi iz regresijske analize, ki prikazuje, kaj najbolj vpliva na homonegativnost v osnovi. Model 2 kaže, da vernost (njena tem višja stopnja) zelo vpliva na homofobijo, torej bolj ko je oseba verna, bolj bo tudi homofobična. Vera ima v 2. modelu v primerjavi s prebivališčem, spolom ali socialnim statusom relativno največji vpliv na homonegativnost.

⁴⁹Pri vseh vprašanjih je razlika statistično značilna, saj je signifikanca manjša kot 0.001, razen pri vprašanju »sosed«, kjer je 0.005.

Tabela 7.3: Vpliv vere na homonegativnost

		Ne želi homoseksualca za soseda (%).	Motilo bi jo/ga, da vidi homoseksualni par v javnosti (%).	Homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otroka kot heteroseksualni pari (%).	Homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki (%).
skupaj		46.2	47.1	75.3	46.4
vloga vere v življenju	<i>nikakršna</i>	17.6	5.9	35.3	5.9
	<i>majhna</i>	33.3	40.5	61.9	31.7
	<i>precejšnja</i>	50.9	46.2	76.9	47.2
	<i>zelo velika</i>	59.3	64.4	94.9	68.4

H3: Na večjo stopnjo homofobije vplivata nacionalizem in tradicionalizem.

Tretja hipoteza, ki se nanaša na tradicionalizem in nacionalizem, je potrjena na dva načina. Da bi pridobili logične variable oziroma tiste, ki so statistično značilne, je bilo potrebno opraviti faktorsko analizo, pred tem pa še (z *reliability* stavkom) ugotoviti, katere variable oziroma spremenljivke bodo upoštevane. Opravili smo faktorsko analizo, s katero je nastal faktor, sestavljen iz šestih faktoriziranih delcev, z lastno vrednostjo večjo od 1, ki se uporablja kot nova kompozitna variabla za obe skali skupaj (za skalo nacionalizma in skalo tradicionalizma⁵⁰). Nova skala predstavlja faktorski dosežek (*skor*). Saturacija faktorskih delcev, ki visoko saturirajo, je 0.45, cronbachov alfa koeficient je zadovoljiv (0.73). V nadaljevanju je s to novonastalo variabla narejena regresijska analiza⁵¹.

Z regresijsko analizo je prikazano, da med tradicionalizmom in nacionalizmom ter homonegativnostjo obstaja močna povezava. Tretji model jasno prikazuje, da faktorizirana

⁵⁰»Abortus je potrebno odobravati«, »Edina prava družina je družina, ki vključuje mater in očeta«, »Koliko ste ponosni na nacionalno pripadnost?«, »Srbi so najbolj ogrožena nacija v Srbiji«, »Slab položaj manjšin govori slabo o večini«, »V EU je potrebno pristopiti, ker ščiti pravice drugačnih«.

⁵¹Rezultati regresijske analize, ki prikazuje povezanost za tretjo hipotezo, so prikazani v prilogi C.

variabla tradicionalizma/nacionalizma relativno najbolj vpliva na stopnjo homonegativnosti. Gre za statistično značilno povezavo, saj je signifikanca manjša od 0.001.

a) NACIONALIZEM

Iz raziskave je razvidno, da je 45.1 % anketirancev izjemno ponosnih na svojo nacionalno pripadnost, čemur sledijo tisti, ki so precej ponosni s 24.6 %, 13.1 % anketirancev je malo ponosnih in 17.1 % pravi, da jim nacionalna pripadnost sploh ni pomembna. Poleg te spremenljivke je nacionalizem merjen še s štirimi dodatnimi: »etnična raznolikost spodkopava enotnost države«, s čimer se popolnoma ali delno strinja 31.5 % anketirancev, 53.7 % se ne strinja, da bi bilo dobro »v EU pristopiti, ker ščiti pravice drugačnih«, 26 % se ne strinja, da »slab položaj manjšin govori slabo o večini« in dobrih 42 % meni, da so »Srbi najbolj ogrožena nacija v Srbiji«.

Kot je iz tabele 7.4 razvidno, je zelo visok odstotek anketirancev precej ponosen na svojo nacionalno pripadnost, kar, kot vidimo, precej negativno vpliva na odnos do homoseksualnosti, saj so bolj nacionalistične osebe znatno bolj homofobične. 6.3 % oseb, katerim nacionalna pripadnost sploh ni pomembna, ne bi želelo imeti homoseksualca za soseda, medtem ko je takšnega mnenja 47.8 % tistih, ki so malo ponosni in 52.5 % tistih, ki so zelo ponosni na svojo nacionalno pripadnost. Omenjene razlike so opazne tudi pri ostalih treh vprašanjih, ki merijo stopnjo homonegativnosti. Povezanost je statistično značilna pri vseh štirih vprašanjih⁵².

Tabela 7.4: Vpliv nacionalizma na homonegativnost

		Ne želi homoseksualca za soseda (%).	Motilo bi jo/ga, da vidi homoseksualni par v javnosti (%).	Homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otroka, kot heteroseksualni pari (%).	Homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki (%).
skupaj		45.7	46.6	74.1	45.3
Ponos na nacionalno pripadnost	<i>sploh mi ni pomembno</i>	16.7	6.7	33.3	13.3
	<i>malo sem ponosen</i>	47.8	40.9	62.2	39.1

⁵²Signifikanca je manjša kot 0.001 pri vseh vprašanjih, razen pri vprašanju »soseda«, kjer je 0.002.

	<i>zelo sem ponosen</i>	52.5	57.4	86.0	54.6
--	-------------------------	------	------	------	------

b) TRADICIONALIZEM

Tradicionalizem je merjen s štirimi spremenljivkami, in sicer: »Naravno je, da ima moški več seksualne svobode, s čimer se strinja 22 % anketirancev, »abortus je potrebno odobravati«, s čimer se ne strinja 55 %, »ženska si občasno zasluži pretepanje«, s čimer se strinja dobre 3 %, in »edina prava družina je družina, ki vključuje očeta in mater«, s čimer se strinja 60 % anketirancev.

Če stopnjo tradicionalizma merimo skozi spremenljivki, ki merita »opravičevanje abortusa« in »obliko prave družine«, lahko rečemo, da ima več kot polovica anketirancev precej tradicionalne vrednote. Te pa imajo negativen vpliv na odnos do homoseksualnosti, saj bolj kot je oseba tradicionalna, bolj je homofobična, kar je razvidno iz spodnje tabele (tabela 7.5). 48.9 % tistih, ki se ne strinjajo, da je edina prava družina, družina matere in očeta, meni, da homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otroka kot heteroseksualni pari. Ta odstotek pa je precej višji pri tistih, ki menijo, da edina prava družina vključuje očeta in mater, in sicer 83.7 %. Če primerjamo deleže tistih, ki se strinjajo, da je abortus potrebno opravičevati in tistih, ki se ne strinjajo, je pri prvih 25.5 % mnenja, da homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki, med tem ko je pri drugih 60.6 % takšnega mnenja. Za povezavo pri obeh spremenljivkah, ki merita stopnjo tradicionalizma v odnosu do štirih spremenljivk, ki merijo stopnjo homonegativnosti, velja, da je statistično značilna⁵³.

⁵³Signifikanca je pri obeh spremenljivkah, ki merita stopnjo tradicionalizma v odnosu do štirih spremenljivk, ki merijo stopnjo homonegativnosti, manjša od 0.05 (pri vprašanju »prava družina«, je signifikanca – v tem vrstnem redu – enaka 0.007, pri naslednjih dveh vprašanjih je manjša kot 0.001 in pri četrtem vprašanju je 0.004; pri vprašanju »abortus« pa je pri vseh vprašanjih manjša od 0.001 oziroma pri drugem enaka 0.001), zato ničelno domnevo lahko zavrnemo in sklenemo, da so vse štiri spremenljivke, ki merijo stopnjo homofobije, statistično značilno povezane s spremenljivkama, ki merita stopnjo tradicionalizma.

Tabela 7.5: Vpliv tradicionalizma na homonegativnost

		Ne želi homoseksualca za soseda (%).	Motilo bi jo/ga, da vidi homoseksualni par v javnosti (%).	Homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otroka kot heteroseksualni pari (%).	Homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki (%).
skupaj		46.0	46.2	74.0	45.0
Edina prava družina je družina, ki vključuje očeta in mater	<i>ne strinjam se</i>	26.1	26.1	48.9	26.1
	<i>nit-niti</i>	54.2	45.8	79.2	47.8
	<i>strinjam se</i>	52.9	55.3	83.7	52.9
skupaj		45.7	46.6	74.1	45.3
Abortus je potrebno opravičevati	<i>strinjam se</i>	21.8	30.9	50.9	25.5
	<i>nit-niti</i>	41.7	33.3	66.7	30.4
	<i>ne strinjam se</i>	60.4	58.9	89.5	60.6

H4: Stopnja homofobije se med fakultetami razlikuje.

Da bi primerjali, ali se stopnja homonegativnosti med fakultetami razlikuje, smo naredili deskriptivno analizo in večstopenjsko primerjalno analizo⁵⁴, iz katerih je razvidno, da je med študenti Filozofske fakultete z oddelka za sociologijo stopnja homonegativnosti znatno najnižja in v določeni meri sprejemajo homoseksualnost kot nekaj normalnega. Tem sledijo študentje s Fakultete za arhitekturo, z nekoliko višjo stopnjo homofobije, v nadaljevanju pa v tem vrstnem redu: študentje s Fakultete za medicino, Filozofske fakultete – oddelka za zgodovino, Veterinarske fakultete in Fakultete za promet, ter z daleč najvišjo stopnjo homonegativnosti tisti s Pravoslavne bogoslovne fakultete.

⁵⁴Rezultati »multiple comparison« analize (Bonferroni) za četrto hipotezo se nahajajo v prilogi D.

Iz rezultatov lahko v nadaljevanju bolj nazorno vidimo odstotke (ne)sprejemanja homoseksualcev glede na spodaj navedena vprašanja, ki merijo stopnjo homonegativnosti. Statistična razlika je za vsa vprašanja značilna, in sicer signifikanca je manjša kot 0.001 ter pri vprašanju »vzgoja otroka« enaka 0.001.

Tabela 7.6: Stopnja homonegativnosti na sedmih fakultetah Univerze v Beogradu

	Ne želi homoseksualca za soseda (%).	Motilo bi jo/ga, da vidi homoseksualni par v javnosti (%).	Homoseksualni pari ne morejo enako dobro vzgajati otroka kot heteroseksualni pari (%).	Homoseksualna oseba ne more zavzemati pomembnega položaja v politiki (%).
Skupaj	45.7	46.6	74.1	45.3
Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo	8.0	16.0	44.0	32.0 ⁵⁵
Fakulteta za arhitekturo	36.0	32.0	60.0	25.0
Medicinska fakulteta	44.0	44.0	76.0	40.0
Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino	52.0	60.0	76.0	36.0
Veterinarska fakulteta	48.0	36.0	92.0	32.0
Fakulteta za promet	60.0	45.8	75.0	64.0
Pravoslavna bogoslovna fakulteta	72.0	92.0	96.0	91.3

- **Vpliv homofobije na Parado ponosa**

Od sodelujočih anketirancev se 8.6 % delno ali popolnoma strinja, da je Parado ponosa potrebno imeti, 79 % pa se s to trditvijo ne strinja. Na njej bi sodelovali slabi 3 %, na nasilnem »zborovanju« proti homoseksualcem pa bi sodelovalo dobrih 9 %, na nenasilnem 11 %, ostali ne bi sodelovali nikjer. 5.1 % pravi, da so že sodelovali v nasilju proti

⁵⁵Omenjeni odstotek kaže na povprečno stopnjo homofobije v primejavi z ostalimi fakultetami, vendar je odstotek tistih, ki so mnenja, da »homoseksualna oseba lahko zavzema pomemben položaj v politiki« večji, kot na ostalih fakultetah, in sicer 56 %.

homoseksualnim osebam. V raziskavi GSA (2010) 45 % anketirancev vidi Parado kot provokacijo ljudi, ki so »normalne« spolne usmerjenosti.

Pri trditvi, da je Parado ponosa vsekakor potrebno imeti, spol nima statistično značilne vloge, po drugi strani pa rezultati kažejo, da imajo vera, nacionalizem in tradicionalizem veliko in značilno vlogo. Tem višja je stopnja vernosti, nacionalizma in tradicionalizma, se odstotki proti Paradi drastično povečujejo, razlika pa je prav tako statistično značilna (signifikanca je manjša od 0.001). Odstotki se med fakultetami prav tako precej razlikujejo. S Filozofske fakultete z oddelka za sociologijo se 24 % in s Fakultete za arhitekturo 16 % strinja s tem, da je Parado ponosa treba imeti, na Fakulteti za promet 8.3 %, na Medicinski fakulteti, Filozofski fakulteti na oddelku za zgodovino in Veterinarski fakulteti 4 %, na Pravoslavni bogoslovni fakulteti pa so enotni, da Parade ne želijo oziroma so 100 % proti njej.

V kvalitativnem delu bomo predstavili tudi odgovore na odprto vprašanje: »*Zakaj je Parado ponosa vsekakor (ne)potrebno organizirati?*«, za bolj poglobljeno razumevanje problematike, ki je povezana s samo Parado. Iz odgovorov bo razvidno, kaj je tisto, kar je ljudem pri Paradi najbolj moteče in zakaj so tako zelo proti, saj so nekateri zaradi nje pripravljene tudi na nasilje.

- **Ali poznavanje homoseksualne osebe vpliva na stopnjo homofobije?**

Med respondenti je 15.4 % takih, ki navajajo, da imajo homoseksualne prijatelje in 65.6 %, ki jih nimajo. Iz rezultatov raziskave lahko zaključimo, da so osebe, ki imajo homoseksualne prijatelje opazno manj homofobične kot osebe, ki jih nimajo. Rezultati namreč kažejo, da obstaja zmerno visoka korelacija v pričakovani smeri med stopnjo homofobije in tem, ali osebe imajo homoseksualne prijatelje ali ne⁵⁶. Precejšnje razlike je prav tako možno opaziti med fakultetami, saj ima na oddelku za sociologijo, ki je najbolj »liberalen«, 44 % anketirancev homoseksualne prijatelje, medtem ko ima na Pravoslavni bogoslovni fakulteti, ki velja za najbolj homofobično, kot tudi na Prometni fakulteti 4 % anketirancev homoseksualne prijatelje⁵⁷. V prihodnosti bi bilo potrebno bolj podrobno

⁵⁶ S pomočjo Point biserialne korelacije smo izračunali povezanost med variablama – faktor homonegativnosti in »homoseksualni prijatelji« – kjer je $r = .47$ in $p < .001$.

⁵⁷ Deleži oseb, ki imajo homoseksualne prijatelje, razdeljeni po fakultetah: Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo (44 %), Fakulteta za arhitekturo (28 %), Medicinska fakulteta (16 %), Filozofska fakulteta – oddelek

raziskati, ali gre v takšnih primerih za vzrok ali posledico oziroma od česa je omenjena korelacija odvisna.

Če na primer pogledamo vprašanje »Ali bi vas motilo, da vidite homoseksualni par v javnosti«, 11.1 % tistih, ki imajo homoseksualne prijatelje navaja, da bi jih motilo (ne bi motilo 81.5 %), medtem ko bi motilo 57.9 % tistih, ki nimajo homoseksualnih prijateljev (ne bi motilo 19.3 %). Povezava med spremenljivkama je statistično značilna, saj je signifikanca manjša od 0.001.

8 KVALITATIVNI PODATKI

8.1 Raziskovalna vprašanja

Cilj kvalitativnega dela naloge je raziskati in prikazati, zakaj je v Beogradu, tudi med mladimi, stopnja homofobije tako visoka. Poskušali bomo odgovoriti na spodnje raziskovalno vprašanje in podvprašanja. Namen je izvedeti, kakšen odnos imajo študentje izbranih fakultet (*Pravoslavna bogoslovna fakulteta – PBF, Veterinarska fakulteta – VET, Fakulteta za promet – PRO, Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino – ZGO in oddelek za sociologijo – SOC, Medicinska fakulteta – MED, Fakulteta za arhitekturo – ARH*), do homoseksualnosti. Iz kvantitativnih podatkov lahko vidimo, da so med fakultetami razlike, bolj podrobni odgovori (zakaj imajo takšno mnenje in kaj je na to vplivalo), pa morda razkrijejo ali pokažejo tisto, kar bi lahko pripomoglo k boljšemu razumevanju odnosa do homoseksualnosti in njegovemu izboljšanju.

RVI: *Kakšna je stopnja homofobije na izbranih fakultetah Univerze v Beogradu?*

Kakšno je mnenje študentov o gejih in lezbijkah? Kateri so temeljni razlogi za homofobijo med študenti? Kako bi istospolno usmerjene osebe, po mnenju anketirancev, lahko izboljšale svoj položaj? Kateri so glavni razlogi za ostro nasprotovanje Paradi ponosa?

za zgodovino (8 %), Veterinarska fakulteta (4.2 %), Prometna fakulteta (4 %), Pravoslavna bogoslovna fakulteta (4 %).

8.2 Pregled vsebine odgovorov in analiza podatkov

V raziskavi je sodelovalo nekaj manj žensk kot moških, odstotek obojih pa se med fakultetami razlikuje. Na Pravoslavni bogoslovni fakulteti prevladujejo moški⁵⁸, medtem ko je na Filozofski fakulteti – oddelku za sociologijo, dosti več žensk, kar je razvidno iz spodnje tabele 8.1. Glede na to, da so vsi anketiranci v prvem letniku študija, jih je 87 % starih med 20 in 21 let, nekaj manj kot 8 % pa 19 ali 22 let. Anketiranci, ki so stari 21 let, so večinoma s Pravoslavne bogoslovne fakultete, če so prej obiskovali »srednjo« bogoslovno šolo, ki traja pet let. V spodnji tabeli so zaradi preglednosti študentje sodelujočih fakultet razdeljeni po spolu, kraju bivanja in vlogi vere v življenju.

Tabela 8.1: Študentje sedmih fakultet, razdeljeni po spolu, kraju bivanja in vlogi vere v življenju.

	spol		kraj bivanja			vloga vere			
	ženski	moški	mesto	manjše mesto	vas	nikakršna	majhna	precejšnja	zelo velika
PBF	8	92	52	24	24	/	/	16.7	83.3
VET	40	60	40	44	16	4	20	40	36
PRO	28	72	52	40	8	4.2	29.2	58.3	8.3
ZGO	36	64	52	36	12	12.5	25	33.3	29.2
MED	52	48	52	48	/	8	20	40	32
ARH	68	32	72	28	/	20.8	33.3	25	20.8
SOC	72	28	56	44	/	20	44	4	32

V nadaljevanju bomo analizirali odprte odgovore⁵⁹ na šest vprašanj (»Kaj menite o gejih in lezbijkah (lahko napišete za vsake posebej)?«, »Kako bi se počutili in kaj bi naredili, ko bi

⁵⁸Na Pravoslavni bogoslovni fakulteti, med anketiranci prevladujejo moški zaradi narave fakultete in smeri, na kateri so. Anketiranci so večinoma s praktične smeri in so obiskovali bogoslovno srednjo šolo (ki je samo za moške), kar je bilo prej, za omenjeno smer, obvezno, vendar po bolonjskem sistemu ni več. Zaradi tega na omenjeni smeri prevladujejo moški, nekaj več žensk je na obči smeri, kjer omenjena srednja šola ni bila predpogoj.

⁵⁹ Odgovore anketirancev, smo iz srbsčine prevedli v slovenščino.

izvedeli, da je vaš dober prijatelj/prijateljica gej oziroma lezbijka?«, »Kaj menite, ali homoseksualni pari lahko vzgajajo otroke enako dobro kot heteroseksualni?«, »Kaj morajo homoseksualne osebe spremeniti, da bi izboljšale svoj položaj v družbi?« ter »Zakaj je Parado ponosa vsekakor (ne)potrebno organizirati?« Razvrstili jih bomo v kategorije, ki jih bomo pozneje interpretirali.

Kot je iz raziskave EVS (2008) razvidno, je homofobija v Srbiji skoraj enako prisotna med vsemi generacijami, čeprav bi pričakovali, da mladi, ki naj bi bili bolj »liberalni« in tolerantni, kažejo precej nižjo stopnjo homofobije. Tako na vprašanje *»Ali opravičujete homoseksualnost«,* 83 % anketirancev, starih med 18 in 30 let, odgovarja nikalno.

Mnenja respondentov o omenjeni problematiki lahko razporedimo v naslednje kategorije: (1) medikalizacija, (2) odkrito nesprejemanje, (3) sindrom NIMBY, (4) pasivna toleranca in (5) sprejemanje.

1) V kategorijo »medikalizacija« sodijo stališča, mnenja in prepričanja, da je homoseksualnost bolezen, ki jo geji in lezbijke razkazujejo, kar naj bi bilo nenormalno in nemoralno oziroma da so geji in lezbijke bolne osebe in potrebujejo zdravljenje. Takšna stališča spominjajo na diskurz, ki ga izpostavlja Radoman (2012), ko navaja dominantne diskurze in akterje, ki so bili proti uveljavljanju LGBT pravic v Srbiji. Že pri skrajno desničarskih strankah, kot tudi pri SPC, v srbski javnosti lahko zasledimo retoriko, ki odprto označuje homoseksualnost kot bolezen in nekaj nenaravnega in gre tako daleč, da vprašanje svobode, ki je povezano z izražanjem seksualne usmerjenosti, označuje za nedopustno. Takšno sporočilo javnosti pa se vsekakor odraža tudi na ljudeh oziroma na njihovih stališčih o homoseksualcih, ki so, kot bomo videli, večinoma žaljiva, negativna, polna obsojanja in nerazumevanja.

Spodaj so naštetih odgovori respondentov, ki so mnenja, da so geji in lezbijke bolne osebe, ki potrebujejo pomoč, za »njihovo stanje« pa večinoma navajajo biološke in družbene razloge. Kot je iz odgovorov razvidno, pogosto izpostavljajo kot problem nezmožnost reprodukcije, ki naj bi bila ena izmed temeljnih »nalog« vsakega posameznika, in strah pri zmanjšanju natalitete (v državi).

»Menim, da potrebujejo psihiatrično pomoč in da so bolni, kot je dokazala medicina. Ne bi jim smeli dajati pravic in svobode.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Bolezen, ki nastane kot posledica nepravilnosti v razvoju možganov v zgodnjem embrionalnem obdobju. Ne gre jih obsojati, a tudi ne govoriti o tem kot svobodni izbiri, ali še huje, predstavljati to kot nekaj normalnega. Predstavljajte si, da so vsi ljudje homoseksualci oziroma lezbijke, kako dolgo bi se obdržala človeška rasa?« (moški, 21, Veterinarska fakulteta)

»Menim, da je gej populacija psihološko zaznamovana, mogoče pomanjkanje pozornosti v družini od malih nog povzroča tako izbiro. Lezbijke – totalno nenaraven pojav.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Naj prenehajo favorizirati in predstavljati svojo pomanjkljivost kot nekaj normalnega. To je bolezen in za bolezen bi ljudje imeli razumevanje.« (moški, 21, Veterinarska fakulteta)

»Bolezen, ki jo je treba zdraviti. Oni imajo svoj svet, a njihova nesprejemljiva stališča so tako bolna, da bi jih bilo potrebno obeležiti enako kot žide.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Menim, da so to bolni ljudje. V bistvu vsakega posameznika je želja po potomstvu, a oni tega ne morejo/ne želijo.« (moški, 19, Fakulteta za promet)

Tisti, ki menijo, da gre pri homoseksualnih osebah za bolezen, bi v primeru, da bi izvedeli, da je njihov bližnji prijatelj ali prijateljica gej oziroma lezbijka, tega poslali na zdravljenje, ali pa bi ga skozi pogovor poskušali prepričati oziroma mu razložiti, da to ni naravno in da se mora spremeniti. Kot je opaziti, prevladuje prepričanje, da je homoseksualnost nekaj, kar se lahko pozdravi in kar bi se moralo zdraviti.

»Počutil bi se grozno in bi ga napotil na zdravljenje. Pretepel bi ga kot mačko.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Pogovorila bi se z njo/njim in mu poskušala razložiti, da to ni ravno naravno.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

Nekateri izpostavljajo, da tovrstna »bolezen« slabo vpliva na otroke. Če bi si ustvarili družino, bi bili slab zgled svojim otrokom oziroma jih sploh ne bi smeli imeti, saj bolne osebe niso sposobne vzgajati otrok. Nekateri pa omenjajo, da homoseksualci sami, fizično (reproduktivno) ne morejo imeti otrok in da je že to zadosten razlog.

»Zato, ker je to bolezen in s tem slepijo ter zavajajo otroke, zato bodo nekega dne tudi oni to postali.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Bolni par ne more imeti družine in vzgajati otrok, med drugim ne morejo biti dober zgled svojim otrokom.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

Naj spomnimo, Ameriško psihiatrično združenje (APA) je leta 1973 umaknilo homoseksualnost s seznama mentalnih in emocionalnih motenj. V tem času jo je klasifikacija bolezni Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) še vključevala kot diagnozo, vendar so jo leta 1992 izbrisali, kar pomeni, da od takrat homoseksualnost ne veljala več za bolezen. Kljub temu pa je v Srbiji homoseksualnost veljala za bolezen še naslednjih 16 let. Srbsko zdravstveno združenje (SLD) je potrdilo stališče WHO šele leta 2008 (Savić 2009). Na to, da homoseksualnost ni bolezen, pa so opozarjali tudi mnogi znanstveniki. Kljub temu rezultati GSA (2010) kažejo, da je 67 % anketirancev še vedno mnenja, da je homoseksualnost bolezen, 56 % pa, da je zelo nevarna za družbo (ta % se je od leta 2008 povečal za 6 %).

2) V drugo kategorijo »odkrito nesprejemanje«, sodijo zelo negativna, diskriminatorna stališča, ki ostro zavračajo homoseksualnost oziroma ji nasprotujejo in želijo, da je ne bi bilo ali da bi bila popolnoma nevidna. Sem sodijo zelo sovražni odgovori, kot tudi odgovori, ki se nanašajo na to, da bi homoseksualci morali spremeniti svojo spolno usmerjenost, če bi želeli biti sprejeti. Njihovo pojavljanje naj bi bilo nemoralno, ogrožajoče in sramotno za Srbijo. Velikokrat pa se izpostavlja tudi to, da »oni« nimajo družinskih vrednot, ampak širijo svojo nemoralnost in s tem lahko okužijo tudi otroke. Mnogi so mnenja, da homoseksualci niso ogroženi in da njihovega položaja ni potrebno oz. se ne sme izboljšati.

Najbolj homofobični odgovori izražajo pripravljenost na nasilje oziroma iztrebljanje gejev in lezbijk in dajo jasno vedeti, da so nezaželeni. Pri vprašanju *»Kaj menite, kako je potrebno ravnati z ljudmi, ki so poskušali pretepti udeležence tako imenovane Parade ponosa leta 2010?«*, so nekateri anketiranci odgovorili, da se strinjajo s takšnim ravnanjem, ali celo, da jim je potrebno čestitati, ali jih odlikovati in se jim zahvaliti. Znotraj omenjene kategorije najdemo odgovore, ki kažejo na razlike pri sprejemanju gejev in lezbijk. Večje je sprejemanje (in/ali zaželenost) lezbijk, o gejih pa (še vedno) mislijo vse najslabše.

»Njih je treba uničevati, kot je Hitler uničeval žide!!!« (ženska, 21, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Ne bi jih napadel iz čistega miru, a če bi začeli izpostavljati svojo usmeritev, bi sledil hud verbalni obračun, morda celo fizični.« (moški, 21, Medicinska fakulteta)

»Ne podpiram jih in jih smatram kot zelo nezaželen element v družbi.« (moški, 28, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Ne mislim nič slabega, a ne bi želel imeti kontakta z njimi. Vse najslabše o gejih!!! Lezbijke so posebne, njih se tolerira!!!« (moški, 20, Fakulteta za promet)

»Ne prenesem jih, potrebno jih je vse izkoreniniti.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

Pri odgovorih na vprašanje *»Zakaj naj (ne) bi imeli Parade ponosa?«* so odgovori anketirancev, ki sodijo v to kategorijo, predvsem žaljivi in primerjajo homoseksualce s prikazovanjem določenih prepovedanih, deviantnih in bolnih oblik seksualnosti.

»Da ne bi deviantno obnašanje prikazovali kot normalno!« (ženska, 36, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Naj ne paradirajo v javnosti, naj nehajo izzivati s svojimi zgodbami o pravicah in paradi, saj to jezi ostale, že tako pa imajo preveč vsega.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Zato, ker bi potem lahko tudi zoofili prišli na ulice, z ovcami, kozami ...« (moški, 20, Prometna fakulteta)

Spodaj so prikazani odgovori, ki kažejo, da bi se anketiranci, ne glede na (tesno) prijateljstvo, odtujili od homoseksualnega prijatelja, saj ne bi mogli spregledati dejstva, da je ta istospolno usmerjen/a. Nekaj oseb je takšnih, ki med drugim menijo, da ne obstaja nikakršna možnost, da bi njihovi prijatelji bili istospolno usmerjeni.

»Spremenila bi mišljenje o njem in se ga/je odrekla.« (ženska, 20, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»To je njegova/njena pravica, a jaz se ne bi več družila z njimi. Slabo bi se počutila. Ne vem, kaj bi naredila. A mislim, da se mi to ne more zgoditi, ker svoje prijatelje poznam dobro.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

Tisto, kar je zelo pogosto izpostavljeno kot razlog oziroma opravičilo za nesprejemanje ali celo sovraštvo do homoseksualcev, so cerkvene, družinske in srbske vrednote, ki naj bi bile v nasprotju s homoseksualnostjo. Kot že rečeno, vplivi verske tradicije omejujejo procese, ki naj bi vplivali na družbeno toleranco do seksualnih manjšin, ne glede na starost ali intenziteto verskega prepričanja (Štulhofer in Sandfort v Štulhofer in Rimac 2008). V Srbiji je močna desekularizacija, ki je nastopila v devetdesetih letih, vplivala na vse močnejši »glas« Cerkev, ki je čedalje bolj prisoten v javnem diskurzu in tudi v politiki. Vpliv SPC, ki ima zelo negativen odnos do homoseksualnosti, na družbeno življenje je več kot očiten (Jovanović 2013). Bolj podroben vpliv SPC na (ne)sprejemanje homoseksualnosti v Srbiji je razložen v poglavju »Srbska pravoslavna cerkev in homoseksualnost«. Tak odnos je prav tako povezan z visoko stopnjo tradicionalizma in nacionalizma (ki sta v korelaciji s homonegativnostjo) in idejo o družinski, »čisti« Srbiji. Spodaj so navedeni nekateri odgovori na vprašanje o Paradimnjenja o gejih in lezbijkah ter kaj bi naj oni naredili, da bi izboljšali svoj položaj v Srbiji.

»Zato, ker bi se morale po Beogradu sprehajati zdrave srbske družine, ne pa oni. Bog je ustvaril moškega in žensko z razlogom.« (moški, 20, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Morajo se umakniti, tj. ne smejo javno izkazovati svoje opredelitve, ali pa naj jo spremenijo, ne zaradi tega, ker moti nas, starejše, ampak, ker otroci ne morejo odraščati, če gledajo na TV najrazličnejše gnusnosti in promoviranje parad itd., mi smo vendarle pravoslavna država. Če se ne morejo spremeniti, naj se izselijo iz države.« (moški, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Nehumano. Lahko vpliva na otroke, da še oni zaidejo na to pot, prinašajo nasilje in sramotijo celo državo.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

Na vprašanje *»Ali homoseksualni pari lahko enako dobro vzgajajo otroke kot heteroseksualni?«*, respondenti navajajo, da to ni naravno, je nesprejemljivo, prav tako pa da bi vplivalo na otroka, da bi tudi sam postal gej/lezbijka oziroma bi vsekakor zaviralo otroka pri razvoju, kar je še dodaten razlog za ostro nasprotovanje.

»Ne, ker ne morejo biti dober zgled svojim otrokom in obstaja velika možnost, da bodo tudi oni postali homoseksualci.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Ne, zato ker je za rojstvo otrok potreben par vitalnih, moških in ženskih organov, otrok pa potrebuje obe plati medalje, da bi se lahko kar najbolje razvil.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Jaz prvi ne bi želel, da v primeru, če moj otrok ostane brez staršev, pride v roke homoseksualnemu paru.« (moški, 20, Prometna fakulteta)

»Ne! DEFINITIVNO. Menim, da morajo družino sestavljati moški, ženska in otrok (kar ne pomeni, da bo otrok bolj vzgojen), ampak zaradi bolj zdravega odraščanja in lepšega otroštva tega ne podpiram.« (ženska, 21, Veterinarska fakulteta)

3) V naslednjo kategorijo, »sindrom NIMBY« (not in my back yard), sodijo odgovori anketirancev, ki naj jih homoseksualci ne bi motili, dokler so (za njih) nevidni, potisnjeni v zasebnost, ali pa ne živijo v »njihovem« sosedstvu, v »njihovi« državi. V EVS (2008) lahko vidimo, da 54.1 % mladih (18–30 let) ne bi želelo imeti homoseksualne osebe za soseda. V to skupino mladih sodijo tudi študentje, ki so sodelovali v naši raziskavi. Na vprašanje *»Koga od navedenih ne želite za soseda?«* – na ponujen odgovor »homoseksualcev« je med študenti izbranih fakultet 45.7 % odgovorilo pritrdilno. Respondenti bi homoseksualne osebe lahko pustili pri miru ali tolerirali, dokler bi bili skoraj popolnoma neprepoznavni v javnosti, kot tudi, če bi npr. spremenili svojo spolno usmerjenost. Takšna vrsta (ne)sprejemanja, ki je razvidna iz tovrstnih odgovorov, nima nič skupnega z dejanskim sprejemanjem homoseksualnosti in je homofobija tukaj prav tako zelo prisotna, je samo nekoliko bolj prikrita in v določeni meri manj nasilna. V omenjeno kategorijo večinoma sodijo osebe, ki ne bi izvajale fizičnega nasilja nad istospolno usmerjenimi osebami, ampak so zelo proti Paradi ponosa. Menijo, da je nemoralna, ogrožajoča in sramotna za Srbijo (kot bomo videli v nadaljevanju, jo veliko oseb enači z LGBT populacijo in jih sodi zgolj po tem), so proti prisotnosti gejev in lezbijk v javnosti in temu, da bi si lahko ustvarili družino. Iz rezultatov že omenjene raziskave GSA (2010) je prav tako razvidno, da 58 % respondentov nima nič proti homoseksualcem, dokler to, kar delajo, delajo za štirimi stenami. V poglavju »Navidezno spreminjanje homofobije« smo že govorili o tovrstnem fenomenu, kjer gre za »ideologijo varnosti« oziroma za prikrite in prefinjene kulturne rasizme ter »novo homofobijo«, ki je samo navidezno prijazna do homoseksualcev in še to v primeru, če se ti popolnoma asimilirajo v prevladujočo heteroseksualno družbo oziroma so tako rekoč lahko prisotni, vendar nevidni (Kuhar 2006; Renner 2009).

Kar precej anketirancev je mnenja, da morajo homoseksualci spremeniti svojo spolno usmerjenost oziroma postati »normalni« ter da bi morali nehati izpostavljati svojo slabost kot nekaj dobrega in posebnega, če želijo izboljšati svoj položaj v družbi.

»Morajo se obnašati naravno in biti kot ves normalen svet. Skratka, da ne obstajajo niti geji, niti lezbijke.« (moški, 20, Prometna fakulteta)

Drugi pa so mnenja, da njihovega položaja ni potrebno izboljšati, saj so oni tisti, ki se morajo skrivati ter naj ne prikazujejo javno oziroma obnašajo drugače (arogantno, ubogo), saj to moti ostale. Tukaj prevladuje mnenje, da se homoseksualci delajo uboge, družba pa ima bolj pomembne probleme, ki jih mora reševati, homoseksualci pa so slepi za ostala, pomembnejša družbena vprašanja in bi radi vso pozornost in pomoč imeli samo zase.

»Naj si ne izmišljujete, da so žrtve. Mnogi imajo veliko več problemov v življenju in ne razmišljajo samo o tem, kako bodo ogrozili položaj homoseksualcev.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologija)

»Izpostavljajo sebe v prvi plan, v ospredje, pred pomembnejše socialne probleme. Ljudje stradajo, zmrzujejo, a oni bi radi, da je vsa pozornost usmerjena na njihovo paradiranje in seksualnost.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

Respondenti prav tako ne razumejo, zakaj imajo potrebo po izpostavljanju, s katerim spodbujajo neredne ter zakaj želijo promovirati svojo nenormalnost in dražiti večino, ki jim nasprotuje. Njihovo »eksponiranje« ostro obsojajo in označujejo za nehumano, nekateri pa dodajajo, da jih ne zanimajo, dokler so nevidni oziroma za svojimi štirimi stenami.

»Ne razumem, zakaj oni paradirajo, kaj s tem dokazujejo. Samo dajejo huliganom povod za nered.« (ženska, 19, Medicinska fakulteta)

»Če menijo, da je to, kar delajo, normalno, zakaj se potem toliko izpostavljajo.« (ženska, 20, Medicinska fakulteta)

»Ni normalno, da se njih 300 norčuje iz vseh nas ...« (moški, 20, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

»Potrebno bi jih bilo izkoreniniti, če se prikazujejo v javnosti, kar pa počnejo doma, me ne zanima. To bi se moralo prepovedati, povsem nehumano.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Naj delajo, kar hočejo, a za zaprtimi vrati. Poskušala sem biti tolerantna do njih, a mi tak prizor povzroča slabost. Nič nimam proti njim, a enostavno se mi taki ljudje gnusijo.« (ženska, 20, Medicinska fakulteta)

Prav tako pa se pojavlja mnenje, da je homoseksualnost v Srbiji nesprejemljiva in da lahko gredo drugam, kjer to tolerirajo. Kot smo že omenjali v poglavju »Nacionalizem in tradicionalizem«, gre za prepričanje, da so vrednote LGBT populacije nevarne, sumljive, uvožene z Zahoda in nikakor ne sodijo v srbsko zgodovinsko dediščino (Radoman 2011). Tudi Cerkev interpretira homoseksualnost kot provokacijo z Zahoda in meni, da so teme in problematika, povezana z LGBT populacijo, nepomembne in vsiljene s strani Zahodne Evrope in Amerike. Pogosto izpostavljajo, da gre za nasilno amerikanizacijo oziroma evropeizacijo vzhodnih pravoslavnih družb in kultur, ker med drugim predstavljajo grožnjo tradiciji (Jovanović 2013).

»Ni nam treba kopirati drugih držav, da bi nas sprejeli.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Ker je to največje možno zlo za Srbijo in Srbe. Naj gredo tja, kjer jih ljudje sprejemajo. Srbija je dokazala, da jih ne.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»V lastnem domu naj vsak počne tisto kar si želi, naj pa ne reklamirajo bolezni kot nekaj normalnega zato, ker so nekateri premožni ljudje geji ali lezbijke.« (moški, 20, Prometna fakulteta)

V omenjeno kategorijo prav tako sodijo anketiranci, ki bi s pogovorom poskušali vrniti prijatelje na »pravo pot«, v nasprotnem pa bi prekinili stike, saj bi kaj takšnega bilo nesprejemljivo.

»Bil bi razočaran, poskušal bi ga odvrniti od tega.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Poskušal bi mu pomagati, če to želi, če ne, bi prekinil odnos z njim.« (moški, 20, Prometna fakulteta)

*»Poskušal bi ga prepričati, naj se vrne v »normalo«, včasih je treba težiti k večini.«
(moški, 20, Medicinska fakulteta)*

4) Pri kategoriji »pasivna toleranca« gre za višjo stopnjo sprejemanja kot pri prejšnji kategoriji. Še vedno pa je prisotno nerazumevanje in poskusi predrugačenja gejev in lezbijk, ki načeloma ne bi motili respondentov, če bi bili manj eksplicitni, bi se manj izpostavljali in če jih ne bi ogrožali. Lahko bi jih tolerirali, v kolikor ne bi vsiljevali svojega življenjskega stila. V to kategorijo, lahko rečemo, sodijo tudi tisti, ki jih tematika ne zanima oziroma nimajo posebnega mnenja, saj se povečini tudi oni ne strinjajo s homoseksualnostjo, je ne sprejemajo, vendar nimajo eksplicitno negativnega stališča. Anketiranci naj ne bi imeli nič proti gejem in lezbijkam, če ne ogrožajo ostalih, ali ne paradirajo oziroma se ne izpostavljajo. Pomembno je biti pozoren na omenjeni »če«, saj veliko ljudi, tako glede homofobije kot tudi ksenofobije in drugih oblik diskriminacije, izpostavlja, da nimajo ničesar proti marginaliziranim ali manjšinskim skupinam, vendar bi bilo najbolje, da so taki ljudje manj vidni oziroma se obnašajo v skladu s pričakovanji (Rener 2009).

»Nimam nič proti njim, a ne mislim, da je potrebno, da paradirajo po ulicah, ker bom nekega dne jaz starš in me bo otrok vprašal, kako to... Vsak ima pravico, da počne kar hoče, a v svoji sobi.« (ženska, 20, Veterinarska fakulteta)

*»Naj delajo, kar hočejo, vse dokler tega ne reklamirajo in se ne izpostavljajo, ker je to njihova stvar, zato ni treba, da je kdo prisiljeno seznanjen z njihovimi opredelitvami.«
(moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)*

»V bistvu so oni rojeni s tem. Mislim, da zaradi tega niso slabi ljudje, nimam predsodkov. Moti me samo njihovo izkazovanje »ljubezni« v javnosti.« (ženska, 20, Fakulteta za arhitekturo)

*»Ljudje kot ljudje, a nisem njihov pristaš in jih ne podpiram, a so dobili vlogo politične marionete zaradi »doseganja« enakopravnosti v družbi zaradi vstopa Srbije v EU.«
(moški, 20, Fakulteta za arhitekturo)*

»Dovolil bi jim zakonsko skupnost, strogo pa prepovedal posvojitev otrok. Ne motijo me, dokler me ne začnejo direktno vznemirjati.« (moški, 20, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

V omenjeno kategorijo bi lahko sodilo »pogojno sprejemanje« v primeru, da se izkaže, da je prijatelj/ica gej ali lezbijka, saj ne bi pokazali pretiranega navdušenja oziroma podpore, vendar bi jih sprejeli, ali se vsaj potrudili razumeti in sprejeti. Prav tako homoseksualna usmerjenost verjetno ne bi vplivala na prijateljstvo, nekateri pa bi jim poskušali v pogovoru razložiti, da to ni naravno. Navajajo, da bi bili začudeni in jim ne bi bilo prijetno, vendar se njihov odnos zaradi tega ne bi bistveno spremenil (v kolikor jih na noben način ne bi ogrožali). Nekateri anketiranci imajo različno mnenje o gejih in lezbijkah, kar je večinoma odvisno od spola. Ženske namreč omenjajo, da jih ne bi motilo, če bi prijatelj bil gej, vendar bi se morda oddaljile od prijateljic lezbijk oziroma bi jih težje sprejele. Enako velja tudi za moške, saj to, da je prijateljica lezbijka, ne bi vplivalo na prijateljstvo, pri prijateljih gejih pa pogosto navajajo potencialni strah (da jih ne bi »napadel«), vendar večinoma pravijo, da bi skušali razumeti in se navaditi.

»Enostavno, če je moški, bi se malo prestrašil. Nič nimam proti lezbijkam.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Verjetno bi se na nek način oddaljila od nje, če gre za lezbijko, če gre za geja, me ne bi motilo.« (ženska, 20, Veterinarska fakulteta)

»Ne bi mi bilo ravno vseeno, ampak nimam nič proti temu, samo bal bi se, da me kdaj ne napade. Kot prijatelj sem tu, da vsaj poskušam razumeti.« (moški, 20, Veterinarska fakulteta)

»Malce bi spremenil mišljenje o njemu/njej, a ne vem, kako bi točno reagiral.« (moški, 20, Medicinska fakulteta)

»Najprej bi bila v šoku, a bi ga/jo kasneje verjetno sprejela, glede na dolgoletno prijateljstvo in stvari, ki smo jih skupaj preživeli.« (ženska, 20, Prometna fakulteta)

»Nisem razmišljal o tem. Verjetno ne obstaja ta možnost, ker se ljudje podobnih lastnosti privlačijo in jaz nisem gej ...« (moški, 20, Prometna fakulteta)

»Moral bi ga sprejeti, ker bi bilo neumno, da prekinem vsak kontakt z njo/njim, čeprav ne bi razumel.« (moški, 28, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

V naslednjem odgovoru lahko zasledimo tako imenovano binarno selekcijo, ki je, kot pravi Renner (2009), vidna tudi v rimskokatoliški cerkvi (enako velja tudi za SPC), katere uradno

stališče glede homoseksualnosti je, da homoseksualnost sama po sebi ni greh, je pa grešno prakticiranje homoseksualnosti. Tovrstna razdelitev je nevarna in vodi v razdvojenost ter notranje napetosti znotraj same ranljive skupine.

»Mislim, da bi ga sprejel, takšnega kot je, ne bi želel sovražiti njega, temveč njegov greh.« (moški, 21, Pravoslavna bogoslovna fakulteta)

Spodaj so navedeni odgovori oseb, ki menijo, da Parada ponosa v Srbiji nima smisla, saj Srbija ni pripravljena na takšen korak, nekateri pa so mnenja, da to ni pravi oziroma najboljši način za doseganje pravic. Rezultati GSA (2010) kažejo, da 45 % anketirancev vidi Parado kot provokacijo ljudi, ki so »normalno« spolno usmerjeni.

»Zato, ker sem tudi jaz ponosna na svojo seksualnost, pa ne paradiram. Smatram, da je to čisto medijska stvar za 'pranje' denarja.« (ženska, 21, Fakulteta za arhitekturo)

»Mislim, da je to treba organizirati kot vrhunec, proslavo zaradi dobivanja oz. spoštovanja njihovih pravic, v Srbiji pa dobiva kontraefekt, spodbuja nasilje skupin, tj. daje povod za nasilje določenih skupin, ki jih spet spodbuja nekdo drug.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Mislim, da je to napačen način boja za pravico, predvsem ker to ni njihov boj, temveč politična borba za vstop v EU.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Pravico do demonstracij in stavk ima vsak, a se to ne počne na silo, v kolikor družba generalno ne sprejme tovrstnih shodov.« (moški, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Zato, ker me zares ne moti, ampak mislim, da država Srbija ni popolnoma pripravljena sprejeti tega koraka.« (ženska, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Če jih to osrečuje, potem je OK, a glede na to, da so Srbi neinformirani ljudje in veliki konservativci, je boljše, da se ne odvije. Saj kot pravijo, s tem ne bodo dobili pravic in lahko sigurno še bolj ziritirajo tiste, ki jih sovražijo.« (moški, 20, Medicinska fakulteta)

Glede tega, ali homoseksualni pari lahko enako dobro vzgajajo otroke kot heteroseksualni, se nagibajo k temu, da to zaradi širše družbe in tudi otroka ne bi bilo pametno, ampak tega ne zavračajo odločno, in v svojih izjavah niso žaljivi. Večinoma gre za nestrinjanje zaradi

homofobične družbe, ki bi lahko vršila pritisk na otroka iz takšne družine, in nenaravnost tovrstne »skupnosti«. Nekateri so mnenja, da bi to morda bilo sprejemljivo, vendar je za otroka vendarle bolje, če ima v procesu odraščanja starša različnega spola.

»Mislim, da bi imeli enako volje in pozornosti kot ostali, a to ni nekaj naravnega za otroka, ne bi priporočal.« (moški, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»To je relativno vprašanje. Stvar je v tem, koliko je kdo pripravljen na to vlogo. Med drugim je vprašanje, v kolikšni meri bo to vplivalo na otrokovo opredelitev. Vseeno mislim, da mora imeti otrok vzor matere in očeta v procesu socializacije.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Nimam izoblikovanega mišljenja o tem, a mislim, da v Srbiji to ni možno zaradi mentalitete naroda.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

5) Kategorija »sprejemanje«, kot že njeno ime pove, vključuje odgovore tistih anketirancev, ki imajo pozitivna stališča do istospolno usmerjenih oseb oziroma jih ne motijo, jih na nobeni podlagi ne ločujejo od heteroseksualnih in jih dojemajo kot popolnoma enake. Nekateri poudarjajo, da so geji in lezbijke nepravilno marginalizirani in da ima vsak pravico do izbire ter da so vsi ljudje enaki, ne glede na spolno usmerjenost.

»Absolutno nič, vsak ima pravico živeti svoje življenje. Ljudi se ne bi smelo deliti po nobenih merilih.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Enako kot si mislim o »hetero« ljudeh, brez razlike! Da jih je treba že enkrat pustiti pri miru.« (ženska, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Menim, da so ogroženi in marginalizirani ter da so danes v Srbiji preganjani, kakor so bili preganjani v Nemčiji v času Hitlerja, kar je sramota.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

Tukaj so respondenti mnenja, da niso homoseksualci tisti, ki se morajo kakor koli spremeniti, da bi se njihov položaj izboljšal, ampak homofobična družba. Večinoma navajajo, da imajo enako kot vsi ostali tudi oni pravico na svojo spolno usmerjenost oziroma so mnenja, da je družba tista, ki se mora spremeniti, jim omogočiti pravice in jih sprejeti. Kot iz naloge vidimo, zakoni, ki naj bi omogočali homoseksualnim osebam varnost, načeloma obstajajo, prav tako obstajajo zakoni, ki naj bi jim omogočali svobodno gibanje in svobodno življenje.

Vendar kljub temu to še ne pomeni, da imajo res geji in lezbijke v vsakdanjem življenju omenjene pravice, da so svobodni, da se lahko sprehajajo po cestah brez strahu in da jim je omogočena pravica do mirnega »zborovanja« (Mršević 2013). V nadaljevanju so predlogi respondentov, kako bi se položaj gejev in lezbijk v Srbiji lahko izboljšal oziroma kako oni vidijo njihov položaj.

»Smatram, da je položaj LGBT oseb v Srbiji zelo ogrožen. Prav tako mislim, da borba za njihove pravice ni vodena na pravi način in ne more potekati mimo širše borbe za bolj pravično družbo.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Menim, da je potrebno 'prebuditi' zavest heteroseksualnih oseb o homoseksualcih.« (ženska, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Morali bi izbrati boljše aktiviste, ki bi jih predstavljali bolj pristno.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Njihov položaj v družbi žal ni odvisen od njih samih!« (ženska, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Morajo imeti Parado, ravno zato, da bi bili bolj zastopani in da vztrajno zahtevajo enakopravnost in zato, ker brez kakršnegakoli izpostavljanja v Srbiji nikoli ne bodo imeli besede.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Pri Paradi ni ogrožena varnost ljudi in borijo se, da lahko svobodno izrazijo svoja čustva, ne da bi bili obsojani.« (moški, 21, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

Iz kvantitativnega dela naloge lahko vidimo, da je na vprašanje »Ali homoseksualni pari lahko vzgajajo otroke enako dobro kot heteroseksualni?« odklonilno odgovorilo 74.1 % anketirancev, 9.8 %, je odgovorilo, da ne vedo ali bi homoseksualci lahko vzgajali otroka enako dobro, ali da bi morda lahko, vendar niso prepričani, pritrdilno pa je odgovorilo 16.1 % anketirancev. Iz raziskave GSA (2010) je razvidno, da 4.5 % anketirancev podpira posvojitev otrok s strani homoseksualnih parov, pri srednješolcih iz raziskave, ki jo je opravila Radoman (2011), pa je takšnih oseb 14.5 % Respondenti, ki imajo pozitivna stališča glede vzgoje otrok s strani homoseksualnih parov, menijo sledeče:

»Ne vidim razlik med tema dvema »vrstama« parov. Ne verjamem, da je vzgoja otrok samo odgovornost družine, ampak odgovornost cele družbe.« (moški, 20, Filozofska fakulteta – oddelek za sociologijo)

»Vprašanje je kompleksno, ampak mislim, da ni razloga, da bi slabše izvajali vzgojo in izobraževanje otrok.« (moški, 21, Filozofska fakulteta – oddelek za zgodovino)

»Vse dokler so to normalni pari (niso nagnjeni h kakšnim odklonitvam), da. Kdo pravi, da so vsi stejt pari dobri v tem?« (ženska, 20, Fakulteta za arhitekturo)

»Da, samo ne smejo pustiti, da njihova homoseksualnost vpliva na seksualno opredelitev otroka.« (ženska, 20, Prometna fakulteta)

»Mislim, da v veliki meri zmorejo, ampak spet ne toliko kot heteroseksualni. Verjetno bi lahko, a je to odvisno od pogojev okolja in tega, kako drugi gledajo na to.« (ženska, 20, Medicinska fakulteta)

8.3 Analiza intervjuja z Vladanom Glišićem iz organizacije »Srpski sabor Dveri«

Zaradi odkrito homofobičnega stališča organizacije (pozneje tudi stranke, danes gibanja) »Srpski sabor Dveri« smo februarja 2012 opravili intervju z njenim predstavnikom Vladanom Glišićem. Zanimalo nas je, kaj so temeljni razlogi za njihovo (homofobično) politiko, kako na to gleda javnost oziroma tisti, ki jim sledijo, ali so pripravljeni na kakršen koli kompromis pri odnosu do homoseksualnih oseb ter kaj je tisto, kar jih najbolj moti. S tem smo se želeli približati vzrokom za tako visoko stopnjo homofobije, pobližje spoznati poglede desničarske organizacije Dveri, ki homoseksualnosti glasno nasprotuje in skušali izvedeti, kaj to pomeni za homoseksualne osebe. Navedli smo že, da gre pri negativni reprezentaciji drugih, ki je po Boreusu (v Kuhar 2009) eden izmed tipov diskriminacije, za vzpostavljanje razlike med »nami« in »njimi«. Lastno skupino v tem primeru povzdiguje, preostale pa konstruiramo kot Druge, ki so manjvredni in ogrožajoči. Do neke mere se jih sprejema oziroma tolerira, vendar le dokler so v družbeno sprejemljivih okvirjih in dokler so podrejeni dominantni skupini. Takšen »nastop« lahko opazimo tudi pri stališčih, ki jih zagovarjajo Dveri. Iz naslednjega odgovora je možno razbrati jasno delitev na »nas« in »njih«, ki se očitno na različne načine trudijo biti enakopravni.

Problem je v tem, da nosi ta Parada v sebi zrno kršenja javnega reda in miru, ki se razvije kasneje. Ob prejšnji so bili trije ekscesi, o katerih se običajno sploh ne govori. /.../ Vendar pa je v bistvu največji problem v tem, da je to prvi korak k vsemu, kar šele sledi, kar se pri stranskih vratih že nekako dogaja ob filmu »Parada« Srđana Dragojevića, saj cele razrede in šole vodijo gledat ta film. /.../ Film je eno najmočnejših propagandnih orožij, to pomeni, da je ta film najresnejša propaganda gejevske ideologije. /.../ To, kar oni najjavljajo, je začetek pohoda v institucije. Torej, začne se z gejevsko parado, potem pride zgodba o zahtevah po legalizaciji njihovih porok. /.../ Zdaj gejevski lobi ni več potreben. Zdaj imate gejevsko diktaturo. Zakaj bi imeli gejevski lobi, če pa imate medije, ki so vsi pod njihovim nadzorom (Glišić 2012).

»Srpski sabor Dveri« med drugimi, ki izražajo podoben diskurz, po mnenju Radoman (2011), sodi med akterje, kjer prevladuje retorika, ki homoseksualnost označuje kot bolezen, nekaj nenaravnega, poudarja obstoj gejevskega lobija in nacionalno identiteto, ki je ogrožena s strani Zahodne gejevske kulture, kar lahko razberemo iz naslednjega citata:

/T/ema je zmanipulirana iz različnih razlogov. Po eni strani je nekdo hotel poslati signal svojim sponzorjem na Zahodu, da je tukaj zelo težka situacija in da je potrebno tem organizacijam dati še več denarja, po drugi strani pa so se politiki hoteli malo prikupiti, ne toliko tej populaciji, ker ta nima tolikšnih volilnih kapacitet, temveč Zahodnim ambasadam, ki tukaj to forsirajo. In ko so ugotovili, da jih bo to na prihajajočih volitvah drago stalo, je ta zgodba izpadla kot velika zarota. Nobene velike zarote ni, nihče tukaj ni pripravljal velikega pokola v Beogradu, vsekakor ne večjega kot pred enim letom, ki mu je policija bila komaj kos, ampak je stvar v tem, da so izračunali, da bo politična škoda na volitvah zanje velika in so se umaknili (Glišić 2012).

Politični diskurz močno vpliva na homonegativnost v določeni družbi, saj ideje postanejo ideologije, če se razširijo v družbi in kadar se posamezniki oziroma skupina lahko poistovetijo z njimi in jih s pomočjo različnih razprav pomikajo med pripadnike skupine in celotne družbe. To ustvarja družbeno klimo, ki se na več ravneh prilagaja takšnim ideologijam in politikam (Dijk 2006). Primer tega so nekatere konservativne stranke, ki obsojajo manjšine za družbene probleme in na ta način pridobivajo volivce in privrženca. Prav tako pa lahko na bolj subtilen način pritegnejo tudi tiste, ki zavračajo odprti rasizem, ampak so na primer bolj občutljivi na preveliko kulturno različnost, družinske (tradicionalne)

vrednote in podobno. Radoman (2011) dodaja, da Dveri, kot tudi nekatere druge stranke, v svojem homofobičnem nastopu niso tako eksplicitne kot npr. skrajno desničarske (mladinske) organizacije. Navaja, da je to posledica tega, ker stranke čuvajo »ugled« in volivce, zato ne pozivajo odkrito na nasilje, mladinske skrajno desničarske organizacije pa nimajo nikakršnih ovir.

Mi skušamo sporočiti, da nasilje ni sporočilo večine državljanov, ker vemo, da večina državljanov Srbije stoji za našim sporočilom, za našim bojem proti gejevski paradi, ampak ne na način, ki bi koga zlorabljal. /.../ Pravoslavni duh pomeni, da nihče nima pravice, da kogar koli napada, in če je kdo proti tebi, je to še vedno njegova svoboda, svoboda, ki mu je konec koncev dana od Boga. Ne pa tako kot na Zahodu, kjer na koncu pridete v situacijo, da otroku ne upate povedati svojega mnenja, da je to nekaj nesprejemljivega. /.../ Tukaj gre za posledico celega koncepta družbe, ki je seksualno orientacijo spremenil v sredstvo za manipulacijo. Torej v bistvu družba, ki bi se lahko v Srbiji vrnila k svojim praviim koreninam, koreninam, ki bi jutri vodile k rojevanju večjega števila otrok, k veliko bolj normalnim odnosom med ljudmi, je družba, kjer se tudi heteroseksualni pari ne bi smeli »eksplicitno« obnašati (Glišić 2012).

Dveri so v Srbiji precej razpoznavna desničarska organizacija, ki se v medijih prebija s svojo antigej politiko, prav tako pa so znani po svojem »Družinskem pohodu«, ki ga že leta organizirajo kot protest proti Paradi ponosa. V svoji (homofobični) politiki močno poudarjajo, da so za tradicionalne in družinske vrednote ter pravice večine državljanov Srbije, kar so samo nekateri izmed razlogov (oziroma »izgovorov«), zakaj se borijo proti večji vidnosti homoseksualcev.

Proti promociji homoseksualnosti se borimo tudi zato, ker zdaj najbolj izrazito prihaja v šole, medije. /M/lad človek, ki se v tem obdobju seksualno išče, ni siguren, tudi če na koncu postane heteroseksualec, kar mi sicer smatramo za normalno in zdravo, zaželeno. Zamislite si, če ga v tem obdobju bombardirate z mediji, zgodbami o tem, da je to zaželeno, dejansko ustvarjate deformacijo, za katero sploh ni nujno, da je naravni tok stvari. No, zato se mi zavzemamo, da bi se vsa ta seksualna manipulacija izločila iz javnosti. /.../ Ker to, kar se imenuje seksualna svoboda, ni seksualna svoboda, ampak manipulacija, da bi se ukinila osebna svoboda. In to je pravzaprav razlog, zakaj smo se mi borili proti njim, ker so oni bili najbolj transparentna oblika tega, družba pa je na instinktivni ravni čutila, da to ni v redu, a tega ni znala artikulirati. Tako smo imeli

priložnost osmisлити celotno zgodbo o družinskem modelu in drugih stvareh, ki so vse tisto, za kar se mi zavzemamo. /.../ Mi smo šli z družinskim sprehodom z idejo – za družino – in zaradi tega proti gejevski paradi; ne proti gejevski paradi zato, ker imamo nek iracionalen strah. Tako je bilo to dejansko bistvo naše akcije (Glišić 2012).

Pri premiku predsodkov v smeri politične korektnosti, kljub temu da homofobija naj ne bi bila več javno sprejemljiva oblika izražanja oziroma delovanja, še vedno lahko opazimo pestro publiko, ki tovrstne poglede še kako pozdravlja oziroma spodbuja, kar je moč opaziti pri volilnem »nagrajevanju« politikov, ki spodbujajo nestrpnost (Rener 2009). Tukaj gre za klasično hierarhijo zatiralne moči, ki pa se celo ponaša z liberalno odprtostjo (Rener 2005). Iz spodnjega citata lahko vidimo, kaj je tisti »kompromis«, na katerega bi bili pripravljeni.

To, kjer bi se mi lahko kaj dogovorili, je zgodba o zaščiti človekovih pravic. Konkretnim ljudem je potrebno pomagati in preprečiti tisto, kar je v tej zahtevi smiselno – da ni diskriminacije na tej osnovi. Pri tem je ena stvar diskriminacija, druga pa vsiljevanje določenega modela. /.../ Človeku, ki ima problem, npr. v službi, ker ga nekdo odpusti ali trpinči zato, ker ve, da je homoseksualec – ne zato, ker to sam izpostavlja kot svojo orientacijo, temveč zato, ker mu je s tem kršena zasebnost – potem mora biti tak človek zaščiten in to ni sporno. /.../ To je res tema za družbo prihodnosti, ampak v Srbiji imamo veliko resnejše, bolj konkretne, veliko težje probleme, s katerimi se mora človek boriti. In ob tem je vprašanje pravic homoseksualcev obrobno vprašanje (Glišić 2012).

Kot poudarja Dollard (v Nastran Ule 1999), so predsodki verbalni izrazi agresije, ki se pogosto usmerijo k občutljivim in dosegljivim tarčam, kot so manjšine, namesto proti dejanskim vzrokom frustracij. Spodnje stališče sicer ni presenetljivo glede na stopnjo homofobije v Srbiji in glede na to, da tako med starimi, kot tudi med mladimi prevladuje neodobravanje istospolnih zvez. Prav tako pa je v Ustavi zakonska zveza opredeljena kot urejena življenjska skupnost moškega in ženske. Kot omenjeno so tudi v šolskih učbenikih zakonske zveze izenačene s »heteroseksualnimi« zvezami, družine pa s »tradicionalno« družino (Zulević 2008). Pa vendar se moramo zavedati, da tovrstna izključujoča, diskriminatorna stališča zelo slabo vplivajo ne samo na homoseksualne osebe, ampak tudi na kvaliteto odnosov v istospolni zvezi (Jarić 2011).

Mi smo proti legalizaciji njihovih porok v smislu izenačevanja s heteroseksualno zakonsko zvezo, ker mislimo, da je ta nekaj svetega in zelo pomembna stvar za razvoj

družbe, sploh družbe, ki ima problem bele kuge, demografsko katastrofo in vse ostalo. Ampak prav tako mislimo, da obstajajo možnosti, da se na nivoju teh civilnih partnerstev najde nek način, da bi lahko oni med sabo zakonito urejali premoženjske in druge zadeve. Najti način, ki bo njim reševal njihove osebne težave, ne pa vplival na družbene temelje. Da ne posega v rušenje svetosti zakonske zveze kot odnosa med moškim in žensko. /.../ Ampak da takšno partnerstvo vključuje otroka, to je pa že manipulacija. To ne sme biti sprejeto. Ker ta otrok ima pravico, da se razvija v skladu z družinskimi vrednotami in naravo. Naravno je, da se otrok rodi moškemu in ženski. Ni potrebno, da gremo v ekstreme, za katere tudi družba ne ve, kako se bodo na koncu iztekli. Nihče nam namreč ne zagotavlja, da ne bo jutri nekdo odkril, da je za otroke psihološko pogubno, da jih vzgajajo homoseksualci (Glišić 2012).

9 ZAKLJUČKI

V pričujoči magistrski nalogi izhajamo iz razumevanja, da problem homofobije ni homoseksualec sam, pač pa sovražna in diskriminatorna družba, ki istospolno usmerjeno osebo konstituirajo kot »Drugega«. Pri razumevanju homofobije moramo zato upoštevati, da ima različne funkcije v posameznih nacionalnih okoljih. Te so odvisne od kulturne in družbene organizacije razmerij med spoloma, institucionalizacije načela enakosti spolov, priznavanja kulturnih razlik in družbene vključenosti gejev in lezbijk (Kuhar in drugi 2011). Ule (v Renner 2009) poudarja, da predsodki in stereotipi niso individualna lastnost, kjer bi šlo za posameznikovo moralno ali etično nezaveščenost oziroma pomanjkanje znanja ali izkušenj, ampak gre za ukoreninjeno družbeno konstrukcijo in ideologijo, ki se kaže kot struktura moči. Pomembno vlogo pri homonegativnosti imata tudi stigmatizacija, ki je zelo diskreditirajoča in se med drugim uporablja kot sredstvo za nadzor nad določenimi segmenti populacije, prav tako pa pomaga ohranjati obstoječo družbeno hierarhijo (Coleman 1999), ter negativna stereotipizacija oseb, ki se kaže v nespoštljivem ali netolerantnem odnosu do drugačnih (Allport v Nastran Ule 1999). Kadar skušamo predsodke posplošiti, postanejo odkrito orodje določene politike ali ideologije. Po drugi strani pa ignoriranje predsodkov povečuje njihovo moč in vpliv ter jih na ta način tudi opravičuje (Nastran Ule 1999, 300). Negativnim primerom elit in državnih organov pogosto še bolj odprto in nasilno sledijo organizacije ali skupine mladih, kot je primer tudi v Srbiji, ki odkrito diskriminirajo ali napadajo različne manjšine. Spodbujanje homofobičnih ideologij s strani elit in institucij

jasno vpliva na vsakdanjo prakso izključevanja, marginalizacije in nasilja proti Drugim ter ustvarja družbeno klimo, ki se na več ravneh prilagaja takšnim ideologijam in politikam (Dijk 2006). Sporočilo, ki ga dominantna skupina pošilja, je v primeru homofobije zelo pomembno. Ljudje sledijo stališčem in prepričanjem z vrha, zato se ni čuditi, da v državi, kjer je homofobija odkrito prisotna, obstaja visoka korelacija med negativnim odnosom do homoseksualnosti in nacionalizmom ter tradicionalizmom. Zelo visok odstotek anketirancev v raziskavah javnega mnenja, ki smo jih predstavili v nalogi, je precej ponosen na svojo nacionalno pripadnost, kar negativno vpliva na odnos do homoseksualnosti, saj so bolj nacionalistične osebe znatno bolj homofobične. 6.3 % oseb, ki jim nacionalna pripadnost sploh ni pomembna, ne bi želelo imeti homoseksualca za soseda, medtem ko pri tistih, ki so zelo ponosni na svojo nacionalno pripadnost, tega ne bi želelo 52.5 %.

Močna desekularizacija, ki se je v devetdesetih letih začela širiti tudi v Srbiji, je imela za posledico velik politični vpliv cerkve na družbeno življenje (Jovanović 2013). SPC izraža odkrito žaljenje in sovraštvo, ki se kaže ali v interpretaciji homoseksualnosti kot nečesa, kar odstopa od zakonov narave, je nenormalno, ali pa nečesa, kar napada srbski narod in njegovo moralo. Primer tega je zelo negativna reakcija voditeljev SPC in tudi vernikov na Parado ponosa. Vloga Cerkev in njena stališča so zelo pomembna pri boju proti homofobiji. Kot kažejo rezultati naše raziskave, 85 % študentov pripada pravoslavni veroizpovedi, med negativnim odnosom do homoseksualnosti in religioznostjo pa obstaja visoka korelacija. 64.4 % tistih, ki jim vera predstavlja zelo veliko vlogo v življenju, bi motilo, da vidijo homoseksualni par v javnosti, vendar 5.9 % tistih, pri katerih vera ne igra nikakršne vloge. Zadosten primer tega, da Cerkev v Srbiji deluje tudi zunaj svojih pristojnosti, je predlog Zakona o prepovedi diskriminacije, ki je bil na pobudo Srbske pravoslavne cerkve (SPC) odstranjen z dnevnega reda seje Državnega zbora, naknadno pa je bil vendar sprejet. Kot poudarjata Štulhofer in Rimac (2008), igra verska tradicija pomembno vlogo pri homonegativnosti in naj bi vplivala na posameznike, ki so pripadniki določene veroizpovedi, in tiste, ki to niso, in sicer zaradi vpliva religije na lokalne institucije in kulturo, ki jo soustvarja, njeni vplivi pa so prisotni ne glede na starost, izobrazbo ali intenziteto verskega prepričanja.

Herek (1991) poudarja, da predsodkov ni mogoče izkoreniniti, ne da bi hkrati napadli njihove institucionalne korenine. To je možno z uzakonitvijo protidiskriminacijskih zakonov in politik. Ustava Republike Srbije iz leta 2006, ki sicer prepoveduje diskriminacijo, nikjer

izrecno ne omenja prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti. Zapisano je zgolj, da je prepovedana diskriminacija na katerikoli podlagi. Mršević (2013) navaja, da je največja pomanjkljivost pravne regulative, ki ščiti položaj neheteroseksualnih oseb, ne vključenost v kategoriji »zločina iz sovraštva«, kar bi omogočalo hitrejše in učinkovitejše izvajanje sodnega postopka v primerih homofobičnih in transfobnih zločinov.

Stališča 175 študentov s Pravoslavne bogoslovne fakultete, Filozofske fakultete – oddelka za sociologijo in oddelka za zgodovino, Fakultete za arhitekturo, Fakultete za promet, Medicinske fakultete in Veterinarske fakultete Univerze v Beogradu, ki so sodelovali v raziskavi, ne odstopajo bistveno od rezultatov EVS (2008) raziskave, kakor tudi od ostalih, že obstoječih raziskav za Srbijo (GSA 2010; Radoman 2011). Ne glede na to, da študentje sodijo v najbolj liberalno skupino oseb, skupino mladih, je tudi pri njih opazna visoka stopnja homofobije, ki se ne razlikuje bistveno od starejših skupin. Kot je že iz prejšnjih raziskav razvidno, tudi rezultati te raziskave kažejo, da je pri moških prisotna nekoliko višja stopnja homofobije kot pri ženskah. Prav tako so pokazali, da se med fakultetami stopnja homonegativnosti razlikuje, saj je med študenti Filozofske fakultete z oddelka za sociologijo stopnja homonegativnosti znatno najnižja in v določeni meri sprejemajo homoseksualnost kot nekaj normalnega. Tem sledijo študentje s Fakultete za arhitekturo, z nekoliko višjo stopnjo homofobije, v nadaljevanju pa v tem vrstnem redu: študentke in študenti s Fakultete za medicino, Filozofske fakultete z oddelka za zgodovino, Veterinarske fakultete in Fakultete za promet, ter z daleč najvišjo stopnjo homonegativnosti tisti s Pravoslavne bogoslovne fakultete.

V kvalitativnem delu raziskave se je pokazalo pet prevladujočih kategorij odnosa do homoseksualnosti. V prvih dveh (»medikalizacija« in »odkrita nesprejemanje«) prevladujejo zelo homofobična, diskriminatorna in sovražna stališča, kot jih pogosto lahko vidimo pri skrajno desničarskih organizacijah in politikah, ali pri SPC. V tretji kategoriji (»sindrom NIMBY«) prevladujejo nekoliko bolj tolerantna stališča, vendar še vedno precej homofobična, saj navajajo, da bi lahko tolerirali homoseksualne osebe, v kolikor bi bile popolnoma nevidne in potisnjene v zasebnost. Četrta (»pasivna toleranca«) vključuje tiste osebe, ki ne razumejo in ne sprejemajo popolnoma gejev in lezbijk, vendar jih načeloma ne bi motili, če bi bili manj eksplicitni, če bi se manj izpostavljali in če jih ne bi ogrožali. V peto (»sprejemanje«) pa sodijo osebe, ki ne delajo razlik med hetero- in homoseksualnimi osebami oziroma jih sprejemajo takšne kot so in jih večinoma tudi podpirajo.

V kategoriji »medikalizacija« gre za stališče, da so geji in lezbijke bolni in da razkazujejo svojo nenormalno in nemoralno bolezen, ki bi jo morali zdraviti. Dalje so mnenja, da slabo vplivajo na otroke in da jih nikakor ne bi smeli imeti, saj bi jim bili slab vzgled. Prav tako pa mislijo, da jih zaradi bolezni vsekakor niti fizično ne morejo imeti. Če bi se pokazalo, da je njihov bližnji prijatelj ali prijateljica gej oziroma lezbijka, bi jih poslali na zdravljenje, ali pa bi jih s pogovorom poskušali prepričati oziroma jim razložiti, da to ni naravno in da se morajo spremeniti. V kategorijo »odkrita nesprejemanje« sodijo odgovori respondentov, ki ostro zavračajo homoseksualce in imajo zelo homofobična, sovražna in diskriminatorna stališča. Prevladuje mnenje, da bi homoseksualci morali spremeniti svojo spolno usmerjenost, saj naj bi bilo njihovo obnašanje nemoralno, ogrožajoče in sramotno za Srbijo. Velikokrat pa se izpostavlja tudi to, da »oni« nimajo družinskih vrednot, ampak širijo svojo nemoralnost in s tem lahko okužijo tudi otroke. Nekateri gredo tako daleč, da predlagajo njihovo iztrebljanje, ali vsaj nujnost, da zapustijo Srbijo in odidejo tja, kjer jim je mesto (tj. kjer jih sprejemajo, na Zahod). Znotraj omenjene kategorije prav tako najdemo odgovore, ki kažejo na razlike pri dojemanju gejev in lezbijk, saj gre za večje sprejemanje lezbijk, o gejih pa mislijo vse najslabše. V kategoriji »sindrom NIMBY« (ne na mojem dvorišču) prevladuje stališče, da anketirancev homoseksualci ne bi motili, dokler so (za njih) nevidni, potisnjeni v zasebnost, ali pa ne živijo v »njihovem« sosedstvu, v »njihovi« državi. Menijo, da morajo homoseksualci spremeniti svojo spolno usmerjenost oziroma postati »normalni« ter da bi morali nehati izpostavljeni svojo slabost kot nekaj dobrega in posebnega, če želijo izboljšati svoj položaj v družbi. Vidijo jih kot skupino, ki se dela ubogo in se pretvarja zaradi pozornosti. Njihovo »eksponiranje« ostro obsojajo, označujejo za nehumano, nekateri pa dodajajo, da jih ne zanimajo, dokler so za svojimi »štirimi stenami«. Respondenti prav tako ne razumejo, zakaj se želijo izpostavljeni, s čimer spodbujajo neredne ter dražijo večino, ki jim nasprotuje. Takšen diskurz (ki ga opazimo tudi pri organizaciji »Dveri«), ki je prav tako homofobičen, je v Srbiji možno najti v določenih stališčih vladajočih strank. Gre za »ideologijo štirih sten«, ki pravi, da bi izražanje homoseksualnosti lahko bilo legitimno zgolj v zasebnem prostoru. Pri kategoriji »pasivna toleranca« gre za višjo stopnjo sprejemanja kot pri prejšnji kategoriji, še vedno pa je prisotno nerazumevanje gejev in lezbijk, vendar respondentov načeloma ne bi motili, če bi bili manj eksplicitni, če bi se manj izpostavljali in če jih ne bi ogrožali. Lahko bi jih tolerirali, v kolikor ne bi vsiljevali svojega življenjskega stila. Omenjenega »če« ne smemo zamenjati z dejanskim sprejemanjem, saj gre tukaj zgolj za toleriranje v primeru popolne asimilacije gejev in lezbijk, kar pomeni, da je homofobija potihoma še vedno prisotna. Kategorija »sprejemanje« vključuje odgovore tistih anketirancev, ki imajo pozitivna stališča

do istospolno usmerjenih oseb oziroma jih te ne motijo, jih na nobeni podlagi ne ločujejo od heteroseksualnih oseb in jih dojemajo kot popolnoma enake. Ti respondenti so mnenja, da niso homoseksualci tisti, ki se morajo spremeniti, da bi se njihov položaj izboljšal, ampak homofobična družba. Nekateri poudarjajo, da so geji in lezbijke nepravilno marginalizirani in da ima vsak pravico izbire ter da so vsi ljudje enaki, ne glede na spolno usmerjenost. Dodajajo, da je potrebno prebuditi zavest ljudi o homoseksualnih osebah, in da je Parada pomembna, saj brez zahtev za enakopravnost in vidnost pravic nikoli ne bodo imeli.

Strah pred homoseksualci, ki je produkt predsodkov in stereotipov, večinoma izhaja iz nepoznavanja in odsotnosti izkušenj s homoseksualci. Večina ljudi, ki čuti odpor do homoseksualcev, z njimi pravzaprav nikoli ni imela stika (Toš in drugi v Kuhar 2006, 541). Med respondenti v naši raziskavi je 15.4 % takšnih, ki navajajo, da imajo homoseksualne prijatelje in 65.6 %, ki jih nimajo. Gentry (v Herek 1991) navaja, da bodo heteroseksualci, ki imajo homoseksualne prijatelje ali znance, verjetneje prej kot drugi sprejemali istospolno usmerjene osebe oziroma bodo do njih bolj tolerantni. Tudi rezultati naše raziskave kažejo, da obstaja zmerno visoka korelacija med stopnjo homofobije in tem, ali osebe imajo homoseksualne prijatelje ali ne. Weinberg (v Herek 1991) pravi, da bi to lahko delno izhajalo iz tega, da homoseksualci svojo spolno usmerjenost prej razkrijejo tistim, za katere menijo, da so bolj odprti in razumevajoči. V Srbiji pa velikokrat nastane problem, saj se veliko homoseksualnih oseb zaradi strahu pred diskriminacijo in stigmatizacijo ne želi razkriti, kar ima za posledico nezadovoljstvo homoseksualnih oseb in čedalje bolj zaprto, homofobično družbo. Po podatkih ene izmed raziskav, narejene v Srbiji (Jarić 2011) se je 27 % respondentov razkrilo svojim očetom in slabih 50 % materam, ostalim družinskim članom pa v še manjši meri. Rezultati naše raziskave pa prav tako kažejo, da je večina homofobičnih respondentov pripravljena prekiniti prijateljstvo, če bi izvedeli, da je prijatelj gej ali lezbijka, pri tistih nekoliko manj homofobičnih pa prevladujeta določen strah ali nelagodje, vendar bi kljub temu ohranili prijateljstvo.

Za zmanjšanje stopnje homofobije je razen najpomembnejših ukrepov, kot so pravilno in dosledno izvajanje zakonov, zaščita homoseksualcev s strani države, ustvarjanje družbene norme, ki podpira sprejemanje homoseksualnih oseb, sankcioniranje kakršnih koli oblik (in s strani kogar koli) sovražnih govorov in še posebej nasilja, nujno ozaveščanje in izobraževanje ljudi, da bi začeli sprejemati homoseksualnost in bi se stopnja homofobije tako postopoma zmanjševala. To bi se naj začelo že v zgodnji fazi odraščanja, z vključitvijo tem o homofobiji

in homoseksualnosti v šolski kurikulum, kjer je potrebno otroke seznaniti z različnimi oblikami seksualnosti, da bi jih lahko sprejeli in spoštovali. V Srbiji na nobeni stopnji izobraževanja, od osnovne šole do fakultete, ni zadostnih in relevantnih informacij o LGBT osebah in njihovih pravicah (Martinović u Mršević 2013). Prav tako pa v učbenikih ni zaslediti tem, ki bi obravnavale homoseksualnost ali homofobijo. V določenih učbenikih je mogoče zaslediti le nedosledno omenjanje homoseksualnost v kontekstu družbenih patologij (Zulević 2008).

Omejitve, s katerimi smo se srečali pri naši raziskavi, so velikost vzorca in relativno malo število znanstvenih raziskav o homofobiji v Srbiji, saj se z omenjeno problematiko večinoma ukvarjajo NVO. Intervjuji z aktivisti, kot tudi z geji in lezbijkami bi nalogo prav tako dodatno obogatili, saj bi pojasnili situacijo iz lastne perspektive in izpostavili največje probleme, s katerimi se srečujejo. Kljub temu pa je iz neformalnih pogovorov, ki smo jih imeli z gejema in tremi lezbijkami v Beogradu leta 2012 (ko je potekala raziskava), možno zaslediti, da se nekateri ne želijo razkriti, saj se bojijo za lastno varnost, službo in kako bodo sprejeti. Drugi pa so na nek način ponosni, ko lahko spregovorijo o svoji problematiki. Opazamo, da imajo precej različne izkušnje. Študentka Maja (23 let) pravi, da nikoli ni imela hujših težav ter da je zadovoljna s svojim življenjem, ki ga živi izven »klozeta«. Poudarila je le, da je včasih treba biti previden, sploh če zvečer opazi kakšne sumljive ljudi, ki bi lahko bili nasilni. Meni pa, da je življenje vedno lažje, če sprejmeš to, kar si, in da te potem tudi drugi lažje sprejmejo. Marko (33 let, zaposlen) je mnenja, da bi glede na okoliščine bilo lažje živeti v tujini, saj bi se tam s partnerjem lahko držala za roke, v Srbiji pa tega nikoli ne bosta mogla. Prav tako bi se zelo rad poročil, kar pa v Srbiji ni možno. Milica (31 let, učiteljica na osnovni šoli) pravi, da je zadovoljna s svojim življenjem, vendar si res ne želi, da bi kdo iz njenega okolja, niti njena družina, izvedel, da je lezbijka, saj se zelo boji, kaj bi potem sledilo. Prav tako je proti Paradam ponosa, saj meni, da je sedaj bolj pod žarometi kot kadarkoli prej. Otrok tudi ne bi imela, saj meni, da to ne bi bilo dobro za njih, zaradi odnosa družbe. Nina (29 let, zaposlena), njena partnerka, pa je mnenja, da je Parada zelo pomembna, saj prisili ljudi, da razmišljajo o njihovi problematiki, in da bo slej kot prej to imelo za posledico nekakšno izboljšanje, čeprav je tudi sama kdaj pesimistična glede celotne situacije. Pove, da je načeloma prišla iz »klozeta«, vendar starši mislijo, da je njen najboljši prijatelj tudi njen fant. Pravi, da je tako lažje, saj se boji, da bi v nasprotnem lahko imela nepotrebne komplikacije.

Glede na to, da je po podatkih raziskave EVS (2008)⁶⁰ stopnja homofobije na Hrvaškem in v Sloveniji nižja kot v Srbiji, bi primerjalna analiza med državami v regiji morda lahko posredovala nove možnosti za boj proti homofobiji. Prav tako bi bilo smiselno raziskovanje homoseksualnih družin v Srbiji oziroma pogled na njihov položaj ter morebitnih razlik pri sprejemanju gejev in lezbijk, kot tudi bolj poglobljeno preučevanje političnega diskurza, stališč SPC in skrajno desničarskih organizacij, ki najpogosteje izražajo homofobično nasilje.

Na koncu naloge bi radi izpostavili vzroke in posledice Parade ponosa v Srbiji, razloge za njeno (ne)potekanje, kako nanjo gleda širša javnost, kot tudi njen pomen za homoseksualne osebe. Kot že uvodoma povedano, je bil glavni namen, da podrobneje raziščemo problematiko, povezano z visoko stopnjo homofobije v Srbiji, prav sovražen odziv tako skrajno desničarskih organizacij, določenih politikov, SPC, kot tudi širše javnosti na Parado ponosa leta 2010 v Beogradu. Vplivala je na večjo prepoznavnost LGBT oseb in njihove problematike, kot so homofobija, diskriminacija in nasilje, s katerimi se soočajo vsakodnevno. Po drugi strani pa je to prineslo tudi večje negodovanje njenih nasprotnikov. Bolj kot se govori o LGBT pravicah, bolj so glasni tisti, ki jim nasprotujejo. Akcija sproži re-akcijo. Parado je predvsem zaznamovalo nasilje nad sodelujočimi in policijo ter vandalizacija mesta (Mršević 2013). Država se je v primeru te Parade (v upanju, da bo Srbija pokazala, da spoštuje pravice LGBT oseb) vendarle postavila na stran udeležencev, saj jih je s pomočjo policije zaščitila pred izgrezniki, kar se je zgodilo prvič, glede na to, da se je poskus Parade leta 2001 končal z resnim nasiljem nad udeleženci, leta 2009 pa ni bila uresničena. Ponovno se je pokazalo, da LGBT skupnost ne more izboljšati položaja in vplivati na svoje pravice brez politične in družbene podpore. Parada naj bi bila civilna manifestacija tolerance in opozorilo, da se tudi »drugim in drugačnim« morajo priznati pravice, vendar so jo mnogi »brali« drugače. Med drugim zaradi sovražnih izjav določenih verskih vodij, kot tudi samega patriarha Irineja in nekaterih politikov. Prav tako pa zaradi tako imenovanega vsiljevanja Parade »večini« in uničenega mesta (krivico so večinoma pripisali organizatorjem in udeležencem Parade in ne huliganom). Tudi takratni župan Đilas je izpostavil, da je to žalosten dan za Srbijo, zaradi demoliranega mesta in pretepenih policistov. Dodal je, da Parada ne bo prinesla nič dobrega tistim, ki so jo organizirali, in pozval LGBT populacijo, naj se vzdržijo podobnega dogodka v prihodnosti. To je ljudi še dodatno spodbudilo, da gledajo na organizatorje in LGBT populacijo kot na nekoga, ki uničuje mesto in nesmiselno

⁶⁰ Iz podatkov raziskave EVS (2008), lahko vidimo, da v Sloveniji 34.4 % oseb ne bi želelo imeti homoseksualca za soseda, na Hrvaškem je ta odstotek višji, in sicer 51.8 %, v Srbiji pa 56 %.

»paradira« oziroma se »eksponira« (prav tam). Od vseh anketirancev naše raziskave se 8.6 % delno ali popolnoma strinja, da je Parado ponosa potrebno imeti, 79 % pa se s to trditvijo ne strinja. Na njej bi sodelovali slabi 3 %, na nasilnem »zborovanju« proti homoseksualcem pa bi sodelovalo dobrih 9 %, na nenasilnem 11 %, ostali ne bi sodelovali nikjer. 5.1 % pravi, da so že sodelovali v nasilju proti homoseksualnim osebam.

Zaradi vsega tega imata Parada ponosa in boj za enakopravnost simbolni pomen tudi za pričujočo nalogo, saj je njen konec, 28. septembra 2014, zaznamovala ravno prva uresničena Parada po letu 2010, ki je, za razliko od prejšnje, minila mirno, brez večjih izgrediv. Udeležence sta sicer varovali številna policija in vojska, ceste so bile prazne in je kratek pohod, razen udeležencev, redko kdo sploh opazil. Kljub temu so bili organizatorji, aktivisti in tudi udeleženci, med katerimi sem bila tudi sama, ponosni, da se je tak, zelo pomemben dogodek po štirih letih sploh zgodil. Mediji so poročali: »V Beogradu je brez večjih incidentov, pod policijskim obleganjem, potekala Parada ponosa. V pohodu so sodelovali tudi ministri, župan, diplomati in člani opozicijskih strank. Organizatorji so zadovoljni, vendar obžalujejo, da je moralo biti tako ...« (Mondo, 2014). Dan pred Parado se je kot protest proti njej, ki so ga organizirale Dveri in pozvale na »protestni družinski sprehod«, v samem centru Beograda zbrala večtisočglava množica, ki je nemoteno izkazovala svoje nasprotovanje. Tudi tokrat je srbski patriarh Irinej podal sovražno izjavo, ki vsekakor negativno vpliva na homonegativnost v Srbiji. Pred samo Parado je javno izjavil: »Imate pravico, da paradirate, vendar zgolj na lastne stroške in stroške svojih naročnikov /.../ ne na račun Srbije – bombardirane, uničene, moralno in ekonomsko pohabljene, poplavljene, pribite na sramotilni steber«, in dodal: »Te dni se znova vsiljuje nespodobna (*besprizorna*) gej parada /.../ Organizatorji tovrstnega paradiranja in njihovi mentorji iz Evrope ne želijo potegniti nauka iz tistega, kar so povzročile prejšnje parade«. Prav tako je impliciral, da s tem ponižujejo moralna čustva ogromne večine in primerjal »gejevsko seksualno opredelitev« s pedofilijo in incestom (RTV 2014). Predstavniki določenih vladujočih strank so tovrstno »obnašanje« obsodili in navedli, da bi se patriarh moral ukvarjati zgolj s tistim, kar je v pristojnosti cerkve. Kot rečeno, uresničitev Parade je zaenkrat še zelo odvisna od političnih elit in njihovih odločitev, vendar organizatorji in aktivisti upajo, da bo nekoč tudi Parada v Beogradu lahko postala navaden »sprehod«, brez pretirane »obrambe«, kot Parade ponosa, ki potekajo v Zagrebu, Ljubljani in drugje po svetu.

10 LITERATURA

B92. 2009. Đilas o Povorci ponosa, iskreno, 8. avgust. Dostopno prek: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=08&dd=08&nav_id=375372 (30. junij 2014).

Billig, Michael. 1999. Spomin na vsakdanji nacionalizem. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Blagojević, Marina. 2000. *Mapiranje mizoginije u Srbiji: Diskursi i prakse*. Beograd: AŽIN, 2000.

Blic. Poverenica: Dačić vređa dostojanstvo LGBT osoba, 27. marec. Dostopno prek: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/453079/Poverenica-Dacic-vredja-dostojanstvo-LGBT-osoba> (30. junij 2014).

Brajdić Vuković, Marija in Aleksandar Štulhofer. 2012. »The Whole Universe is Heterosexual!« Correlates of Homonegativity in Seven South-East European Countries. V *The Aftermath of War: Experiences and Social Attitudes in the Western Balkans*, ur. Kristen Ringdal in Albert Simkus. Ashgate.

Britton, Dana M. 1990. Homophobia and Homossociality: An Analysis of Boundary Maintenance. *The Sociological Quarterly* 31 (3). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/4120971> (25. junij 2011).

Brown, Rupert. 1999. Socialna kategorizacija in predsodek. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter: On The Discursive Limits of Sex*. New York: Routledge.

Coleman, Lerita M. 1999. Stigma – razkrita enigma. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Creswell, John W. in Vicki L. Plano Clark. 2007. *Designing and conducting mixed methods research*. London: Sage.

Dijk, Teun A. van. 2006. *Ideologija - multidisciplinarni pristup*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Durić-Kuzmanović, Tatjana. 2005. Gender Inequalities in a Nationalist, Nontransitional Context in Serbia, Emphasizing Vojvodina, During the 1990s. V *Sexuality and gender in postcommunist Eastern Europe and Russia*, ur. Aleksandar Štulhofer in Theo Sandfort. New York: The Haworth Press, Inc.

Gej strejt alijansa. 2010. *Predrasude na videlo: homofobija u Srbiji 2010. Istraživanje i analiza: javnog mnjenja stavova, GLBT populacije, diskriminacije na radnom mestu*. Beograd: GSA.

Glišić, Vladan. 2012. Intervju z avtorjem. Beograd, 13. februar.

Goffman, Erving. 2008. *Stigma: Zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.

Herek, Gregory M. 1987. Can Functions be Measured? A New Perspective on the Functional Approach to Attitudes. *Social Psychology Quarterly* 50 (4): 285–303.

--- 1988. Heterosexuals' Attitudes toward Lesbians and Gay Men: Correlates and Gender Differences. *The Journal of Sex Research* 25 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/> (25. junij 2011).

--- 1991. Stigma, Prejudice, and Violence Against Lesbians and Gay Men. V *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*, ur. John C. Gonsiorek in James D. Weinrich, 60–80. Newbury Park: CA: Sage.

Jarić, Isidora. 2011. Život između nasilja i supkulturnog geta: LGBTTIQ osobe i njihova svakodnevnica u Srbiji. *Antropologija* 11 (2): 141–164.

Jovanović, Miloš. 2013. Silence or condemnation: The Orthodox Church on homosexuality in Serbia. *Družboslovne razprave* 73: 79–95.

Korak. Osuda novih homofobičnih izjava političara Palme, 13. februar. Dostopno prek: <http://korak-hapi-step.eu/osuda-novih-homofobicnih-izjava-politicara-palme/> (30. junij 2014).

Kuhar, Roman. 2006. Homofobija: kultura strahu pred homoseksualnostjo. *Teorija in praksa* 43 (3–4): 540–556.

--- 2009. Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kuhar, Roman, Neža Kogovšek Šalomon, Živa Humer in Simon Maljevac. 2011. *Obrazi homofobije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kuljić, Todor. 2002. *Prevladavanje prošlosti*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

Maljković, Dušan. 2008. Tretman homoseksualnosti u srednjoškolskom udžbeniku za filozofiju. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

Marinković, Milan. 2008. Radošin Rajović – Ustav i prava građana, udžbenik za III i IV razred stručnih škola i IV razred gimnazije – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

Mikuš, Marek. 2011. »State Pride« Politics of LGBT Rights and Democratisation in »European Serbia«. *East European Politics & Societies* 25 (4): 834–851.

Mitscherlich, Alexander. 1999. K psihologiji predsodkov. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Mondo. 2014. Održana Parada ponosa, Beograd postao svet!?, 28. september. Dostopno prek: <http://mondo.rs/a731432/Info/Drustvo/Odrzana-Parada-ponosa-Beograd-postao-svet.html> (29. september 2014).

Mršević, Zorica. 2013. Homophobia in Serbia and LGBT Rights. *Southeastern Europe* 37: 60–87.

Nastran Ule, Mirjana. 1999. Socialna psihologija predsodkov. V *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*, ur. Mirjana Nastran Ule. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Nikolić, Tea. 2005. Serbian Sexual Response: Gender and Sexuality in Serbia During 1990s. V *Sexuality and gender in postcommunist Eastern Europe and Russia*, ur. Aleksandar Štulhofer in Theo Sandfort. New York: The Haworth Press, Inc.

Ovari, Kristijan. 2008. Analiza gradiva udžbenika za nastavu biologije u srednjim školama Republike Srbije sa posebnim osvrtom na homoseksualnost. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

Plummer, Ken. 1992. *Modern Homosexualities: Fragments of Lesbian and Gay Experience*. London, New York. Routledge.

Pražić, Ivana. 2008. Udžbenik: Istorija umetnosti za I i II razred likovne i III razred ugostiteljsko-turističke škole. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

Radoman, Marija. 2011. *Stavovi i vrednosne orijentacije srednjoškolaca u Srbiji*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

--- 2012. Istraživanje stavova LGBT populacije o sektoru bezbednosti. *Filozofija i društvo* 23 (1): 150–171.

Rener, Tanja. 2005. O njih, ki smo mi. V *Neznosno udobje zasebnosti: Vsakdanje življenje gejev in lezbijk*, ur. Alenka Švab in Roman Kuhar. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2009. Homoseksualnost in šola: stališča studentk in študentov do obravnave homoseksualnosti pri pouku. *Sodobna pedagogika* 4: 106–119.

RTV. 2014. Osude patrijarhove izjave o Paradi ponosa, 23. september. Dostopno prek: http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/osude-patrijarhove-izjave-o-paradi-ponosa_520832.html (29.september 2014).

Savić, Marija. 2009. *Čitanka. Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*. Beograd: Labris.

Spasić, Ivana. 2008. Milovan Mitrović, Sreten Petrović: Sociologija za III razred stručnih škola i IV razred gimnazije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2005. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

Strategic marketing. 2009. Public opinion about discrimination and inequality in Serbia. Beograd: Strategic marketing.

Štulhofer, Aleksander in Ivan Rimac. 2008. Determinants of Homonegativity in Europe. *Journal of Sex Research* 46: 1–9.

Tomsen, Stephen. 2006. Homophobic Violence, Cultural Essentialism and Shifting Sexual Identities. *Social Legal Studies* (15). Dostopno prek: <http://sls.sagepub.com/cgi/content/abstract/15/3/389> (25. junij 2011).

Trappolin, Luca. 2011. Predgovor. V *Obrazi homofobije*, ur. Roman Kuhar. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Velzen, Liselotte S. van. 2007. Down and Out in Belgrade: An Ethnographic Account on the Everyday Life Experiences of Serbian Gays and Lesbians in 2004. V *Beyond the pink curtain: everyday life of LGBT people in Eastern Europe*, ur. Roman Kuhar in Judit Takács. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Zulević, Jelena. 2008. Tretman homoseksualnosti u udžbenicima psihologije za srednju školu. V *Ka nehomofobičnoj srednjoj školi: Analiza dela srednjoškolskih udžbenika u vezi sa tretmanom homoseksualnosti*, ur. Dušan Maljković. Beograd: Gayten – LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina.

PRILOGA

Priloga A: Anketni vprašalnik

ANKETA: STAVOVI STUDENATA PREMA RAZLIČITIM DRUŠTVENIM GRUPAMA

Drage kolege i kolegice!

Zovem se Irena Kepeski i studentkinja sam postdiplomskih studija sociologije. Pred vama je anketa kojom želim da ispitam stavove studenata sa različitih fakulteta u Beogradu, prema društvu i ljudima kojima su okruženi. Istraživanje će služiti kao podloga mom magistarskom radu. Vaš identitet je anoniman, a vaši odgovori su strogo poverljivi i doprineće boljem razumevanju pogleda studenata na društvo u kome žive. Odgovori su jako važni, pa vas zato molim da iskreno i pažljivo odgovarate na pitanja. Kod pitanja zatvorenog tipa zaokružite jedan odgovor ako nije naglašeno drugačije, a kod pitanja otvorenog tipa sami upišite svoj odgovor. Za bilo kakve informacije, dostupna sam na elektronskoj adresi irena_kepeski@hotmail.com. Unapred vam se zahvaljujem na strpljenju i ljubaznosti!

1. DEO - Opšta pitanja o vama

1. Molim vas , označite vaš pol:

1. Ženski
2. Muški

2. Zaokružite fakultet na kome studirate:

1. Arhitektonski fakultet
2. Fakultet veterinarske medicine
3. Filozofski fakultet (istorija)
4. Filozofski fakultet (sociologija)
5. Medicinski fakultet
6. Pravoslavni bogoslovski fakultet
7. Saobraćajni fakultet

3. Koje godine ste rođeni:

4. Tip mesta u kome ste rođeni (molim vas dopišite i poštanski broj):

1. Grad (preko 100 000 stanovnika) _____
2. Manji grad _____
3. Periferija _____
4. Selo _____

5. Nacionalnost:

6. Veroispovest:

7. Molim vas da na skali od 1 - 4 zaokružite kakvu ulogu igra vera u vašem životu, pri čemu brojevi znače: 1 - nikakvu, 2 - malu, 3 - priličnu i 4 - jako veliku.

1 2 3 4

8. Navedite najvišu školu koju su završili vaši roditelji?

a) Za majku:

1. Bez škole
2. Završena osnovna škola
3. Završena srednja škola
4. Završena viša škola
5. Završen fakultet
6. Završen magisterij ili doktorat

b) Za oca:

1. Bez škole
2. Završena osnovna škola
3. Završena srednja škola

- 4. Završena viša škola
- 5. Završen fakultet
- 6. Završen magisterij ili doktorat

9. Da li nameravate da glasate na predstojećim izborima? Ako je odgovor potvrđan, za koju stranku nameravate da glasate (ako ne nameravate da glasate, kažite zbog čega)?

10. Koliko ste ponosni na svoju nacionalnu pripadnost? Označite pomoću skale, pri čemu je 1 - to mi uopšte nije važno, 2 - malo sam ponosan/na, 3 - prilično sam ponosan/na i 4 - izuzetno sam ponosan/na.

1 2 3 4

2. DEO – Stavovi prema društvu

11. Molim vas da odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa sledećim stavovima: Da li se 1 - potpuno ne slažete, 2 - delimično ne slažete, 3 - niti slažete, niti ne slažete, 4 - delimično slažete, ili 5 - potpuno slažete?

- 1. Prirodno je da muškarac ima više seksualnih sloboda 1 2 3 4 5
- 2. Abortus treba odobravati 1 2 3 4 5
- 3. Žena povremeno zaslužuje batine 1 2 3 4 5
- 4. Jedina prava porodica je porodica koja uključuje i majku i oca. 1 2 3 4 5

12. Molim vas da odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa sledećim stavovima: Da li se 1 - potpuno ne slažete, 2 - delimično ne slažete, 3 - niti slažete, niti ne slažete, 4 - delimično slažete, ili 5 - potpuno slažete?

- 1. Etnička različitost narušava jedinstvo zemlje 1 2 3 4 5
- 2. U Evropsku uniju treba ući, zato što štiti prava drugačijih 1 2 3 4 5
- 3. Loš položaj nacionalnih manjina loše govori o većini 1 2 3 4 5

4. Srbi su danas najugroženija nacija u Srbiji 1 2 3 4 5

13. Na ovoj listi su navedene različite grupe ljudi. Možete li označiti koje od njih ne biste želeli da imate za komšije (moguće više odgovora):

1. Homoseksualci	5. Samohrane majke
2. Ljudi druge veroispovesti	6. Narkomani
3. Nevenčani parovi koji žive zajedno	7. HIV+ osobe
4. Ljudi druge nacionalnosti	8. Niko mi ne smeta

14. Od pomenutih nacionalnosti smetaju mi, pa ne bih voleo/la da žive u mojoj državi (moguće više odgovora):

1. Mađari	7. Amerikanci	13. Englezi
2. Romi	8. Slovenci	14. Nemci
3. Bošnjaci/Muslimani	9. Grci	15. Neko drugi _____
4. Srbi	10. Makedonci	16. Niko mi ne smeta
5. Albanci	11. Česi	
6. Hrvati	12. Rusi	

15. Šta vam u Srbiji najviše smeta?

3. DEO – Odnos prema homoseksualcima

16. Šta mislite o gejevima i lezbijkama (možete napisati za svake posebno)?

17. Kako reagujete kada se na televiziji priča o homoseksualnim pravima?

1. gledam sa zanimanjem, smatram da njihova prava treba izjednačiti sa pravima heteroseksualnih osoba
2. gledam sa gađenjem, ne treba im dati nikakva prava
3. jednostavno gledam, nisam ni za ni protiv da im se daju dodatna prava
4. drugo _____

18. Da li bi vam smetalo da vidite homoseksualni par u javnosti?

1. Da 2. Ne 3. Ne znam

19 . Da li imate prijatelje koji su homoseksualci?

1. Da 2. Ne 3. Ne znam

20. Kako biste se osećali i šta bi uradili kada biste saznali da je vaš dobar prijatelj/prijateljica gej, odnosno lezbijka?

21. Šta mislite, da li homoseksualni parovi mogu isto tako dobro da podižu decu kao heteroseksualni parovi?

22. Šta homoseksualne osobe treba da promene da bi popravile svoj položaj u društvu?

23. Da li ste nekada učestvovali u nasilju prema homoseksualnim osobama?

1. Da

2. Ne

24. a) Paradu ponosa svakako treba održati! Zaokružite 1 - ako se potpuno ne slažete, 2 - ako se delimično ne slažete, 3 - ako se niti slažete niti ne slažete, 4 - ako se delimično slažete, ili 5 - ako se potpuno slažete.

1

2

3

4

5

b) Zašto (odnosi se na prethodno pitanje)?

25. Šta mislite, kako se treba odnositi prema ljudima koji su pokušali da tuku učesnike takozvane Parade ponosa?

26. Da li biste učestvovali na (zaokružite):

1. Paradi ponosa

2. nasilnom skupu protiv homoseksualaca

3. nenasilnom skupu protiv homoseksualaca

4. nigde ne bih učestvovao/la

27. Homoseksualna osoba može da zauzima značajno mesto u politici. Zaokružite 1 - ako se potpuno ne slažete, 2 - ako se delimično ne slažete, 3 - ako se niti slažete niti ne slažete, 4 - ako se delimično slažete, ili 5 - ako se potpuno slažete.

1

2

3

4

5

28. Šta je po vašem mišljenju homofobija?

Puno vam hvala na vašim odgovorima!

Priloga B: Regresijska analiza, ki prikazuje povezanost za prve tri hipoteze

Regression

Model 1: obrazovanje oca, godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje majke^a
 Model 2: uloga vere^a
 Model 3: Skala tradic i nacional_faktorski skorovi (k = 6, alpha = .73); veci rezultat na skali, veca sklonost tradic i nacional^a
 Dependent Variable: Skala homonegativnosti (k =5, alpha = .83); sto je veci rezultat, manja homonegativnost

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.339(a)	.115	.088	.94476226	.115	4.268	5	164	.001
2	.571(b)	.326	.301	.82717438	.211	50.941	1	163	.000
3	.706(c)	.498	.477	.71573989	.173	55.706	1	162	.000

a Predictors: (Constant), prebivaliste - dihotomizirano, godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje oca, obrazovanje majke

b Predictors: (Constant), prebivaliste - dihotomizirano, godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje oca, obrazovanje majke, uloga vere

c Predictors: (Constant), prebivaliste - dihotomizirano, godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje oca, obrazovanje majke, uloga vere, Skala tradic i nacional_faktorski skorovi (k = 6, alpha = .73); veci rezultat na skali, veca sklonost tradic. i nacional.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1.147	.873		1.315	.190
	pol ispitanika	-.616	.150	-.309	-4.101	.000
	godine ispitanika	-.024	.038	-.046	-.628	.531
	obrazovanje majke	.128	.081	.136	1.575	.117
	obrazovanje oca	-.036	.081	-.038	-.441	.660
	prebivaliste - dihotomizirano	-.101	.152	-.051	-.663	.508
2	(Constant)	2.411	.784		3.074	.002
	pol ispitanika	-.525	.132	-.263	-3.972	.000
	godine ispitanika	-.003	.034	-.006	-.092	.927
	obrazovanje majke	.037	.072	.039	.514	.608
	obrazovanje oca	-.034	.071	-.036	-.482	.631
	prebivaliste - dihotomizirano	-.257	.135	-.130	-1.904	.059
	uloga vere	-.487	.068	-.485	-7.137	.000
3	(Constant)	.380	.731		.519	.604
	pol ispitanika	-.241	.120	-.121	-1.996	.048
	godine ispitanika	.029	.030	.055	.970	.334
	obrazovanje majke	.023	.063	.024	.363	.717
	obrazovanje oca	-.022	.061	-.023	-.353	.725
	prebivaliste - dihotomizirano	-.200	.117	-.101	-1.712	.089
	uloga vere	-.174	.072	-.173	-2.406	.017
	Skala tradic i nacional_faktorski skorovi (k = 6, alpha = .73); veci rezultat na skali, veca sklonost tradic i nacional	-.549	.074	-.554	-7.464	.000

a. Dependent Variable: Skala homonegativnosti (k =5); sto je veci rezultat, manja homonegativnost

Priloga C: Regresijska analiza, ki prikazuje povezanost za četrto hipotezo

Regression

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	.395 ^a	.156	.130	.93150170	.156	6.068	5	164	.000
2	.662 ^b	.439	.418	.76192832	.283	82.122	1	163	.000

a. Predictors: (Constant), prebivaliste - dihotomizirano , godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje oca, obrazovanje majke

b. Predictors: (Constant), prebivaliste - dihotomizirano , godine ispitanika, pol ispitanika, obrazovanje oca, obrazovanje majke, uloga vere

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-2.221	.860		-2.582	.011
	pol ispitanika	.624	.148	.310	4.215	.000
	godine ispitanika	.082	.038	.157	2.175	.031
	obrazovanje majke	-.133	.080	-.139	-1.654	.100
	obrazovanje oca	.025	.080	.026	.308	.758
	prebivaliste - dihotomizirano	-.079	.150	-.040	-.530	.597
2	(Constant)	-3.699	.722		-5.121	.000
	pol ispitanika	.518	.122	.257	4.254	.000
	godine ispitanika	.058	.031	.110	1.858	.065
	obrazovanje majke	-.026	.067	-.028	-.394	.694
	obrazovanje oca	.023	.065	.024	.349	.728
	prebivaliste - dihotomizirano	.103	.124	.052	.830	.408
	uloga vere	.570	.063	.562	9.062	.000

a. Dependent Variable: Skala tradic i nacional_faktorski skorovi (k = 6, alpha = .73); veci rezultat na skali, veca sklonost tradic i nacional

Priloga Č: Primerjalna analiza, ki prikazuje stopnjo homofobije na izbranih fakultetah

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Skala homonegativnosti (k =5, alpha = .83); sto je veci rezultat, manja homonegativnost

					95% Confidence Interval	
(I) fakultet ispitanika	(J) fakultet ispitanika	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Bonferro ni	Arhitektonski fakultet	.57267237	.2489700	.476	-.1953942	1.3407390
	Fakultet veterinarske medicine		0			
	Filozofski fakultet	.54007166	.2489700	.661	-.2279949	1.3081383
	Istorija		0			
	Filozofski fakultet	-.49301431	.2489700	1.000	-1.2610809	.2750523
	Sociologija		0			
	Medicinski fakultet	.48391226	.2489700	1.000	-.2841543	1.2519789
			0			
	Pravoslavni bogoslavski fakultet	1.23686714	.2489700	.000	.4688005	2.0049337
		*	0			
	Saobracajni fakultet	.60465364	.2489700	.340	-.1634130	1.3727202
			0			
Fakultet veterinarske medicine	Arhitektonski fakultet	-.57267237	.2489700	.476	-1.3407390	.1953942
			0			
	Filozofski fakultet	-.03260070	.2489700	1.000	-.8006673	.7354659
	Istorija		0			
	Filozofski fakultet	-.2489700	.2489700	.001	-1.8337533	-.2976201
	Sociologija	1.06568668	.2489700	*		
	Medicinski fakultet	-.08876011	.2489700	1.000	-.8568267	.6793065
			0			
	Pravoslavni bogoslavski fakultet	.66419477	.2489700	.176	-.1038718	1.4322614
			0			
	Saobracajni fakultet	.03198127	.2489700	1.000	-.7360853	.8000479
			0			
Filozofski fakultet Istorija	Arhitektonski fakultet	-.54007166	.2489700	.661	-1.3081383	.2279949
			0			

	Fakultet veterinarske medicine	.03260070	.2489700 0	1.000	-.7354659	.8006673
	Filozofski fakultet Sociologija	- 1.03308597	.2489700 0	.001	-1.8011526	-.2650194
	Medicinski fakultet	-.05615940	.2489700 0	1.000	-.8242260	.7119072
	Pravoslavni bogoslovski fakultet	.69679548	.2489700 0	.120	-.0712711	1.4648621
	Saobraćajni fakultet	.06458198	.2489700 0	1.000	-.7034846	.8326486
Filozofski fakultet Sociologija	Arhitektonski fakultet	.49301431	.2489700 0	1.000	-.2750523	1.2610809
	Fakultet veterinarske medicine	1.06568668	.2489700 0	.001	.2976201	1.8337533
	Filozofski fakultet Istorija	1.03308597	.2489700 0	.001	.2650194	1.8011526
	Medicinski fakultet	.97692657*	.2489700 0	.003	.2088600	1.7449932
	Pravoslavni bogoslovski fakultet	1.72988145	.2489700 0	.000	.9618148	2.4979481
	Saobraćajni fakultet	1.09766795	.2489700 0	.000	.3296013	1.8657346
Medicinski fakultet	Arhitektonski fakultet	-.48391226	.2489700 0	1.000	-1.2519789	.2841543
	Fakultet veterinarske medicine	.08876011	.2489700 0	1.000	-.6793065	.8568267
	Filozofski fakultet Istorija	.05615940	.2489700 0	1.000	-.7119072	.8242260
	Filozofski fakultet Sociologija	-.97692657*	.2489700 0	.003	-1.7449932	-.2088600
	Pravoslavni bogoslovski fakultet	.75295488	.2489700 0	.061	-.0151117	1.5210215
	Saobraćajni fakultet	.12074138	.2489700 0	1.000	-.6473252	.8888080

Pravoslavni bogoslovski fakultet	Arhitektonski fakultet	-1.23686714*	.2489700	.000	-2.0049337	-.4688005
	Fakultet veterinarske medicine	-.66419477	.2489700	.176	-1.4322614	.1038718
	Filozofski fakultet Istorija	-.69679548	.2489700	.120	-1.4648621	.0712711
	Filozofski fakultet Sociologija	-1.72988145*	.2489700	.000	-2.4979481	-.9618148
	Medicinski fakultet	-.75295488	.2489700	.061	-1.5210215	.0151117
	Saobraćajni fakultet	-.63221350	.2489700	.252	-1.4002801	.1358531
<hr/>						
Saobraćajni fakultet	Arhitektonski fakultet	-.60465364	.2489700	.340	-1.3727202	.1634130
	Fakultet veterinarske medicine	-.03198127	.2489700	1.000	-.8000479	.7360853
	Filozofski fakultet Istorija	-.06458198	.2489700	1.000	-.8326486	.7034846
	Filozofski fakultet Sociologija	1.09766795*	.2489700	.000	-1.8657346	-.3296013
	Medicinski fakultet	-.12074138	.2489700	1.000	-.8888080	.6473252
	Pravoslavni bogoslovski fakultet	.63221350	.2489700	.252	-.1358531	1.4002801

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Priloga D: Prepis intervjua z Vladanom Glišićem, pripadnikom organizacije »Srpski sabor Dveri«⁶¹

I: Dobar dan. Želela bih još jednom da vam se zahvalim.

V.G.: Ma ništa ...

I: Za početak ... Bila sam u subotu na skupu Dveri, u Domu sindikata. Primitila sam da nije bilo mnogo govora o »toj« temi.

V.G.: Zato što mi pokušavamo da objasnimo da mi nismo rođeni oko te teme, teme o homoseksualcima, Paradi i slično. Ali medijima, kad god nešto treba, e 'ajd' sada će Dveri ... I onda smo par puta morali da odbijemo – »E ljudi mi se bavimo drugim stvarima«. Nama je to bila jedna samo usputna tema. Naravno, jeste nas medijski najviše probila, jer u tom trenutku niko nije mogao da artikuliše ovaj civilan status i onda smo zato imali najveću medijsku pažnju. Ali to je već priča o medijima, oni traže skandal i eksces, a ne ono suštinsko.

I: Da, primetila sam. Baš sam došla krajem septembra u Beograd, kada je otkazana Parada ponosa i tada je u medijima bilo najviše oko toga ... Bili su takoreći preplavljeni.

V.G.: Da tad je bilo ...

I: Eto, baš sam uletela u ...

V.G.: U grotlo ...

I: U centar samog dešavanja. Nije bilo vremena za pripreme.

V.G.: Ovde se ništa ne priprema, ovde sve traje ...

I: I uletela sam u takav, ne kaos, ali sam odjednom morala da pohvatam šta se dešava, ko je ko ...

⁶¹ *Intervju sem posnela in je potekal 13. februarja 2012, v Beogradu.*

V.G.: Ko šta ovde radi, ko ovde bije koga, ko koga štiti ... Mmm, da, to je bio epicentar, sreća završilo se sve onako kako smo mi želeli, za sada.

I: To sam htela da vas pitam, šta vi mislite o trenutnoj situaciji, što se te teme tiče?

V.G.: Pa tema je kao ... Mi smo se tu negde čak u nekim trenucima sa ljudima iz gej – lezbo organizacija saglasili da je tema izmanipulisana iz raznih razloga. Sa jedne strane, neko je htelo da dobije, da pošalje signal svojim sponzorima na Zapadu da je ovde mnogo teška situacija i da treba još više para dati tim organizacijama, a sa druge strane, političari su hteli da se malo dodvore, ne toliko toj populaciji, jer ona nema veliki birački kapacitet, nego Zapadnim ambasadama koje ovde to forsiraju. I onda, kada su shvatili da će to mnogo da ih košta na izborima koji predstoje, onda je ispala ta priča, kao velika zavera. Nema nikakve velike zavere, niko tu nije spremao veliko krvoproliće po Beogradu, ne veće sigurno nego ono koje je bilo pre godinu dana, a iz koje je policija jedva izašla na kraj sa tim, nego je stvar u tome što su sračunali da će politička šteta na izborima da im bude velika i izmakli su se. To je cela priča. Da, inače da slučajno nije bila izborna godina, Parada bi se prošetala Beogradom, po cenu da bude razlupan ceo grad i sve ostalo, jer to je zahtev iz NATO ambasada i to je to.

I: Šta vi mislite, da je bila održana, šta bi se u stvari desilo?

V.G.: Pa u suštini, problem je ono što se inače dešava, mi nikada nismo imali problem sa tim da neko demonstrira bilo šta što mu se čini da je problem u društvu. Naravno, problem je što ta Parada nosi u sebi jedno zrno remećenja javnog reda i mira, koje se razvija kasnije. Znači, neće oni odmah da izvode te skaradne pokrete, mada su i prošli put, kad je bilo, bilo tri ekscesa o kojima se obično ne priča. Prvi, da je ministar išao ispod parole »Smrt državi«, s'tim što »Smrt državi« negde u nekom imperijalnom centru kao što je Pariz, Berlin i slično, može da bude simpatično, a »Smrt državi« u Srbiji, gde se ljudi bore za državu, svaka generacija, da bi mogla da se pita kako želi da živi, je jedna velika uvreda ovom narodu. Sa druge strane, bio je ovaj, kako se zove, ovaj lik što je u Holandiji, što ga procesuiraju za pedofiliju i sa treće strane kada su prolazili pored Vaznesenske crkve, bilo je najskaradnijih dobacivanja monasima i monahinjama, tako da se desilo nekoliko incidenata koji govore o tome da bi oni to dalje razvijali da su mogli. Međutim ono što je suštinski najveći problem, je to što je to prvi korak u svemu ovome što dalje ide, što se već nekako na mala vrata dešava sa ovim filmom »Parada«, gde se čitavi razredi i škole vode da gledaju film, što je od

»Sutjeske« i »Neretve« nezapamćeno u Srbiji. Tako da sve to je ono zbog čega se mi borimo. Ja znam da je to prvi korak. Kada bi to bio protest ljudi koji se stvarno bore protiv diskriminacije ljudi sa homoseksualnim opredeljenjem, to bi bilo potpuno civilno i potpuno prihvatljivo. I to može da se radi na jedan pristojan, normalan način, koji se neće pretvoriti u Paradu, kakva je u mnogim drugim gradovima. Kada bi to tako bilo, ne bi imali nikakav problem.

I: A šta vi mislite, kako bi moglo da se u dođe do nekog kompromisa? I šta bi značio kompromis?

V.G.: Pa mi smo, kada nas je Saša Janković pozvao na razgovor, da napravi neki okrugli sto, nas i predstavnika gej, lezbo organizacije, koje mi volimo da zovemo propagatori homoseksualizma, ovaj, mi smo rekli, samo jednu jedinu reč ... Tad je bilo u sred te priče oko gej parade, ali suštinski ono gde bi mi mogli da se dogovorimo, jeste priča o zaštiti ljudskih prava. Da na kraju krajeva, ne bude, zašto nismo i mi izašli u javnost. Nego da bi bili, eto spremni, da učestvujemo u zajedničkim akcijama, kada se neko konkretno diskriminiše, da onda i mi sa ove strane reagujemo da se to ne dešava, što je neki interni dogovor bio. Jer mislim da je to mnogo bolje, mnogo je konkretnim ljudima pomoći i sprečiti ono što je suštinski i opravdano u tom zahtevu, da nema diskriminacije po tom osnovu. Pri čemu, jedna stvar je diskriminacija, druga stvar je nametanje modela. Bilo je baš jedno pitanje: »Jel' biste vi dozvolili, da se vi pitate, da neko ko je homoseksualac, bude profesor u gimnaziji?« Pa naravno da bi kao tamo treb'o da radi i ono što radi heteroseksualac. U pristojnom društvu, to je intimna stvar, ali nije dozvoljeno da sa te pozicije on promoviše tu vrstu društvenog modela, jer mi mislimo da se radi o jednom društvenom modelu, da to nije samo pitanje seksualnog opredeljenja, nije to trend da li neko voli crнке, ili plavuše.

I: Mislite kod većine, ili kod nekih?

V.G.: Ne, ne, ne mislim kod ljudi sa homoseksualnim opredeljenjem, nego kod ljudi koji su deo propagandne mašinerije, koja inače nema podršku svih, jer kad pogledate neke forume gde se oni okupljaju, mnogi od njih kažu: »Nemojte da nas manipulišete i da nas koristite za svoju političku promociju, dobijanje grantova sa Zapada i ostalo, jer mi posle ostajemo ovde da živimo i imamo problem sa ljudima«. Tako da je tu nama bilo vrlo jasno da je potrebno poslati poruku koja je ... Mislim mi smo u trenutku imali napade i sa jedne i sa druge strane. Nas su neke malo, ovaj, nezrelije organizacije napadale da smo izdali sve, da smo mi tu ... Da

je trebalo izaći na ulicu. Da smo mi trebali da budemo ti koji će izaći, pa će se tući sa policijom i sa ljudima iz gej parade, međutim suštinski to nije politika. To je nasilje. Problem sa nasiljem je što ono suštinski nije politika, što je ono u stvari frustracija čoveka koji na taj način rešava neke druge svoje životne probleme, koje nije smeo da reši na nekom drugom planu. I onda mi pokušavamo da šaljemo poruku da nasilje nije poruka ni većine građana, jer mi znamo da većina građana Srbije stoji iza naše poruke, naše borbe protiv gej parade, ali ne na način da neko bude zlostavljan.

I: Šta u stvari mislite o tim fizičkim napadima i nasilju?

V.G.: Pa mislim, to je za svakog čoveka koji pripada civilizaciji, nešto što je na nivou scene, odvratno. Ali nezavisno od toga, mi polazimo iz jednog duha koji pripada Pravoslavnoj crkvi. Taj duh podrazumeva da nema niko pravo nikoga da napada. Zato što je to, na kraju krajeva, ako je neko skroz apsolutno protiv tebe u svim svojim pojavnim oblicima, to je još uvek njegova sloboda, sloboda, koja mu je na kraju od Boga data. Ko sam ja da bilo kome uskraćujem slobodu. Ja, ako ne znam da artikulišem svoju borbu i da nađem načina da dođem do tog čoveka i da obesmislim tu njegovu ambiciju, znači problem je u meni, nisam uspeo da se potrudim da rešim problem. A onda ljudi pribegavaju nasilju kao načinu da skinu odgovornost sa sebe i da prekinu komunikaciju, da prekinu rad, kao dete, kad jednostavno ne može da se uključi u igru, ono razbije igračku.

I: A zašto se, po vama, uvek posle najave Parade, ili održavanja rodi takvo užasno nasilje? Ne znam kome to čini dobro. Da li javnosti, koja je protiv toga, da li onima koji ih tuku, da li gradu koji je razbijen? Ne vidim, da neko ima nešto od tog huliganstva, mržnje i nasilja. Kako se protiv takvih stvari boriti, da postoji neki kompromis, a da ne bude žrtava?

V.G.: Da, nikome ko želi društvenu konstrukciju to ne odgovara, znači na interes ljudi koji su protiv gej parade, a nisu nasilni, a to je većina ljudi. Jeste da se to jednostavno dešava, ne zbog gej parade, ne da bi neko bio diskriminisan, nego jednostavno da ne bi dolazilo do dešavanja koje se dešava na Zapadu gde vi na kraju dođete u situaciju da detetu ne smete da kažete da vi mislite da je to nešto neprihvatljivo. To s' jedne strane ...

I: U stvari, vama najviše u suštini smeta da oni izlaze ...?

V.G.: Ne da oni izlaze tu, mislim, smeta, naravno, jer kad bi mi izašli i počeli da govorimo o tome kako volimo promiskuitet i sve ostalo i da to pokazujemo na eksplicitan način, to bi bilo kršenje javnog reda i mira, svaki policajac bi imao pravo da nas privede. To je recimo, jednostavno, to ljude iritira na nivou nepravde, kao čekaj zašto ovi mogu, a mi ne možemo? S'druge strane, to je sve ... Suštinski je bitno, da je to što oni najavljuju početak marša kroz institucije. Znači, počinje se gej paradom, onda ide priča o zahtevima za legalizacijom njihovih brakova ...

I: Šta mislite o tome?

V.G.: Mi smo protiv legalizacije brakova u smislu izjednačavanja sa heteroseksualnim brakom, jer mislimo da je on svetinja i vrlo bitna stvar za razvoj društva, pogotovo društva koje ima problem bele kuge, demografsku katastrofu i sve ostalo. Ali isto tako mislimo da postoji ozbiljan prostor da se na nivou tih civilnih partnerstava nađe neki način, da oni stvarno mogu jedni drugima da prenose imovinu i sve ostalo. To uopšte nije problem, znači, naći modus, koji njima rešava njihove privatne probleme, a ne zadire u društvene temelje. I to je sve ono o čemu mi možemo da se dogovorimo. Sve to nije sporno. Problem je kad ti počinješ da koristiš tu borbu da bi nešto drugo sproveo, a mi smo već dovoljno iskusni da prepoznavamo na kilometar te stvari. Možda je 80-ih godina moglo na Zapadu da se desi da ljudi ne prepoznaju ... Mi smo sad imali iskustvo da vidimo kako to ide i da sad reagujemo, da nam ne bi došla situacija oduzimanja dece, reagovanja na taj način, koji već imate u Zapadnim zemljama. Tako da u tom smislu, a plus kad znamo da je taj koncept, koncept razbijanja svih tradicionalnih vrednosti, ne slučajno, već zato da bi se uspostavila jedna ozbiljna globalna dominacija, koja se na kraju svodi na profit. Znači, tu je negde, cela ta bulumenta gej parade iskorišćena kao neka vrsta sponzoruše jednog globalnog totalitarnog poretka.

I: Kako onda vi mislite da bi homoseksualnoj populaciji, koja nema veze sa organizacijama i aktivistima, kao manjini koja je ugrožena, trebalo pomoći?

V.G.: Konkretno, konkretno znači, čovek koji ima problem sa tim da ga neko ostavi bez posla, ili ga maltretira zato što zna da je homoseksualac, ne zato što on ističe kao svoju opciju, nego mu se provali privatnost, ili pusti glas, koji uopšte ne mora da bude tačan. Onda, ovaj, taj čovek mora da ima zaštitu, i to nije sporno, tu treba celo društvo. Ali kada se cela tema oslobodi od ove tenzije koja ima mnogo dublje aspekte, socijalne, nacionalne i ostale i

svede se na to da je čovek maltretiran zato što je različit, e onda će mnogo lakše društvo da prihvati da taj čovek treba da bude zaštićen. Tako da u tom smislu mislim da je to ta priča. E sad kad biste to rekli, ja znam da oni to ne mogu da prihvate sa druge strane barikade, jer to znači odmah prekid konfrontacije, prekid donacije iz inostranstva, prekid priče o tome kako eto divlji Srbi maltretiraju jadne manjine. U principu oni kao organizacija to ne bi mogli da prihvate, ali zato ljudi, homoseksualci to mogu da prihvate, jer je to njihova direktna pomoć, konkretna pomoć njima i mnogo bi značilo da to rade neke orgaanizacije koje nisu iz tog miljea, nego koje pripadaju, recimo desnom miljeu i da kažu, pa da, diskriminacija tih ljudi kao ličnosti potpuno je neprihvatljiva i mi ćemo kao organizacija da vodimo kampanju protiv toga. E to bi bio okvir, mislim ja sad pričam o nečemu do čega nije došlo, a da ne bude onda, kako smo mi ...

I: A kako mislite da bi to prošlo, kada bi vi sada to javno rekli »svojima« tj. da li vi možete to da saopštite, kako bi ipak digli neku svest kod ljudi koji su protiv odnosno koji nisu ni malo tolerantni?

V.G.: Mi smo to implicitno radili sve vreme, eksplicitno nismo nikad uradili, zato što smo znali kakav će odijum da bude, kao što je bio odijum, zašto smo mi »devete« prošetali sa 20.000 ljudi, a ne »desete«, kada su oni mislili da mi idemo sa tim dečjim kolicima i da se bijemo sa gej paradom. E tad kada smo to uradili, onda je bila cele godina priča kako smo mi izdajnici, mi ovakvi, mi onakvi, sve to zato što se nismo uklopili u koncept nacije. Jer je problem što ti nasilnici sa desne strane pokušavaju sebe da prikažu kao velike face i borce za nešto što je pitanje odbrane nacionalne časti, kako ćeš ti da biješ policajca koji je plaćen, mučenik da tu dođe da štiti ljude, da lupaš grad i da biješ te ljude koji u principu sigurno ne liče na teroriste sa Kosova, ili tako nešto. Ali je potrebno iživljavati se i praviti tu priču. E sad, mi nismo u javnost išli prema njima tako razobličavajuće, da ne bi došli u situaciju da stvarno ispadnemo deo propagandne mašinerije koja satire one koji se bore na neki način za državu i porodicu. Ali suštinski nam je jasno sa kim imamo posla. Jasno nam je da imamo posla sa nezrelim ljudima koji politiku koriste za svoje frustracije. I sa te strane smo imali veliki udar, kao da smo mi izdajnici i ovo ono, ali mi smo to izdržali i zbog toga nismo hteli da otvaramo još taj front. Mi sad idemo korak dalje, znajući da to neće biti prihvaćeno, ni sa jedne ni sa druge strane. Medijski će biti izmanipulisano da se kaže, evo »Srpske Dveri« postale deo gej parade. I to je onda tek gotova priča. Ali suštinski, mi smo jedini osmislili koncept koji dovodi na kraju do toga. Cela naša kampanja je takva bila da ti u stvari dovedeš

u situaciju da se nasilje više ne upotrebljava kao način borbe protiv gej parade, a da u isto vreme na neki način postane legitimno razgovarati sa njima. Jer, pre toga u Srbiji nije bilo legitimno sa njima, nego ako si sa ove strane barikade, ti ne razgovaraš, nego se biješ. E, mi smo počeli da razgovaramo i napravili smo ceo jedan koncept koji u suštini na duge staze može da pomogne svima u ovom društvu. E sad, naravno, to mnogi ne vide. Političari ne vide, zato što im ne treba konkurencija, baš ih briga, ionako ne primećuju šta su. I najveći problem naše političke elite je što ne primećuje uopšte čitav jedan spektar socijalnih procesa koji se dešavaju u dubini društva i koji govore o jednom novom društvu koje se nosi sa odnosima, problemima i ostalo, nego se bave starim temama. I to svi. I ovi koji propagiraju Evropsku uniju i ovi koji propagiraju Veliku Srbiju. I jedni i drugi su ljudi koji se bave idejama koje više nisu aktuelne. Sad su aktuelne ideje jednog novog društva, koje se javljaju, kojima se potpuno novi odnosi uspostavljaju. I to je ta borba. I zato je ta borba bila zanimljiva svakome ko se time bavi. I onaj ko se time bavi, on je prepoznao da smo mi u stvari, prvi sa ove strane, koji su artikulisali kako može da se razgovara, a da se ne dolazi u konfrontaciju, nasilnu. Pre toga razgovora nije bilo. Političari tek nisu razgovarali. Oni su imali najbedniju šićardžisku foru, da ili podržavaju licemerno, da dobiju neki poen u nekoj ambasadi, ili napadaju licemerno da bi dobili poen kod birača. Ni jedni ni drugi nisu se udubljavali u problem. Jedini smo mi to otvorili, na jedan ozbiljan način, jeste neprijatan, jer da, udarili smo u srce cele priče. Ako neko to koristi tako i na taj način, onda dajte da pričamo o tome gde su tu ljudska prava i gde je čovek, konkretan čovek koji je oštećen, kako njega zaštititi. Ti u stvari njega ne štitiš, nego ga manipulišeš, s' jedne strane tako što ga napadaš, a sa druge strane tako što ga braniš. I to je bila ta priča i mi smo par puta izašli sa tim tezama. Mislim, kako to izgleda, da vam kažem, izgleda ovako. To je bio moj najveći izlet u jednoj emisiji, kad sam rekao, pa sam posle razmišljao šta će neko da mi kaže, jer ... Ja sam u jednom trenutku rekao ljudima preko puta, otkud vi znate da ja nisam homoseksualac? Ali ja s' tim ne idem u javnost. Ima masa ljudi koji se ne »otkriju«. Oni me pitaju: »Kako biste vi u vašoj organizaciji?« Pa mi i ne pitamo ljude, možda i jesu homoseksualci. Mi mislimo da to nije dobro, da čovek sa tim treba da se bori, ali čovek se sam bori s' tim, to je njegova odluka, njegova stvar, njegova sloboda, njegova intima. Ali otkud vi znate da ja nisam u toj priči. I to je recimo ta priča, znači to reći u javnosti, to znači da sutra ... Čekaj, vi pederi iz Dveri, ovo ono, a u stvari je bio to trenutak kada sam poslao poruku, da možda, u jednom trenutku, mi mnogo više pričamo o tim ljudima, nego ovi koji ih, sa gej paradom, kao zastupaju.

I: I onda u subotu nije bilo otvaranja te teme ...

V.G.: Ne, nismo. Nego jednostavno, problem je stvarno u Srbiji, koja ima mnogo ozbiljnih tema. Jeste to tema budućeg društva, vrlo ozbiljna, ali u Srbiji imate mnogo ozbiljnije, mnogo konkretnije, mnogo teže probleme sa kojima mora čovek da se bori. U Srbiji ostaju ljudi masovno bez posla, zato što je neko prodao celu privredu, da bi zaradio pare, milijarde, da bi mogao svoju vladu da proda kao uspešnu. To je mislim strašna stvar i tu nije bitno to, da li je neko homoseksualac nije homoseksualac, da li je Srbin, Albanac i to ko god živi ovde ima taj problem. Znači mi suštinski imamo problem antikolonijalne borbe u Srbiji. I onda je pitanje gej prava, jeste, sporno pitanje, i zato je nismo stavili u agendu.

I: Iz razgovora sa nekolicinom homoseksualnih osoba se može primetiti, da neki ni sami ne žele da budu vidljivi izvan svog okruženja, a neki, sa druge strane, ne vide u čemu je problem, žele da budu ravnopravni i da mogu, ako to poželeva, kao i ostali građani, da se, ako ništa drugo, prošetaju gradom držeći se za ruke, a kao što rekoh, neki se toga plaše. Šta vi o tome mislite? I šta ako neko nije eksplicitan, kao što kažete, u izražavanju svog seksualnog usmerenja, ali ako se desi da ih neko jednostavno »primeti«?

V.G.: Pa isto ono, da vam kažem, to je nešto što svima nama smeta, i ne kažem da je to nešto što treba gajiti kao odnos prema tome, mislim realno ako muškarac i devojka ... Znači kako, koncept ravnopravnosti podrazumeva, da to čovek dopusti i tim i onima koji pripadaju, eto, tom opredeljenju. Problem je što stvarno u trenutku kad su ljudi potpuno, kako bih rekao ... Besmisleno je sve u Srbiji, ljudi su dosta frustrirani onda se to iskali na takvim sitnicama. I sad, kako da kažem ja pretpostavljam da je nekome ko tu želju ima, da na jednom mestu nešto uradi, sigurno neprijatno i nepravedno, jer njemu to nije dozvoljeno, jer može da izazove kaos. Ali Bože moj, pa tol'ko je tih nepravednih sitnih stvari, koje čovek može u toku dana da pretrpi ovde na Beogradskim ulicama. Pa neka toliko budu, neka imaju razumevanja, da to ne provociraju. Naravno, ne kažem da je to slučaj da i kada ostanu iza »četiri zida«. Ima tu jedan psihološki problem, što kada kažete neka to oстане u »četiri zida«, mnogi ljudi to doživljavaju, kao da je nešto što potisneš. Znači, zaključaš ljude i nemaš problem sa njima. To nije tako, to nisu četiri zida. To je sfera gde čovek ima pravo, jer seksualnost je inače nešto što ima vrlo ozbiljan i veliki potencijal za izgrađivanje društva i za razgradnju društva. Nije problem gej populacije u tome, i te priče sa gej paradom zbog toga što su oni samo problem. Radi se o posledici celog koncepta društva, koji je seksualnost pretvorio u sredstvo za manipulaciju. Tako da u suštini, društvo koje bi moglo u Srbiji da vrati svoje prave korene,

korene koji bi sutra doneli to da se rađa više dece, da im odnosi budu mnogo normalniji među ljudima, jeste društvo gde čak ni heteroseksualni parovi ne bi trebali tako da se ponašaju. Gde ne biste mogli da gledate gole žene sa kioska i sve ostalo. Nešto što bi sferu seksualnosti vratilo u intimu, gde bi moglo preko ličnog odnosa da se dolazi do poboljšanja. Jer je to danas posledica toga, ne što gledate da se homoseksualci drže za ruke, nego što svi žele da pokažu kako su seksualni magovi, toga je posledica da mi imamo manje dece. A to znači i manje ličnosti, koje će sutra pomerati ovo društvo, stvarati kreativni potencijal. Ovde se stvara društvo koje umire, nije ekonomski rađeno. Znači posledica te jedne seksualne grupacije, koja je isto manipulativna. Centri moći rade na tome da razgrade društvenu zajednicu, koja je autentična. Oni su razumeli da se sa seksualnošću može mnogo dobro manipulirati za razbijanje zajednice. Znači, to o čemu mi pričamo, to nije pitanje ravnopravnosti, nego toga, da je to samo jedan segment, svođenja čoveka na seksualno u životu. A seksualni život nije ličnost. E sad, mi kada bi se pitali, mi bi to pokušali da vratimo u sferu intime, da bi odnosi između muškarca i žene bili ličnosni, jer takvi odnosi razvijaju mnogo trajniju vezu, rađaju trajniju vezu, rađaju trajnije porodice, trajnije porodice rađaju zdravije ličnosti. I sve to kad pogledate, vi u stvari dolazite u situaciju da to pitanje slobode, jer vi boreći se protiv seksualne razuzdanosti se borite za osnovu ličnosne slobode. Mi smo to već pokušali da kažemo ali u principu neće uopšte da idu u tom pravcu, ali dobro, otom potom.

I: Postoje različita mišljenja o homoseksualnosti kao takvoj, kakvo je vaše mišljenje?

V.G.: Ja lično mislim da je homoseksualnost problem u ličnosti. Da to jeste nešto što nije dobro opredeljenje kako bih rekao, čoveka, ali poštujem tu slobodu čoveka, znači, ja sigurno znam da to je sve, ne znam da li je fizički problem, nisam lekar, ne znam da li je duševni problem, ali znam da je duhovni problem. Na nivou onoga što se sa hrišćanskog stanovišta gleda. Međutim, moje privatno stanovište je moja privatna stvar. Znači u javnom prostoru je to jednako legitimno, ako hoćete da pravite, da ne kažem demokratske, nego slobodarske odnose u društvu gde se poštuje svačije pravo da slobodno razvija svoj život. U tom segmentu, moje hrišćansko opredeljenje, je jednako bitno, kao i njegovo homoseksualno opredeljenje. Znači, uopšte ne ulazim u to. Ali mi moramo da razvijamo pristojne odnose u društvu, da bi uopšte mogli da živimo jedni pored drugih. Sve van toga je ulazak u jedan zverinjak, koji se na kraju završava tako što neko nekome razbije glavu. E mi se zalažemo za to, da se ne dolazi u tu situaciju, zbog toga tako i pričamo. Inače, cela ta priča sa lečenjem,

uopšte me ne interesuje, niti razmišljam o tome, nit' mislim da neko ima pravo da nekoga izvlači iz njegove kuće da ga leči zbog nečega što misli da nije u redu, ako ovaj to radi u svom svetu i u svojoj kući, poštujući pristojno ponašanje u društvu. S druge strane, neka druga stvar, koja je vrlo bitna, zbog čega se mi borimo protiv promocije homoseksualnosti koja sad ide najbrutalnije u škole, medije, u medijima imate atak ... Stvar je u tome što vi objektivno, razmišljajući o razvoju ličnosti i napretka, mlad čovek, koji se u tom periodu seksualno istražuje, nije siguran, čak i kad na kraju postane heteroseksualac, što mi smatramo kao normalnim i zdravim, poželjnim, on to u jednom periodu i nije, jer istražuje. E sad, zamislite ako ga u tom periodu bombardujete medijima, pričama o tome da je to poželjno i sve ostalo, vi u stvari vršite jednu deformaciju koja uopšte ne mora da bude prirodni tok stvari. E zato se mi zalažemo, da se cela ta seksualna manipulacija iz javnosti, dakle izbaci. U svakom pravcu. Da li vi razvijate model »mača« i to da je on veliki frajer, koji će da ima puno žena, ili razvijate model »vamp« žene, koja je uspešna u tome da ima više muškaraca, ili razvijate model homoseksualnosti, to je sve jednako, socialno i iz ličnosnog ugla. I mi se suštinski zalažemo za to. I neki od ljudi koji su sa druge strane barikade su znali da kažu, da oni sad kao napadaju homoseksualce, a sutra napadaju sve nas koji hoćemo seksualno slobodno da živimo. Jer to što se zove seksualna sloboda, nije seksualna sloboda, nego manipulacija da bi se ukinula ličnosna sloboda. I to je u stvari razlog, zašto smo se mi borili protiv njih, jer su oni bili najtransparentniji vid toga, a društvo je osećalo na nivou instinkta da to ne valja, a nije znalo da artikuliše to. I tu nam je dat prostor da osmislimo celu tu priču i o porodičnom modelu, i drugih stvari, koje su sve ono, za šta se mi zalažemo.

I: Koja je bila poruka porodične šetnje?

V.G.: Mi smo išli sa porodičnom šetnjom, da pokažemo, da nije poenta, ne znam ... Problem je bio sresti se sa ljudima koji kažu, njih sve treba pobiti i onda vidiš agresiju koja izilazi iz toga, da čovek zna da je sigurno u pravu, a ne zna zašto je u pravu. A još mu tu svi govore, ti nisi u pravu, ti si fašista, ti si nasilnik. E onda smo mi rekli, ne, ne, čekaj. Znači da bi znao da nikoga ne treba ubijati i tući, treba nekako da se objasni u čemu ti znaš da si u pravu, a nisi svestan. E mi smo onda racionalizovali i objasnili, osvestili u stvari ono što su ljudi osećali i objasnili da postoji način i ako smo mi većina, a jesmo, 'ajde da iskoristimo sve demokratske kapacitete, 'ajde da pokažemo onima koji to predstavljaju, da nisu huligani koji će da se biju sa gej paradom, k'o što se predstavljaju političari, koji će da kažu kako su oni bolesnici i to treba lečiti, a sutra će da daju pare za gej paradu. I da predstavlja taj krug dvojke, koji kaže,

pa to je sve super, mi smo Evropa i slično. Mi smo rekli, e, sada ćemo mi da pokažemo kako izgleda tiha većina Srbije koja nije nasilna i izvukli smo 20.000 ljudi na ulicu. E tad smo pokazali svima da postoji jedna nova snaga, koja stvarno može da rešava probleme na jedan normalan način. Tako da to je u stvari bila cela priča naše porodične šetnje. Znači, za porodicu i zbog toga protiv gej parade, a ne protiv gej parade, zato što imamo neki iracionalan strah. Tako da je to u stvari bio ceo smisao naše akcije.

I: Znači vi ste protiv nasilja, kao što je recimo bio slučaj kada su izboli onu ženu ...

V.G: Ma da, to je sve nešto što policija i sistem mora da reaguje, i on doduše reaguje, nema tu ... Mislim, znajući kakva je zaštita ljudi u Srbiji, koliko je slaba, ovaj, ovde je pojačano, zato što se vlast plaši da ne ispadne homofobna. Zato ona i priča kako se takve stvari procesuiraju. Inače, kako su ljudi maltretirani po Srbiji, koji nisu deo te populacije, to je priča za sebe.

I: A kako objašnjavate to što neki ljudi povezuju te nasilne grupe sa nacionalizmom i patriotizmom?

V.G.: Pa to je, što ja pričam, kako da ogadite ljudima neke stvari koje su normalni nivo.

I: A o kojoj je tu populaciji u stvari reč i zašto?

V.G.: Ja mnoge od njih, koji su kao njihovi lideri znam u glavu, i znam da je to loš kvalitet ljudi.

I: Da li se tu radi o nekom strahu protiv nečega?

V.G.: Ne, ne radi se čak o tome, radi se o manipulaciji. Nama recimo može da se zameri, da smo mi tu temu izmanipulisali da osmislimo naš koncept političkog modela društva, može ... Pri čemu ja mislim, da je taj koncept već postojao, samo smo medijski iskoristili da bude vidljiv. Ali ta vrsta manipulacije, koja je u politici dopustljiva, je nešto što na kraju treba da pomogne konstrukciji društva. E na isti način, oni manipulišu, ali u jednom odvratnom smislu, da bi oni bili neki lideri nečega što je među par stotina frustriranih ljudi, znači, oni su toliko cinični, da su mnogi od njih u komunikaciji sa ovima iz Gej strejt alijanse i ostalo, recimo sa Azdejkovićem. Mnogi od njih se dopisuju, zezaju i sve ostalo, a onda izvuku ljude na ulicu da se biju sa njima. Tako da tu ima jedna vrsta cinizma, koji govori o ljudskom

nekvalitetu tih ljudi. Ne mogu da pominjem imena, jer nije u redu, nadam se da je i ovo interno za vaš rad, ali u principu je to što ja vama lično kažem, znači iskreno. Ja sam par puta bio na sastanku sa njima, kada sam sa gađenjem otišao sa tih sastanaka. Jer sam video da se tu radi o ljudima kojima samo treba izgovor, da bi nekome razbili glavu. Ne zato što su agresivni, jer su u životu mnogo teško prošli, već zato što jednostavno hoće da budu velike face. Po svaku cenu. Znači jedna ambicija, koja nije pokrivena kvalitetom, koja pokušava da na jedan ciničan način izmanipuliše one koji veruju da su oni neki borci za nešto. Znači ako imate jedan stereotip ekstremno desničarskog lidera, da je to jedan ciničan razbojnik, koji koristi ideologiju za svoje najbanalnije ciljeve, to je problem. I to su takvi ljudi. I iskreno, mnogi od tih organizacija postoje samo da bi nama pravile problem. Jer mi smo pre svih njih, deceniju celu, radili, okupljali se na Mašinskom fakultetu, imali masovne akcije. Odjednom su se oni pojavljivali, pravili svoje male grupe, koje su dobijale deset puta veću medijsku pažnju nego sve ono što mi radimo. Znači imamo skupove u Domu sidikata, tamo po najvećoj mećavi bude preko dve do tri hiljade, ljudi dođu. To mediji prećute. Jer znaju da je to u socijalnom smislu mnogo više za ceo ovaj sistem, nego sve akcije paljenja zastave Bosne i Hercegovine i takve gluposti. I onda žele to da izjednače sa Dverima, jer onda Dveri nisu naivni politički projekat, koji govori o onome šta ljudi žele, nego su drugačiji ljudi. Zato smo i krenuli u ovu političku priču, jer kada uđemo u Parlament, od tog trenutka, više niko ne može nas i njih da poveže. Ne može, to više nije to. Ne može, jednostavno, oni su jedna smešna pojava, a mi smo nešto drugo. Ali kada budemo u Parlamentu, mi ćemo sa poslaničkim mandatima i bonitetima da stanemo pred gej Paradu. I onda ćemo da tražimo da se to ne desi. E to je što nas razlikuje od radikala, DSS i svih ovih foliranata, koji nikada nisu ... Koji se bave velikim idejama, bore se za srpski narod i nikad nisu imali snage, da siđu u narod i vide, šta se dešava, šta je njihov problem. Jer vaš je problem to što će sutra deca da vam idu i da gledaju po direktivi »Paradu«, Srđana Dragojevića.

I: Kakvo je vaše mišljenje o tom filmu?

V.G.: Ja lično, to je moj lični stav, meni je Dragojević vrlo zanimljiv reditelj, mislim da je vrlo talentovan i mislim da je, kao i svi umetnici, prilično neodgovoran. E sad, znate kako, otprilike najbolje poređenje bi bilo njega i Leni Riefenstahl. Znači, ona je bila vrhunski reditelj, ali je radila za nacizam. E tako isto Dragojević, sada radi za jedan novi nacizam, koji se zove »gej strejt, gej lezbo propaganda«, dobro su ga platili, OK, čovek radi za pare, ali za pare bi radio sve. Sećate se "Lepa sela lepo gore", koji je izuzetan film bio ... To je film koji

je u principu bio prilično nacionalan, jer je u tom trenutku bio politički. Znači, on je čovek koji radi za pare, radi to što radi dobro. Film je problematičan, što se u suštini sprda sa vrlo ozbiljnom temom, i drugo, vrlo ozbiljnu temu postavlja u poziciju da vi u suštini ostajete svesni jedne stvari koja jeste činjenica, da ti ljudi, jesu ljudi, ličnosti, koji mogu da budu šarmantni, zanimljivi, ovakvi onakvi, ali isto tako nije pošteno da i drugu stranu ne prikažeš kao takvu. Jer recimo među momcima koji idu da razbijaju mlade na gej paradi ima vrlo šarmantnih momaka. Onih, koji veruju da se bore za to, zato što im je neko rekao - to je ta odbrana Kosova. Može tako da se okrene film. Takav Dragojević neće nikad praviti, zato što nema ko da ga plati, i nema ko da ga tapše po leđima i da mu kaže ti si šampion. Znači u suštini, on je čovek sa puno talenta i sa vrlo malo hrabrosti. Taj film utiče na ljude i to je u stvari film, kao što su ih svojevremeno davali i Amerikanci i Hollywood, to je vrlo ozbiljna propaganda. Znači film je jedno od najjačih propagandnih oružja, znači, taj film je najozbiljnija propaganda gej ideologije. Jer on ne pokušava da relativizuje ono što je najveća hrana gej ideologije u Srbiji, to je prirodni ambijent u kome je većina ljudi apriori protiv toga. E ovaj film preskače tu barijeru i počinje tu da podkopava temelje tog odnosa. Kada bi to bio pošten film, ko' što nije, da to bude jedan od filmova, gde će sutra prikazati tu drugu stranu, da i ti ljudi, pored ovih koje sam i ja na najgori način opisao, da su pod manipulacijom ljudi, koji upravljaju tim momcima koji idu da se biju, da tu postoje i neki momci koji su stvarno kvalitetni ljudi i koje treba izvući iz tog miljea i u njih uložiti da sutra budu neki oficiri, ljudi koji će se stvarno boriti za ovaj narod. A ne protiv gej parade, to nije bitno, to se rešava na drugi način, nego protiv stvarnih neprijatelja ovog naroda. Kada bi to uradio Dragojević, e onda bi mu ja skinuo kapu i rekao svaka ti čast, ti si u stvari čovek pošten. Ali on nije pošten, on je plaćenik. Talentovani plaćenik. Mislim malo je uvredljivo da Leni, koja je veliki umetnik, upoređujemo sa Dragojevićem, možda će Dragojević jednog dana da se dokaže, ali je to taj princip. Leni nije verovala u nacističku ideologiju, ona je zarađivala pare i lepo živela, a to isto on radi. A ta propaganda je vrlo ozbiljna.

Problem je što je cela ta ekipa, i Nikola Kojo i svi ovi drugi, u stvari isti milje kao i on. Znači, problem je što je ... Kad Dragojević njih razume, on još uvek ne razume ovaj narod. Razumeo bi ga kada bi se njim bavio, ali neće, to mu niko ne plaća, zbog toga se ne dobijaju nagrade. Ovaj narod, koji ostaje gažen, sa druge strane i tih ratnih likova, i tih gej, pri čemu su gej likovi prikazani kao ljudi koji su samo homoseksualci, a ne kao ljudi koji žive od promocije. Jer pravi problem nama su oni koji žive od promocije homoseksualizma.

I: Ali to je manjina, u odnosu na celu homoseksualnu zajednicu ...

V.G.: Naravno, ali najvidljivija manjina, ta nam se penje na glavu. Ne penju se na glavu ljudi koji imaju taj problem. Ti ljudi trebaju da budu zaštićeni valjda. Ali tebi se sa medija penje na glavu jedna manjina, koja nikad neće dobiti ni 0.1 posto glasova. Ali ima medijsku pažnju, kao da je vladajuća stranka u Srbiji. Dragojević je njihov glasnogovornik. Kao i glasnogovornik cele te ekipe. Oni su svi deo iste mašinerije, da bi upropastili ove prostore. Ratni muškarci, ratni profiteri, gej aktivisti, to je sve isti proces. A gospodin Dragojević od tih para pravi filmove, i to je cela priča. Ako budu njegovi filmovi dobri za budućnost, niko mu neće zamerati što je bio loš čovek.

I: Šta mislite o takozvanom gej lobiju, o kome neki pričaju?

V.G.: Ima toga, toga je bilo. Bilo je potrebno i u vreme kada je to bilo zakonski sankcionisano, sad gej lobi nije potreban. Sada imate gej diktaturu. Što biste imali gej lobi, kada imate medije koji su svi pod njihovom kontrolom. Znači, jedan od osnovnih razloga, zašto smo mi bili cenzurisani je i to što je ta vrsta njihovih predstavnika u medijima prema nama vrlo loše raspoložena, pri čemu to toliko govori o njihovoj gluposti. Jer ja kažem, ono što je stvarno činjenica, da se malo udube u celu priču, shvatili bi da proces koji smo mi pokrenuli suštinski odgovara toj populaciji da se rastereti tenzije. Ta cela priča, da se prevede na jedan nivo gde mi možemo da razgovaramo. Mi nemamo nasilan stav, a kada bi to shvatili, da su iskreni zaštitnici homoseksualaca, oni bi rekli ovo je u stvari priča, sa kojom možemo da pričamo. Međutim suštinski, mnogi su od njih paraziti, a mi njima najviše smetamo. Nećemo mi sad da štitimo njih zato što su homoseksualci, nego Petar Petrović je izbačen sa posla zato što je homoseksualac, e onda država reaguje, štiti ga, kao što štiti i Milicu Jovanović, koja je izbačena sa posla, zato što je član »Dveri« i zato što je bila na demonstracijama. To se sve dešava, to je način kako se rešavaju ti problemi.

I: Šta mislite o uvođenju nekog programa osveščavanja ljudi u školama tj. gimnazijama, da ne bi dolazilo do straha od homoseksualnosti, diskriminacije, da ne bi imali taj krajnje negativan stav prema »drugačijima«, prema manjinama?

V.G.: Pa znate šta, to jeste problem, ali to je problem jednak onome, ako se neko hvali sa time, da je recimo »prevrnuo« jedno 100 žena u pet dana, a to jeste nešto što kod normalnog čoveka izaziva osećaj da nema komunikaciju sa čovekom, koji je baš u neravnoteži. Ako taj

stav nije agresivan, onda ... Vama da neko dođe, muškarac i da prva stvar koju vam kaže, počne da vam priča o svom seksualnom iskustvu, da li bi želeli da se družite sa takvim čovekom? To je to, zašto bi neko jasno i glasno, da ga niko ne pita, rekao: »Ja sam homoseksualac«? Šta je onda rekao, rekao je, ja sam neko, ko voli da se ..., da ne kažem. Zašto bi o tome pričali? Možda sam ja homoseksualac, možda vi. Pristojno društvo to ostavlja za sebe, za intimnije odnose. O tome mi pričamo, sa time se ne maše ulicom. Ako maše ulicom, šta god da maše, da je ljubavnik ili homoseksualac, to je jednako odbojno ljudima. Taj odnos treba gajiti u društvu, to je odnos pristojnosti. Dakle, ne pričaj mi o seksualnim afinitetima, ali ako te neko proganja zbog toga, ali ne ideološki, konkretno te proganja, onda dođi da zajedno tražimo zaštitu i da se to reši.

I: Ne znam da li ste čuli za referendum u Sloveniji, o porodičnom zakonu ...?

V.G.: Ako se tu radi o usvajanju dece, problem je suštinski. Pravi razlog porodice je ono gde vi imate i oca i majku, to svi psiholozi kažu, čak i oni koji bi zastupali priču o gej paradi su govorili da nisu spremni za eksperimentisanje da homoseksualci usvajaju decu. Jer se ne zna, neistražena je oblast, ne zna se koliko to utiče na psihu dece i šta sve može da se desi. Lično, ostaviti dete u instituciji koja je suštinski hladna prema tom detetu, ja mislim da je onda bolje dati konkretnoj ličnosti da ga podiže. Ako ta konkretna ličnost jeste i homoseksualac, ja pretpostavljam da će se ta ličnost s tim boriti, kao što bi se i heteroseksualac borio. Pod uslovom da to ne propagira, jer ako neko propagira, a ima decu, on govori da će to nastaviti da radi i sa detetom. Ako je čovek Petar Petrović, koji treba da usvoji dete, da dete ne bi bilo u instituciji, to što je on možda homoseksualac, to je njegova privatna stvar. Recimo, nije meni problem profesor homoseksualac, jer ja to verovatno neću ni znati, problem je što profesor kao homoseksualac nastupa i to nabija deci. U tom smislu, ta priča, kako da se obezbedi, kako da društvo zaštiti homoseksualce od proganjanja, a da u isto vreme zaustavi promociju ideologije homoseksualizma je osetljiva stvar, ali ne i tako komplikovana. Ko hoće da reši, može. Tačno se znaju pravila. Ko je ličnosni čovek, a ko propagator ovog ili onog, to nije naivno. Kada bi oni svoju ideologiju zastupali kao mi, onda bi to bilo legitimno, ali zastupaj na način koj nije pojačan, a ne da se radi protiv naroda.

I: A kako bi društvo po vama primilo jednu takvu porodicu?

V.G.: Pa sad, porodicu, to je veliko pitanje ... Ne bi bilo dobro da se primeti. Mislim, jedno je da postoji ta zajednica, u slučaju nesreće, da može da se prenese imovina i tako te stvari, to

uz civilni pristup može da bude OK, da se to ozakoni, i da ne ulazi u narušavanje svetosti braka, kao odnosa između muškarca i žene, to bi moglo. Ali takvo partnerstvo da sadrži dete, to je već manipulacija. To ne bi trebalo da bude prihvaćeno. Jer to dete ima pravo da se razvija skladno porodičnim vrednostima i prirodi. To nije velika filozofija, ako je prirodno da je dete rođeno od muškarca i žene, jedino ako ne daj bože roditelji nastradaju, to ne znači da treba ići u ekstreme, koje ni društvo ne zna kako će se na kraju završiti. Jer niko nam ne garantuje, da sutra neko neće otkriti da je pogubno psihološki za decu da ih vaspitavaju homoseksualci. Sigurno ima primera, u Holandiji i slično, ali ne znam da li se neko bavio tom decom iz tih porodica, pitanje je šta bi se tu našlo.

I: Ali ipak mislite da je bolje da dete nije u instituciji ...

V.G.: To jeste jako ozbiljno pitanje. Kako da vam kažem. Čovek često polazi od sebe, ne znači da je to dobro. Da recimo ja dođem u situaciju da usvojim dete, ja bih morao kao čovek da vodim računa o tome da mu ne namećem ništa. Jer vrlo je teško, obzirom da sam ja politički aktivan, teško je da to dete ne vidi. Ali ako bih bio zreo i normalan, ja bih se trudio da mu ostavim slobodan prostor, da na kraju ono donese odluku, šta će u životu. Hoće li biti levičar, desničar ili će pripadati gej lobiju ili ... To bi doduše bio dokaz da ja nisam uspeo kao čovek, ali to je sloboda. Ali to ne sme transparentno da se radi, jer to nije ljubav, tako se neki ljudi projektuju u svojoj deci. Zato postoji društvo, da stremlji ka onome što je dobro za razvoj.

Da ne zaboravimo, 2001 je bila katastrofa, ta gej parada, masakr. Niko normalan to nije mogao ... To je situacija, nasilje čoveka nad čovekom. Ali ipak se društvo razvija u tom pravcu, da se to nekako izgladi.

A šta ako nisu u pravu, šta ako civilizacija koja milenijumima govori da je to bolest, da je problem, šta ako je ona u pravu? Veliki ljudi u istoriji, našoj i svetskoj, su bili homoseksualci. Imali su meru, da to ostave u svom ličnom prostoru. Takvi ljudi mogu onda da se cene. Kao ličnosti. Svi mi volimo razne ljude, koji imaju i mnogo gore mane, ali ne gledamo samo to, nego ih volimo i cenimo kao ličnosti. A ovde je problem, što oni celu ličnost svode na jedan segment.

I: Hvala vam puno na odgovorima. I za kraj bih vas samo pitala, ko je po vama u celoj toj situaciji najugroženiji, tj. kako da svi budu zadovoljni ...?

V.G.: Mi kažemo da je tiha većina u Srbiji najobespravljenija. Ako se trudite da budete neko ko ne krade državu, neko ko ne zloupotrebljava tranzicione šanse, vi ste onda takozvani tranzicioni gubitnik. Katastrofalni izraz, koji je manipulativna elita izmislila za one, koji su ostali verni moralu, solidarnosti, svi su oni potisnuti. Pravoslavni Srbin i još muškarac, on je najobespravljeniji u Srbiji, jer se od njega očekuje da se odrekne svega toga, da bi mogao da bude lepo upakovan za Evropsku uniju. Taj tranzicioni gubitnik, ako je još, na primer, i homoseksualac, a ti gej aktivisti ga koriste u borbi protiv svega onoga za šta se zalaže, šta onda? To što ja mislim da je to mana, to je moja stvar. Ali to je intimna stvar. Tako da postoji velika obespravljenost velike mase ljudi u Srbiji, nezadovoljstvo je ogromno. I u tom trenutku, baviti se pričom o gej paradi je potpuno, da kažem, čak i neukusno. Mi dakle ne radimo na oduzimanju slobode, nego se zalažemo za obespravljene ljude i za razvijanje i pomoć njihovim ličnostima, svakog čoveka, tu smo kao njihov glas. Mi smo u suštini borci protiv globalne diktature. Toliko od mene, nadam se da sam vam pomogao. Malo sam išao uširoko ... Svakako, srećno.

I: Naravno ... Hvala vam još jednom i prijatan dan.